ISSN 0155-0128

MELBOURNE CHRONICLE

Independent Cultural-Social Periodical

IN THIS ISSUE

SERGE LIBERMAN — Editorial — Out of Ashes Does the Phoenix Rise... 1

DR ALAN D. CROWN — The Dead Sea Scrolls (Part 2)... 2

MARIA LEWITT — Prelude to Loneliness... 5

JOCELYN ORTT-SAEED — Flight (Poem)... 9

ANNE PARRATT — Kulturkampf (Poem)... 9

SHEVA GLAS-WIENER — Celebrating the Sabbath... 10

WALTER ADAMSON — "To Be or Not To Be (a Jew)"... 11

FRANK TISHER — Book Review
A Treasury of Australian Art... 13

COLIN GOLVAN — Book Review
"The Making of Modern Zionism: The Intellectual Origins of the Jewish State"
By Shlomo Avineri... 14

SERGE LIBERMAN — Book Review
"No Gravestone Stands at Babi Yar..."
The White Hotel by D.M. Thomas... 16

W. JABLONSKI — Letter to The Editor
History Distorted... 17

PRICE $1.00

Published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah"

Melbourne, Australia No. 2 (31) April/May 1982

THIS YEAR

AND EVERY YEAR

Look to

JetsetTours

FOR THE LOWEST PRICES TO

ISRAEL

AND AUSTRALIA'S BEST VALUE

IN OVERSEAS PACKAGE HOLIDAYS

JetsetTours

18th FLOOR MLC BUILDING

303 COLLINS STREET, MELBOURNE, 3000.

TELEPHONE: 62 0041

Printed by York Press Pty. Ltd., 1-19 Hoddle Street, Abbotsford for the Publisher
M. Aizenbud, 7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria, 3185 Australia

Melbourne Chronicle

Independent Cultural-Social Periodical

MELBOURNE, AUSTRALIA

Address for Correspondence: Melbourne Chronicle, 7 Selwyn Street, Elsternwick, 3185, Australia

EDITORIAL

Out of ashes does the phoenix rise

Serge Liberman

In a particularly poignant scene in his "The Gates of the Forest", Elie Wiesel has a Rebbe say:

> "There is joy as well as fury in the hasid's dancing. It's his way of proclaiming, 'You've taken away every reason for singing, but I shall sing. I shall sing to the deceit that walks by day and the truth that walks by night, yes, and of the silence of dusk as well. You don't expect my joy, but here it is; yes, my joy will rise up; it will submerge you'."

This speaks reams for the defiant spirit of the hasid and recalls too the indictment of Rabbi Levi-Yitzchak against God:

> "And I, Levi-Yitzchak, son of Sarah of Berdichev, say,
> I shall not stir from here.
> From this spot I shall not stir,
> There must be an end to this,
> The exile must come to an end!
> Magnified and sanctified be His Name!"

Thus, the holy man. But what of the spirit of the "ordinary" man, not the hasid, the rabbi, the Rebbe? And of the spirit of the "ordinary" man resisting not God, who, when all is said and done, is harmless, but other men bent upon his physical, his real and finite destruction?

In the context of World War II, there have over recent years appeared many volumes describing the resistance of peoples against Nazi oppression, the most profound and extensive of those with reference to the Jews being the massive "Jewish Resistance in Nazi-Occupied Eastern Europe" by Reuben Ainsztein. This is a detailed account of the counter-struggle against imminent annihilation in the ghettos, camps and forests of Europe, a theme dealt with in the "Melbourne Chronicle" of March-April 1979.

Here, the resistance was physical, active, rooted to the concrete realities of terrain, edifice and camouflage. But there was another form of resistance taking place concurrently, a **"Spiritual Resistance"**, this being the name of a book recently issued by the Jewish Publication Society dealing with art from the concentration camps 1940-1945. This follows in the train of yet another volume by Gerald Green entitled **"The Artists of Terezin"**.

To give faces to numbers, it was inevitable that among the millions interned and killed, there should have been numerous artists, just as there were numerous peddlers, shoemakers, lawyers, professors, and would-be Einsteins, Freuds or Kafkas. The latter is an imponderable question and there is no way of knowing what has been lost, or aborted in early stages of gestation. We are able only to deal with facts. And the facts state that there **were** artists in the ghettos and the camps, in the underground and the forests, that they continued to create under any adversity, and that somehow through cunning, concealment, or smuggling, at least a proportion of their works endured even when, of the artists depicted in the books, about two-thirds did not themselves survive. And other facts point to the difficulties of pursuing such work. By hook or by crook, the artists tried to get materials for their work — paper, canvas, pencils, crayons, ink, paint, often trading their rations for art materials, and, when such materials became scarce, resorting to cardboard boxes, paper bags, flour sacks and burlap bags to carry on their labours.

Nor could the conditions of their lives wholly deter them. Hunger, terror, uprootedness and homelessness

The "Melbourne Chronicle", published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah", aims to deal with cultural, communal, social, political and religious issues of interest and relevance to the Jewish community.

In keeping with this aim, the "Melbourne Chronicle" invites contributions of articles, poetry, short stories, critiques and reviews from all interested members in the community. In particular, it seeks to serve as an outlet for local creative literary talent.

The opinions expressed by contributors to the "Melbourne Chronicle" are their own and do not necessarily represent the views of the editorial committee or of the Kadimah organisation.

were not particularly conducive to art, particularly when discovery meant physical reprisal, but an urge transcending fear impelled the artists to push on. As Lucy Dawidowicz, in her essay in "Spiritual Resistance" writes: "it is clear that the artists were impelled to leave a record of their lives under the Germans and their harrowing circumstances. Like the diarists .... the artists were determined that the world should know what had been done to them, what they had endured .... Theirs was art for history's sake." Whether in Theresienstadt, Mauthausen, Lodz, Drancy outside Paris, Stalag 122 at Compiegne, the artistic work was continued, as vivid testimony to the conditions in the ghettos and camps and as an indictment against the injustices of Nazi rule and the murder of people. Everywhere, the need to express, to create was the same — whether to depict a tranquil landscape or portray a hope-lost musselman, or to sketch the arrival of deportees at a ghetto or hangings on primitive scaffolds.

Perhaps the names of Fritta, Adolf Feder, Jehuda Bacon, Felix Friedman, Gustav Ascher and David Brainin in themselves mean little to the reader. They are but a random selection of the many who lived — or tried to live — in the face of great human trauma and in transcendence of the horror of the moment and to leave behind them a legacy across the abyss of experience. They are the witnesses to, and the evidence of, that transcendent human spirit, of that irrepressible compulsion ever to create, even when there are forces at work, as depicted in Wiesel's work, that would stifle the natural impulse of men.

We could do worse than to give the last word to Tom Freudenheim in his essay in "Spiritual Resistance".

> "The artist remains an artist in spite of all. It is an extraordinary testimonial to the vitality of the creative energy that even incarceration cannot stifle. And, of course, this art individualises and isolates once again a subject that has become generalised and lost in the accumulated data that surrounds all of history. Artists are, above all, human beings. The artists who created these works in the midst of unspeakable tragedy remind us of the fact and of the incredible ability of people to retain their humanity. That is not a new role for art, even if it attains new meaning here."

A Boost to the Performing Arts

A commendable plan is under way to create in Melbourne an Australian Jewish Theatre. The aim is to bring together professionals and others interested in Jewish theatre for the purpose of setting up a permanent local theatre company. Its foreseeable objective is to perform plays on topics of Jewish interest, hopefully original Australian Jewish plays among them, and to attain to a sufficiently-high standard to attract a large Jewish audience as well as a non-Jewish one interested in seeing the work of top-class ethnic theatre. The extent of Jewish patronage of mainstream theatre in Melbourne suggests that a ready audience for such a venture may well exist. Encouragement for such a theatre would, it is tempting to believe, enhance further the cultural standards of the community, give outlet to writers and performers of calibre, and foster greater understanding between the Jewish and the general community.

The inaugural production of this Theatre is to be "A Little Pleasure", a play by Colin Golvan, a young local Jewish writer. Aptly, this play is itself about theatre — about Yiddish theatre in Eastern Europe, London and New York around the turn of the century. It captures the atmosphere of that Yiddish theatre and is full of both traditional and original music and songs.

Performances are scheduled for April 24th and 25th and for May 2nd at the Classic Theatre. It promises to be an entertaining play and its success would augur well for further theatrical ventures on these antipodean shores.

THE DEAD SEA SCROLLS (Part 2)

Dr. Alan D. Crown

Probably of greater interest are the texts which were previously unknown to us. Strangely enough, one of the Rules of the community mentioned earlier, the Damascus Rule or the Zadokite Document, had been known to scholars since the nineteenth century — since it was found in two incomplete tenth century A.D. manuscripts, in the Cairo Genizah (a room in the Ezre Synagogue in Cairo where Hebrew manuscripts were stored from about 800 A.D. onwards). Their survival and recopying would seem to testify to the continuation of the Essene movement after 68 A.D.

Previously unknown was the Community Rule, alternatively known as the Manual of Discipline, a handbook for the Master or Guardian of the community. Its principal substance is concerned with statutes relating to the common life style, the various stages of progress through the ranks of the sect and a detailed penal code intended to remain in force until the Messianic age. Apart from the other Qumran Rules, it has no parallel in apocryphal and pseudepigraphical literature but it may well have been the forerunner or one of the forerunners of church 'orders' such as the Teaching of the Twelve Apostles, the Apostolic Constitutions and other rules of early Christian monasticism which must be placed between the second

1. This article was originally commissioned by **Current Affairs Bulletin**, published by the Department of Adult Education at the University of Sydney, and appeared in Vol. 58, No. 2, July 1981. It is reproduced here by permission of both the Department and the author.
2. Dr. Alan D. Crown is a Senior Lecturer in Hebrew, in the Semitic Studies Department in the University of Sydney.

and the fourth centuries A.D. In this way, Qumran, its organisation and rule seems to have been important in shaping or at very least influencing, the development of the monastic institutions in Christendom.

As yet there is no sustained study of the link between Qumran and the monastic movement but the intermediate stage may well have been the organisation of the followers of Jesus in a separate, self-contained body of the chosen, living out of a common purse and owning nothing except in common. The link between Qumran and the early church would seem to be drawn fairly close by the process of excommunication from the ranks of the elect in Qumran and the early church. (Matthew 18: 15-18, Community Rule 5:25-26).

Vermes has argued for an even closer link for he says, 'The formation and organisation of the Christian Community are no longer phenomena *sui generis* but are strictly paralleled at Qumran. The Teacher of Righteousness of the scrolls was, like Jesus, believed to have served as transmitter and interpreter of the divine mysteries of God's definitive revelation. Like Jesus, he was surrounded by faithful disciples who continued to adhere to and practise his doctrines after his death and preached perserverance when the 'final age' and the establishment of the kingdom of Heaven were delayed beyond all expectation.'

Another previously unknown Rule is the Messianic one known also as the Rule of the Congregation. This is virtually an appendix to the Community Rule and prescribes for the last days when the affairs of the sect would be in the hands of the two Messiahs. Also unknown was the War Rule, a document which is concerned with the eschatological war which was to be waged during the last 40 years of the epoch. The military symbolism of this scroll has a very interesting parallel in Ephesians 6:10-17. The phrasing of the Epistle is close in both style and content to the Messianic Rule and it has been argued that the language of the Epistle to the Ephesians had been influenced by the Qumran texts.

The most recently published scroll can also be regarded as a Rule. This is the Temple Scroll, published by Yadin in 1977. Scholars have barely had time to evaluate this document but it is clearly the most exciting of the scrolls in the sense that it solves a number of the puzzles previously posed by the scrolls. It also tends to strengthen the hypothesis of a link between the Essenes and the early Christians. The Temple Scroll was first spoken of in 1960 but it was not available to scholars until it was bought from an Armenian dealer in 1967 by the Israel archaeologist, Yigal Yadin. Unfortunately, in the years during which it was being stored by a dealer, several fragments, including the all-important first section, fell away and were lost. Nevertheless, at 28 feet, this is still the longest, and at ten inches still the tallest of the Qumran scrolls. The scroll itself was probably copied in the Herodian era (1st century B.C.) but there is a fragment of an older copy suggesting that the work was composed towards the end of the 2nd century B.C.

The title, the Temple Scroll, is relevant only to one section, though perhaps the major section of the scroll's contents, and in preliminary discussions it was suggested that this title might be changed. The four main sections of the scroll are (1) A large collection of religious rules on various subjects, among them ritual cleanness, in which the Pentateuch, the first five books of the Bible, is often quoted with interesting additions and deletions. (2) An enumeration of the sacrifices and offerings according to the Essenes' own unique calendar and festivals. (3) A detailed prescription for the building of the new temple. (4) Statutes governing the conduct of the king and the army.

Several scholars have compared the scroll with the Book of Deuteronomy where the main laws are described as God's utterances and are addresses to Moses. In this scroll the addresses are direct to the reader as though the Lord himself had spoken. The direct speech of God invested the book with the highest authority in the eyes of the Dead Sea sect. The fact that the sacred name of God, YHWH, is always written in the same square hand as the scroll itself, indicates that it was intended to be regarded as sacred writ. Yet, there is no doubt that the scroll was written by a member of the sect for its preoccupations are the causes which the sect espoused. The liturgical calendar of the scroll is the same as the unique liturgical calendar of the sect.

One immediate gain to scholarship from the Temple Scroll is the support given to the scholarly view that the Qumran sectaries were Essenes. The incredible prohibition of natural defecation within the city of Jerusalem (the holy city) and the provision for a latrine some 3,000 metres from the city at a place not visible from the city, are further pointers to Essene habits as described by Josephus, the historian. There are few scholars today who deny the identification of the Qumran sectaries as Essenes.

Another gain to scholarship is the clarification of the problem of divorce in the Gospels. The Temple Scroll proscribes both polygamy and divorce. For the first time we are provided with written evidence on this subject in this period, outside the New Testament. The problem of the Pharisee's question to Jesus in Mark 10:2 is that nowhere in Palestinian society in the 1st century was divorce prohibited, hence the question created a difficulty. The Temple Scroll now makes the question comprehensible in its historical setting — Jesus was being asked in effect whether he sided with the majority practice in Judaism which permitted divorce for any reason or with the Essenes, who did not.

Fundamentally, the temple in the Temple Scroll is Utopian but not eschatological, that is, it tended to describe the existing temple as it should be if it were the ideal in this world rather than in a future world. However there are also hints of the eschatological temple of a future world. The ideal temple of the Scroll is intended to exist until the day of bliss when it was to be replaced with a new sanctuary. There is not much doubt that the Essenes, like the early Christians, saw themselves living at the eschatological end of time. They foresaw the destruction of Jerusalem and the temple of their day and they had hopes to see the rise of a new Jerusalem. In a sense the Qumran community regarded itself as a spiritual temple — the true temple of Israel wherein the perfect were already assembled. This is not at all unlike the view put forward by the Church which, while composed of Gentiles as well as Jews, saw itself as a building and a 'holy temple in the Lord' (Ephesians 2:20-22).

It is this aspect of the role of the temple in the order of things and the Qumran people themselves as a spiritual temple that goes some way towards providing an answer to a principal cause of discussion, namely, how such a sect as the Essenes who were so very legalistic and ritualistic — who gave such a key place in their literature to temple and sacrifice — how could such a sect have influenced Christianity which differed

in its rejection of temple, sacrificial system and so much of the ritual?

In his defence of the unique nature of Christianity against claims for a close relationship with Qumran and the Essenes, Benoit returns repeatedly to his basic position. Yadin argues that the Temple Scroll helps to explain the puzzle. In the end, the Essenes saw that the temple as it was presently constituted was not their ideal and it did not answer their needs. They separated themselves from the mainstream of Judaism and set aside the sacrificial cult and its related rituals at least as a temporary measure, It was this situation which prevailed, argues Yadin, at the time when contact between the Essenes and the makers of Christianity was in its fullness. What the Essenes had suspended temporarily become a permanent feature of Christian belief.

On the other hand, the Temple Scroll indicates that the Essenes seem to have retained their hyperfundamentalist rigidity on the question of capital punishment up to the end of their existence at Qumran. On this question they seem to have been far more rigid than Pharisaic and Rabbinic Judaism which did its best to minimise, if not to eliminate entirely, capital punishment. The preaching of all-embracing love was not an Essene tradition. It was, however, espoused by Hille, president of the supreme Pharisaic praesidium.

It was this type of rigidity which led Vermes to conclude his recent resurvey of the Qumran sectaries in the following interesting words. 'At the heart of Essenism rested elements of intolerance, rigidity and exclusiveness. This perhaps, is why it vanished, whereas Christianity and the flexible and dynamic Judaism of the Rabbis were able to live on.'

The Dead Sea Scrolls stem from the period which saw the emergence and separation of orthodox Judaism and Christianity from a world of religious ferment which was peopled with many sects. The literature of both these movements is orthodox, representing the established lines of thought and teaching. Hence scholars suspect that it has been purged of any heterodox elements, which would limit its value for scholarly study. While Christians regard the Old Testament as holy writ they have not had comparable regard for the other sacred writings of Judaism from the formative years of both religions, namely Mishna, Talmud and Midrash. Similarly, Jewish scholars have not given the New Testament equivalence with Rabbinic traditions when studying the 'first Christian century in Judaism'.

Some books survived the process of canonisation, but it was left to the Dead Sea Scrolls (and to a lesser extent, the Nag Hammadi documents) to fill the void of the lost literature and to focus the attention of both Jewish and Christian scholars on the heterodox materials from which they drew their roots. In a real sense the Dead Sea Scrolls have revolutionised the study of the Bible and of early Judaism and Christianity.

Perhaps the simplest element of this revolution was the acceleration of a movement that had been in progress but which was taking shape slowly and with considerable variation in the quality of scholarship of different countries. This was the recognition that Jesus was a Jew and that to study Jesus and Christianity properly one had to be able to command the Hebrew and Rabbinic material on which the New Testament is based. This may seem obvious but there are still scholars who argue a contrary case.

Early Christian tradition developed a different view and, from the end of the 1st century A.D. onwards, Jesus was portrayed as an opponent of Judaism. Throughout the Patristic period, through the Middle Ages, even into the nineteenth century, and, especially among some German scholars, Jewish-Christian relations in Bible studies were marked by polemics and apologetics.

Some move towards remedying the situation was attempted by Herman Strack and Paul Billerbeck in their commentary to the New Testament from Talmud and Midrash (1922-28, 4 vols). While this work was the prime source of Rabbinic scholarship for most New Testament scholars in the succeeding generation (down to the 1960s) it only highlighted the problems. Not only was a knowledge of the intertestamental literature essential for studies of the New Testament, but equally essential was a degree of sympathy for the material, otherwise it was misunderstood.

It was this kind of sympathy that was virtually lacking until the discovery of the Dead Sea Scrolls brought about what was virtually a confrontation. The confrontation was sufficiently substantial in nature to move scholars from the extreme of denying the value of Old Testament and intertestamental study for New Testament on the one hand, and on the other to arguing that there was nothing unique in the New Testament and that Christianity had been pre-empted by the Essene authors of the Dead Sea Scrolls. Dupont-Sommer, a French scholar of considerable stature, argued that the scrolls represented a pre-Jesus 'Christianity' with a suffering and executed Messiah who rose from the dead and returned to take revenge on Jerusalem. Another scholar argued that some of the scrolls were Judaeo-Christian writings and identified the Righteous Teacher as Jesus. It was this type of extreme view that was later picked up by the popular press and formed the basis of the challenge that scholars were suppressing the truth because the scrolls pre-empted the New Testament.

In fact, while the scrolls do not relate to the person of Jesus and there is no question of their pre-empting the New Testament there is some degree of interdependence in thought, symbolism, style, idiom and possibly in *dramatis personae.* There has been debate in some circles as to whether the disciples involved in the rise and early development of Christianity had been members of the Essene sect and had left it at some time. Cases have been argued for membership of the sect by John the Baptist, Jesus, the author of the Gospel of John, Paul, and the author of Hebrews. In no case has any generally agreed position been reached.

There is a consensus that the terminology of the scrolls show that the Evangelists and epistle writers used the current idiom of their day and that these writings ought not be evaluated without reference to their contemporary literature.

Likewise, key New Testament concepts take on new substance in the light of the scrolls. Vermes has pointed to the term 'Messiah' of which he writes, 'Messiah, as a generic term, can apply in the scrolls to at least two and possibly three, different persons and functions. The Messiah of Israel or Branch of David is

the victorious king of the last days. But he is subordinate to the Messiah of Aaron or the High Priest of the end of time. And both of these are preceded or accompanied by a Messianic prophet or prophetic Messiah who conveys God's final message to the elect.'

Despite the similarities between the scrolls and the New Testament and the many other points of contact, some scholars have gone to considerable lengths to emphasise the unique qualities of each. Especially it is pointed out that the Qumran sectaries were exclusively Jews though there is some evidence that they admitted Jewish sects other than Essenes to their ranks, whereas Jesus' followers after some hesitation agreed to admit non-Jews to membership without any formal conversion to Judaism. One of the principle protagonists of the unique nature of the New Testament and Christianity has put forward a series of propositions which make very interesting reading, for, in themselves, they are a testimony to the relationship between the Essenes and their Scrolls and the New Testament and early Christianity. These propositions are:

1) Where the same phenomenon, idea, thought or stylistic technique is found in both the Dead Sea Scrolls and in the New Testament it is imprudent to regard this fact as the result of direct contact between the Essenes and the writers of the New Testament. It may be possible for parallel manifestations to have developed in both literatures independently, from the common trends of the time.

2) In the measure that direct influence of Qumran (i.e. Dead Sea Scrolls) on the New Testament seems to be established, it does not necessarily follow that this influence was exercised at the very beginning, so that Christianity would derive from Essenism as its source. This influence could rather have been exercised at a later stage and would have assisted the new movement only to express and organise itself, but in no sense would have created it.

3) The themes which are borrowed (by the New Testament) are secondary and do not form the essence of the Christian message. When they are used they are profoundly transformed because they are put in the service of a new and original reality.

Parallel with the acceptance of Jesus' Jewish background in New Testament scholarship has come the rehabilitation of Rabbinic literature as a historical source which can yield answers to problems arising in New Testament studies. It is understood that there are early traditions and collections in Mishna, Talmud and Midrash which belong to the same era as the rise of Christianity and the heyday of Essenism. These collections are the more easy to identify now that the Qumran material is available for use as a critical tool.

PRELUDE TO LONELINESS

Maria Lewitt

The first winter in Australia wasn't easy for us. Julek was working by then and because we didn't pay any rent, we managed to save money from week to week, hoping that one day we would have enough to buy a place of our own. So everything should have been all right.

After all we had survived the war and the German occupation. We were not afraid to work; the war had toughened us. Our expectations were modest.

I should have been content but I worried about my son all the time. Jozio was bright enough and happy. He behaved as any other three year old would. He ate and slept well, and our doctor was satisfied with his progress. We visited the doctor every month. Once or twice he concluded that 'the child seems better', but in the same breath he warned that 'the road to health is a long one. After all T.B. takes longer to cure than a common cold'. I wanted to take Jozio to another doctor but didn't dare; he was our forbidden cargo. We were lucky to have a doctor at all, a doctor who wouldn't denounce us to the Australian authorities. Of this we were certain because our doctor had set up an illegal practice as his Polish degree wasn't recognized in Australia.

I spent my days on looking after Jozio, brooding over the whole situation, missing my family more than I ever missed them before. And then I missed a period. I wasn't very concerned and even thought how nice it would be to have another child. Jozio was over three and except for very distant elderly relatives, we had no one in Australia. It would be great to present Jozio with a sister or a brother, so he would have someone else to love and to be loved by besides his parents. Julek received the news calm, we even started making plans and decided to ask our doctor where I should go and whom I should approach to look after me during the pregnancy.

The doctor made us wait; we had learned to know that practice of his. Whenever we had an appointment, we were never admitted to his surgery until the next patient arrived. He must have wanted to create an illusion of a thriving practice. We didn't mind and waited patiently till someone else arrived. Only then were we ushered into the surgery.

---

* Excerpt from a work in progress. Maria Lewitt's book "Come Spring" was published in 1980

First the doctor examined Jozio. He X-rayed him and compared the picture with his previous notes. 'Not bad', he pronounced, 'still a lot to be desired but much better.' Julek thanked him and left the surgery taking Jozio along. I sat facing the doctor alone, feeling the threatening presence of the X-ray machine. I was a very shy twenty four and couldn't bring myself to spell out my case.

'Yes?', said the doctor. 'Could I be of any assistance? If you want something, please say so. I have further appointments as you know.'

And then, when I was sitting there facing him, without looking at him, he said: 'You must be pregnant.' I nodded and all the blood left my body and flooded my face, it was burning while my hands were icy cold.

'You have got yourself into a fine mess.'

I wanted to protest that a pregnancy is not a mess but my throat was still tight and I couldn't produce a sound.

'I will help you. Don't you worry. I will give you the name of a person who will take care of your problem.'

'What d'you mean?'

'You haven't been foolish enough to want another child; it wasn't planned or was it?'

'Not really.'

'To have another child in your position would be totally irresponsible. Your son is still sick. You have to put all your emotions aside and use logic instead. If you choose to have another child, you will automatically neglect Jozio and, by God, he is in need of all the attention and care he can get. Another fact is that the baby could easily catch T.B. There is only one way out of this mess, abortion. It was a lucky day for you when you came to me. I know of a person who does abortions; he is fully qualified and well equipped to perform a small operation like that.

I sat there, not knowing what to say or what to do. The doctor scribbled something on a piece of paper and before I realised what had happened, he was shaking my hand, leading me to the door.

'Nothing to worry about. I promise you', he said and gave me a note. 'Let me know as soon as possible so I will make the necessary arrangements for you.'

'How much time do I have?'

'Not much. A couple of weeks. Not more than a month.' I was out of the surgery before I knew it.

Julek rushed to me. 'What did he have to say?'

'Nothing I didn't know. He gave me an address. Asked me to let him know, within a month.'

The note the doctor had given me was all crumpled; I handed it to Julek, turned my back to him and picked Jozio up high in the air.

'My precious boy', I said. Jozio giggled. I turned to Julek 'We'll discuss the whole matter later, O.K.?'

'O.K. with me. Fine.'

The way home took a long time or perhaps the time was dragging for me. Who would advise me, I wondered over and over again. My mother was in faraway Poland, so was Julek's sister. Eva was the only one whose physical presence was more than felt. She was old, never had any children and though I lived under her roof, I was not going to bring myself to seek her advice. I wouldn't have trusted her judgement, anyway. I would have to make my own decision; it was up to Julek and me. Just at this moment, he was taking care of Jozio; he was telling him something and both of them were so much involved in each other that the whole world stopped existing for them. I looked at the passing scenery, I timidly studied a few women who were sharing the compartment with us. Were any of them in the same predicament or perhaps all? Even if they were, my case was different. I didn't even know how to communicate in English. My loneliness manifested itself in the way my fellow passengers spoke, in the names of the stations we were passing through, in colourful, meaningless-to-me posters, in the absence of a familiar face. There was not a single person in the whole of Australia to whom I could have turned.

We had our discussion once Jozio went to sleep. Julek said that the decision depended on me. He couldn't possibly tell me to proceed with pregnancy or to insist on an abortion. He urged me to have a good night's rest.

'It's easier to make an objective decision in the morning. You must be exhausted, I know I am. Go to sleep.' He kissed me and went to sleep immediately. I couldn't, not on a decision like this. I felt strange. I wasn't in conflict because of my religious beliefs. I had to think of Jozio, what was best for him. My main responsibility was toward the child I had. I had to bring him back to health. He really looked better, his face had filled out, he was laughing a lot, his temperature was normal, he was eating well. I had no right to risk a relapse in his condition. The doctor would have to be right. I must follow his advice. It was my duty to concentrate my whole energy on maintaining Jozio's well-being. I dozed off, to awaken to my dilemma while Julek and Jozio slept peacefully. The only logical choice left to me was obvious, but it took me almost the whole night till I allowed myself to spell out clearly to myself, till I accepted the fact that I was going to have an abortion. Once I had reached the decision, I wanted to go on with the operation as soon as possible, perhaps I was frightened that I might change my mind.

I was trying to divert my attention from the problem, but all day long I kept on catching myself thinking about it. If only Jozio were healthy, how happy I would be with my pregnancy. If only my mother were with me, or Julek's sister, everything would be different. There was not even enough time left to consult either of them. For a return letter, I would have had to wait for a month; time was running out and I couldn't stand the situation as it was for much longer. At night I would lie awake, and if I slept, I dreamt disturbing dreams.

By that time, the summer days were long gone, the Australian winter was in full swing. Often, the weather was perfect, almost warm. Sunny, crisp, still days, hardly belonging to the season. We seldom used winter coats and the house was heated only in the evenings. Two pieces of wood were all that was needed to warm up the living room. While Eva boasted of the efficiency of the fireplace, Julek, Jozio and I suffered. The living room was bearable, but our room was very cold. In the evenings, we walked around the house wearing all our woollen jumpers and Jozio compared himself to an onion because I was piling off his clothes, layer by layer, every night.

I was petrified he might catch a cold.

The day I had the appointment with the abortionist was cold and gloomy; it was drizzling and windy. Julek kept me company. A young, smiling receptionist ushered us into a surgery which looked normal, including the doctor. Julek did all the talking and kept on translating to me all that was said. The doctor, an Australian, wanted to know when and where we came from, where we lived, how much money we had and what was Julek's job. And the reason for an abortion. He listened with some interest and instructed me to come on the following day by ten o'clock in the morning, with a plain envelope containing thirty pounds which was to be left with the receptionist. He mentioned that the normal fee was of the eighty-pound mark. While we thanked him, he reminded me to come on an empty stomach.

'Nothing to worry about. You'll be able to collect your wife by lunchtime.'

He shook hands with Julek and hardly looked at me.

So on the following day, Julek took another day off from work and delivered me at the surgery. He told me not to worry. The doctor told me not to worry. Why did they keep on telling me not to worry if there was nothing to worry about?

'See you soon. Don't worry.'

The nurse said something which I didn't understand, so she herself picked up the envelope I was clutching in my hand. She looked inside and placed it in a drawer. I was wondering what was going to happen to me. The nurse smiled and took my arm. She was talking to me, so I followed her. I was calm and wished to have it all done with as quickly as possible. I wondered whether it would hurt and how Eva was managing with Jozio and whether Julek had gone home.

The nurse took me to a small cubicle and gave me a white gown. 'Put it on', she said and left me behind the drawn curtains. I undressed and suddenly thought that I hadn't even checked whether I was pregnant. I had assumed I was because I had missed two periods, but no doctor had ever examined me, no test had been done. I was changing into the gown, ready for the operation. It was too late to stop it; they were waiting for me; they had already received their money. I couldn't even communicate with them. All I knew in English was that the red pencil was shorter than the blue pencil. I envied Eva's chickens and thought that if a Polish bird would land in Australia, it wouldn't have any difficulty in communicating with its Australian counterpart. And then I wished my fears were true. Let them keep our thirty pounds, let them operate and let them find that I wasn't pregnant at all. The nurse must have been waiting for me; as soon as I put the white gown on, she returned to claim me. She took me by my hand and led me to the operating theatre; I thought she gave me a reassuring squeeze. She helped me on to the table. The doctor, only his eyes visible from above the mask, was ready for me. He took my pulse. He said things I couldn't understand, but his voice was kind.

'I pregnant?' I asked him and my heart beat in anticipation. The doctor looked at me in disbelief.

'You are pregnant, aren't you?'

'I not sure.'

'You have been examined by your doctor?'

'No.'

The doctor took the mask off. He stared at the nurse, at me, at the ceiling, at his watch. He walked across the room, came back to the table, consulted with the nurse.

'You listen to me', he said very slowly. 'I, Examine, you. You understand?'

'I understand.'

'O.K. Ready?'

'O.K.'

The nurse helped the doctor to a pair of rubber gloves and pulled my knees up. I shut my eyes and tensed up. The examination was brisk and painful. The nurse straightened my legs. I opened my eyes. The doctor was standing next to me removing his rubber gloves.

'Yes. You are pregnant. Sure. Now we will operate.' And then I cried, very slowly and very quietly. The doctor had his back to me, I heard the tap running, so he must have been scrubbing his hands, getting ready for the abortion. The nurse was preoccupied with the lower part of my body and I cried and cried. It would have been better if the doctor had not examined me. I could have pretended I wasn't pregnant. Now I knew for sure that I was. I felt so lonely, so small. The nurse glanced at me. She patted my head.

'You are all right. All right, you understand? Don't cry. All is well.'

The doctor reappeared within the circle of my vision. He held a syringe; the nurse placed a rubber band above my wrist and I felt a prick. I felt distant and indifferent. Nothing mattered. I had a taste of garlic in my mouth.

When I woke up, I was back in the cubicle and the nurse was bending over me.

'You are all right. You are fine ... Drink the tea, it will make you feel better. Drink.'

I drank the tea.

'Now you go home. Your husband is waiting for you. Ready? My abdomen felt bruised. I tried to get up and was surprised that I could. My mouth was all dry. I drank more tea. It was all over, done, and to be forgotten. Jozio was waiting for me; it was the first time he had spent a day away from me. One day he would be strong and healthy. We had been right to choose Australia. It had plenty to offer. Plenty of food, plenty of fresh air. Julek was working and his wages were more than sufficient to meet all our needs. I'd learn English yet. And one day, if everything went our way, we'd have another child. And meanwhile I wouldn't think of my abortion any more. I had to be positive. I decided to keep it all to myself.

The nurse helped me to get dressed and to reach Julek, then both of them took me to the waiting taxi.

'You look after her' the nurse said to Julek and I pressed her hand as a thank-you gesture.

The taxi drove off. Julek put his arm around me.

'Was it very painful, are you all right?'

'I'm fine. A bit wobbly, but fine. How's Jozio?'

'Great, really great. He helped Eva feed the chooks. He asked for you once or twice. I told him that you won't be able to lift him up. D'you think you'll be well enough to look after him tomorrow? I'd better go back to work. Two days off, you understand.

'Sure.'

'I told Eva you had a curette; she promised to help you. Try to make friends with her, she really means well ... Are you sore?'

'No.'

'Are you sore with me?

'How could I be? Tell me more about Jozio.'

'I've already told you, he's fine. He had a good day. I put him to sleep before I left. I covered him well; it's really cold ... Are you cold?'

'No ... How much was the taxi?'

'Not to worry. Not much. The main thing is you're all right.'

'Yes.'

The traffic was heavy and I felt a strange sensation in my stomach; the lower part of my belly hurt. Not all the time, only when the taxi came to a sudden stop.

I went to bed as soon as we arrived home.

Jozio climbed on my bed.

'Your tummy hurts. Daddy told me.'

'A bit. How was your day, did you have a nice day?'

'You were not there when I woke up. Daddy promised I'd see you when I woke up.'

'Sorry, darling; we were late. But I'm here now. I'm very sleepy. Tomorrow, tomorrow I'll play with you, not today. Run along, help Eva. She told me what a good helper you are.'

'All right ... You promise, tomorrow?'

'I promise.'

Julek led Jozio out. I shut my leaden lids tight and placed my palms on my belly. It hurt. I was glad to be left alone. I pulled the blanket up to my face. It was dull outside. It must have been very cold. I shouldn't have sent Jozio outside, not in that kind of weather. He should have been inside, warming himself next to the fireplace. I didn't really care and that hurt me more than my belly.

The Australian dream turning sour. The promise of a better future gone astray. The first job. Julek put an advertisement in the paper. "Textile engineer, trained in England, seeks employment." The response was overwhelming; ten, eleven, twelve letters requesting Julek to arrange an interview. We were so happy — and then our hopes dwindled. Everywhere Julek went he was met with courtesy, his degree was appreciated — and then he was told that it would be very difficult to give him a position in accordance with his qualifications.

'We are sorry indeed. We would like to employ you, but you must appreciate that the Australian workers won't tolerate a foreigner stepping into a managerial position. Our mistake. We have to admit, we just assumed that you were British.'

It was a blow. We hadn't expected that kind of treatment, Julek's English was fluent; his English degree should have been like a pass for a good job. Somehow it was I who was bitter, who wasn't ready to accept the injustice of the whole situation. Julek approached the problem in a more resigned and rather realistic way. Without elaborating much further, he took a job with a migrant who had a few textile machines to assemble. What he thought to himself was difficult to guess. He must have been disillusioned, but he never showed it. He worked very hard, while his bosses — because he was blessed with two — stood over him, sighing all the time and urging him to work faster. They were anxious to start, in order to show Australia how to run a textile plant properly. I kept on referring to the matter, pointing out how unfair it was to Julek, what a waste of human potential for Australia.

'The main thing is my weekly pay. Stop worrying about it. After all we're migrants, we can't expect the same treatment as the native-born. Stop dwelling on it, it might poison our lives. It doesn't worry me."

No matter how often Julek explained, I didn't believe him. He must have been disappointed, he must have.

My belly felt empty, my thoughts were jumpy. I thought of my family so far away and wished our situation would change for the better so that we would be able to bring them over to Australia.We had to have a decent dwelling before they could come.

Eva had offered that we could stay with her, in her usual gracious way. 'You don't have to pay the rent. Put the rent money in the bank. Not many people are as lucky as you are. You'll have your house one day. What's the hurry?'

I wasn't really fair towards her, I should have tried harder. She was good to us, it must have been quite an upheaval in her life, to have a strange young couple with a three-year-old child living with her. If only it weren't so cold. Eva insisted it was healthier to sleep in an unheated room, but somehow she never convinced me. Even during the Second World War we had tried our best to keep our dwelling heated. It had been easier to accept hunger when one wasn't shivering all the time.

It seemed unbelievable that in Australia, in that land of plenty, my old war chilblains should reappear and torment me again.

Eva stood at the door.

'How do you feel?'

'Very well, thank you."

'Really?"

'Really.'

'I heard that after a curette, one is sore. Where does it hurt?

'It doesn't really hurt.' I wanted Eva to go away; I wanted to drift in my thoughts again.

'I heard it does.'

I closed my eyes.

'For how long do you have to stay in bed?

'I'll be up tomorrow. I could even be up today, had I wanted to!'

'I heard one should have rest after that operation. I can take care of Jozio, no need for you to overdo it. An operation is an operation one should remember.'

'I do appreciate your offer, but there's no need. I'll be fine. I'm fine.' How I wished she would stop her inquisition and leave.

'No harm in making a suggestion.'

I didn't bother to reply and kept my eyes closed.

'Are you asleep?'

I felt her approach my bed and lean over me. The stench of chickens hung over me; she must have watched me closely. I lay very still, having only one wish, to be left alone.

I heard Eva's cautious steps leaving the room.

'If it depended on me, I would keep Irena in bed for another day or two. I can look after Jozio. She fell asleep on me; it's a sign of exhaustion, if you ask me.'

'Thanks for your concern, Eva. We'll see. If need be I'll take another day off.' Julek was speaking quietly, but Eva's voice was like the trumpets of Jericho.

'You already spent enough money as it is. I can look after Jozio. Every day off work is a loss.'

'I'm well aware of that.'

They carried on and on, till I pulled the cover over my head. I had to admit Eva had shown a lot of consideration, so why did she irritate me.? I wasn't sure. I still heard their muffled voices — and then I didn't hear anything. I must have dozed and when I came to my senses again I heard them chatting incessantly. I was wet all over, hot and cold at the same time. I wasn't sure what time it was, my belly hurt, my head felt funny.

'Julek', I called. I wanted him to be with me.

'Julek', I called again and again, but he didn't come. He had deserted me, hadn't even checked how I was. For all he knew, I could have died, for all he cared. I could have bled to death.

My mother was thousands of miles away. She would have stayed with me had she lived in Australia. My poor mother. I could see her crying after learning that I died as the result of an abortion. And Jozio, what would happen to him? My poor orphaned child. Eva, would she take care of him? Perhaps Julek would remarry. At the very prospect I started to cry. I knew it was ridiculous, but I couldn't stop. All the incidents of women who had died after abortions crowded on my self-pitying, uncontrollable mind. I craved for my mother and the touch of her motherly hand. I didn't want to be used as a statistic by some loud-mouthed anti-abortion fanatic. My abdomen hurt. I wasn't myself. I lost control over my thoughts, they just kept on coming in a procession of gloom, in visions. Jozio, poor orphan, all in rags. Eva pulling him by the hand. 'Now you are mine. Your mother will never come back. You are mine.' Julek smiling at a woman, smiling the smile which should have been reserved entirely for me.

I cried and cried and called Julek till my mind became a blank. And then I slept for long hours, till midday of the following day, as Julek informed me. He was next to me when I opened my eyes.

'Why aren't you at work? Another day off.'

'Never mind. I wanted to be with you.'

And he looked at me with all the warmth to which I hold a special licence.

FLIGHT

Jocelyn Ortt-Saeed

In thy light no difference are seen —
in thy love we move
as in a dream

Whence coming?
Whither going?
Struggling ever — never fully knowing
what it is we hope to be —
now
or in eternity.

Heads bowed: we come.
Our movement heavy with humiliation.

We stand,
or kneel,
or fall prostrate
seeking to discover
what love must suffer
for the sake of joy —
the joy the angels could not bear.

Our closed eyes see radiance.
Our ears closed hear language.

Word of freedom encircles the heart
with promise of being.

Flight begins!

Is this flight into darkness
or flight within light?

KULTURKAMPF

Anne Parratt

I had a dream last night
        but lovers' dreams are all psychotic
            phantasies of promises
                golden platters carrying
                    the first fruits of the land.

and in my dream, I saw the sun-drenched palaces
of a travelling salesman
his opulence mounting the ruins of casualty and fate
        but lovers' dreams are gates unguarded
            portcullis lowered
                yawning above the moat
                    lovers' dreams are the white roads
                        leading to the secret vault.

I had a dream last night, revealing.
    a Caliph tied up in silk and roses
        lying upon the cushions of his compromise
            too much divided to choose between
                a sheep or goat.

it seemed to me
that like the erotic unguents of his harem
honey, had fettered him in its wily coat
insensible, that proud Caliph,
insensible upon his cherished bed.

I heard him, in my dream,
    cry out but voiceless
        exhorting the bliss of concubine and wife
            Caliph, no longer marching with his forces
                but clutching
essence in a tattered envelope

CELEBRATING THE SABBATH

By Sheva Glas-Wiener

Slowly, slowly the days and nights passed over the Polish earth in the years 1939-45.

No longer did the minutes fly by at their eternal, mysterious speed as in former days. No one asked where did the time go. Those who still prayed included in their supplications a plea to the heavens to speed the terrible times away.

Deep in our souls we were all changing, not as children grow to youth with its awakening dreams of romance nor as men and women pass from the busy activity of maturity to the calm wisdom of age. The continual assaults on our emotional reserves, the accumulating sense of loss as so many of our companions died from disease, hunger and fatigue and, worse, the stories we kept hearing of increasingly brutal, increasingly indiscriminate and meaningless killings and deportation of our people affected us deeply.

There were too many shocks, too many changes of the kind that age one even in youth. After a while one can no longer weep, no longer love, no longer grieve. Sensibility is numbed, emotions dry up.

We recognised the threat such apathy was to life. Somehow, no matter how grim our life was, no matter how the Germans humiliated us or tried to demoralise us, we knew we must build a way of life for the present that would help us from one day to the next. Together we could organise the chaos into a pattern of living that would keep us all looking forward.

So the observance of the Sabbath became, more than ever, central to our existence. All during the week we encouraged the children to look forward to the coming day of rejoicing and rest. For six days they would save minute portions from their meagre daily ration of food to contribute to the 'feast' on the seventh day.

We used to take the large wooden table out on the veranda and place it near the huge leafy tree. The table had a white tablecloth and was decorated with plates containing small portions of bread for everyone, with mugs of black coffee. This all contributed to the festivity.

Sometimes the sun would shine, brightening up our table. The golden rays seemed to make our portions of bread look larger than they were and the Sabbath more festive.

One Sabbath something unusual caused a commotion among the children. Just when our girls had finished preparing the 'feast' and were washing and combing their hair and changing their clothes, the young errand boy from the shelter-management of Marysin appeared. Four additional places had to be made ready immediately for children who had been sent into the Ghetto the previous night by the German police.

The Sabbath atmosphere changed immediately. There was a lot to do. Additional sleeping places, bedding and new linen had to be found. Underwear for the new arrivals was needed and the formalities for obtaining food rations had to be attended to immediately. We had to postpone the celebrations to a later hour.

The four new arrivals, though tired from the long journey and their unfortunate experiences, were invited to the 'set table'. They appeared outwardly none the worse for their recent experiences and, in comparison with the children of the Ghetto, they seemed well nourished. Their faces looked fresh and bronzed by the sun, but their eyes revealed an intense fear.

Among them was an eleven-year-old boy, Avremele (little Abraham), who was mistakenly put with the girls. The boy sat on the very edge of the long bench, obviously uncomfortable and not at all happy in the new surroundings, particularly amongst so many strange girls. He counted them: thirty-two girls and no parents. He wondered what had happened to all their parents. Where were they on such a beautiful Sabbath afternoon?

Although Avremele had until recently lived with his 'auntie', Jozea Kwasniewska, in a small village and had become estranged from Jews and their environment, the sparkling glow in his eyes easily disclosed that he was a Jewish child.

It had not been easy for the young child to play the role of Janek Kwasniewski 'the Christian boy'. He was taught not to cry, although he was in pain, not to forget his role for even a single moment. He had to laugh aloud with the other village children, jump and run like the others when they played their favourite game, 'grabbing Jews', in the streets.

The new way of celebrating the Sabbath here was not to little Avremele's liking when he compared it with his memories from early childhood. The sparkling clean white tablecloth reminded him somewhat of the Sabbath atmosphere at home in the 'olden days' with his father and mother. There was the way the girls expressed their feelings, too, when they sang the beautiful Sabbath songs and the solemnity while saying grace over the breadcrumbs brought back to young Avremele's heart a profound longing for the past, a very distant past.

Avremele was now sure that here it would be much better than with 'auntie' in the village where he was forced to play 'the game' of 'grabbing Jews in the street'.

Halina, the eldest of the four arrivals was nearly sixteen and uncommonly beautiful. Even though she was tired and downcast, she stood out from all the others at our table. Her round face spoke of Slavic ancestry, a daughter of some aristocratic family, brought up in luxury. Her blonde and unusual appearance had until recently helped to pass her off as an Aryan.

Halina spoke little. She answered questions in concise sentences. She was unusually observant. Her blue eyes noted everybody carefully and she tried to penetrate to the inner being of each child, watching and evaluating.

Halina saw no joy in the children's eyes, but the same sadness she had seen of late in grown-ups. Not even the festive mood could disperse or hide this weary sorrow. The bright sunlight revealed anaemia in some faces even more cruelly, yet she felt some elation in our

---

• Extract from the forthcoming book "Children of the Ghetto".

Sabbath atmosphere. Her low spirits gave way to curiosity and she began to look forward to the coming week to see how it would unfold.

Not far away from Halina sat a small girl, Blumka. She was fifteen, but looked much younger, with her round face and dark, sharp eyes that wanted to see and fathom out everything. She had become bold and sturdy in her roamings on the Aryan side. If she had not, Blumka would not have been alive. Unlike Halina, her olive complexion with dark sparkling eyes and black hair immediately identified her as a Jewish girl, just when she needed desperately to appear otherwise.

Blumka made herself at home immediately. She drew one of the plates closer and started to eat the few pieces of bread on it. She made friends with all the girls and everything seemed to appeal to her; our village huts, the friendly surroundings,and particularly the children. Everything and everybody seemed kind and hospitable there. After what she had been through, Blumka's idea of Marysin life seemed much rosier than it was.

Weary of constant wandering, of seeking a new hiding place every night, battling endlessly to survive each day, Blumka saw our table with its clean plates and white cloth and the chattering children belonging to a different, safer world than hers. Here there was even a thin layer of jam. She could not yet know the temptations our girls withstood throughout the whole week to celebrate the Sabbath with meaning.

Blumka was very talkative. While chewing the bread she related to her new friends how she had lived on the Aryan side. There everyone had been an enemy, here at last she had arrived among friends.

"TO BE OR NOT TO BE (a Jew)"

By Walter Adamson

When asked to contribute an article about the position of descendants from Jewish ancestors in Germany I reacted with a good measure of enthusiasm. However when I settled down to put on paper what to me had always been a subject of considerable interest and relevance to my own life I found myself suddenly face to face with a considerable problem. I realised that I lacked qualifications, academic or otherwise, to speak with authority about Jewish life in the country of my birth. However, if I confine myself to comparatively narrow terms of reference and within my own experiences and my own tradition my chances of making a useful contribution might be somewhat better.

As the son of parents who had converted to Christianity I had little if any choice in this matter. I was baptized and confirmed in the Reformed Lutheran Church of Germany and grew up in the belief that the problems connected with Jewishness were not my own personal problems. I had many friends who like myself were either baptized or were non-practising Jews. I had also friends who were conscious of their Jewishness but then again others who had no Jewish ancestors at all. As far as I can remember there was no problem whatsoever.

However, in the late twenties and early thirties things began to change. My parents who had spent their younger years in a period of great tolerance (following a wave of anti-semitism in the 1880s) refused to recognize the dangers which my generation began to see.

Jewish emancipation had started early in Germany. Heinrich Heine (1797-1856), son of Jewish parents, author of one of the most German of German poems, "THE LORELEI", converted in the year 1824 at the age of 27 to Christianity, "after long meditation as an act of apostacy based on practical considerations" only a few weeks before graduating in law at the university of Gottingen. Karl Marx (1818-1883) was converted to Christianity at the age of 6 in the same year as Heine when his parents had themselves and their children baptized. The descendants of the philosopher Moses Mendelssohn (1729-1786) became Protestants. Their foremost representative was his grandson, Felix Mendelssohn-Bartholdi (1809-1847). Though the Mendelssohns were proud of their ancestry they considered it desirable, in accordance with the 19th century liberal ideas, to mark their emancipation from the ghetto by adopting the Christian faith. Felix, together with his brother and two sisters, was baptized in his youth as a Lutheran Christian. He married the daughter of a French Protestant clergyman. Eduard von Simson (1810-1899), first president of the Reichstag and knighted by Frederic III, King of Prussia and Emperor of Germany (father of the Kaiser) also became a convert to Christianity. One could fill pages with other examples of people lost to Jewry in Germany.

Jews in Germany, even in times of so-called tolerance, were debarred from holding positions in public service, from becoming officers in the army, and had to suffer many discriminations. By the "simple" act of baptism they were no longer considered Jews and no longer discriminated against. Jewishness in the official eyes of Germany was solely a matter of religion. The Christian religions, Catholic or Protestant, were state religions in Germany and one had to fall into line with this if one wanted to be on an equal footing with all other German nationals.

It must be understood that the German way of life, the German mentality, the German mind appealed to an increasing number of Jewish citizens whose ancestors had gone through a slow but persistent process of emancipation, an assimilation which for various reasons was easier for Jews in Germany than those in Eastern European countries. So much so that to step from Judaism to Christianity became in the end for many the one and only logical conclusion to a long felt sense of belonging to the country which for generations had been home to their ancestors.

It is not within the scope of this exercise to criticize or to defend this trend away from Judaism to Christiani-

ty. But there is good reason to believe that German Jewry might have been reduced to a yet smaller minority by mixed marriages and conversions had it not been for the intervention by the Nazis beginning in 1933 and culminating in the Nuremberg racial laws of 1935 when approximately 600,000 German citizens, only one tenth of one percent of the total population in Germany, were of Jewish religion and in addition some 400,000 were either already baptized or offspring of mixed marriages. Most of the latter were now also declared Jews or quarter, half, or three quarter "Non-Aryans" and affected to varying degrees by the anti-Jewish laws.

In other words, all of a sudden the criterion had changed. Jewishness was no longer a concept pertaining to religion but to an entirely unscientific theory of race. But today, the question of "to be or not to be (a Jew)" should no longer be answered along guide-lines laid down by the Nuremberg laws of 1935, today, 37 years after the defeat and hopefully the death of the Nazi terror.

Criteria of a person's Jewishness such as being born of a Jewish mother or converted to Judaism may well be in keeping with Jewish law but are nevertheless arbitrary and as such not necessarily binding upon every individual. Between the years 70 and 1948 A.D. there had been no Jewish state and this, it is recognized, puts the entire question of Jewishness and Judaism into a category of its own. A common Jewish history may be construed from a common Jewish experience of persecution, of suffering, and also of achievements but it is the Old Testament which has been the life giving and life sustaining centre of gravity around which Judaism rallied for nearly 1900 years in the diaspora.

The fact that a person or a group of persons have fallen victim to anti-semitic laws and persecution — it happened in my own family to a distressing degree — does not automatically qualify them to be Jewish. Summing up, may I suggest that it would be more equitable to leave an option open to the individual under certain guidelines? For instance: Is it the creed which qualifies a person to be a Jew or his or her identification with the Jewish cause, supra-national or Zionist, or with that more generally termed but none the less realistic phenomenon of Jewish tradition?

SURVIVORS

Walter Adamson

Should we have sat
beside our father's bunks?
The dead have eyes to weep
and voices to visit us.

Or should we touch
their hands
in our sleep
when shadows reach us
from infinity?

The smoke of Auschwitz and Treblinka
trails like widow's weeds
in our century's polluted air ....

We are survivors
from history's compost heaps
thriving on soil
rich with manure.

REFUGEES

Walter Adamson

We have come
long ago
we came

We have run away
still longer ago
we ran

We have been killed
before our time
we are dead

We have risen
a short time ago
we stand

We came
we ran
we died
we stood

We stood in the way
of history
we stand in history's way

Come run die
but don't stand around
or you will stand
in somebody's way

THE INSANITY OF THE REAL

Walter Adamson is the author of a delightfully-inventive parable on sanity and insanity. Is the asylum in his novel, "**The Institution**" the truer world or is the world outside the truer asylum? Are the composer of instrument-less music, the twin instrument-less performers and the music critic, Toneless, any more insane than the leaders of the nations who draw up a pact to destroy each other's countries to solve their respective over-population problems, the points of greatest contention in their negotiations being the ratio of villages and towns to be annihilated in their respective countries and who shall be the first to begin the bombing? And when the final destruction comes, where is the sanest place to seek refuge if not in the home of insanity?

The book abounds in irony, in wit, in paradox: ("When one thinks how complicated life is, one cannot be surprised that everyone eventually dies of it. Eternal life is no more real than eternal death. For if there is even just one day of life, how can death be eternal?") It glows, not unexpectedly, with a gallery of highly eccentric characters — the dwarf-waiter Chimpanzee, the hairy Dr. Esau, the professor Longbeard, the student U, the identical Gemini twins, sweetly-desirable and solicitous Nurse Helen, and the hero-stamp collector-composer, Schiller, who cunningly opts, by entering the institution, for life in a universe where eminent men toy with destruction.

Translated by Sonja Delander, the novel, with its wry eye cast upon the social, political, cultural and religious absurdities of our age (as, probably, indeed of all ages), is an entertaining and high-flying romp of a humane and smiling imagination.

The book is published by Outback Press and sells for $5.00 (postage included).

Readers interested in obtaining it may address enquiries to the editor. S.L.

BOOK REVIEW

A Treasury of Australian Art

From the David Levine Collection

(Rigby 1981) **Reviewed by Frank Tisher**

David Levine has over a period of 40 years assembled a large and varied collection of Australian pictures with the aim of building up a visual record of Australian history, so that each painting tells a story. This is not, however, a collection of masterpieces or of "big name" artists. A very useful summary of the collection in its context is given by well-known art historian Mary Eagle: "David Levine has not abided by the recognized pattern of evolving taste, or become involved in the battles between popular and establishment taste. Rather the uniting factor of what would at first appear as an extremely disparate collection, is the concentration on subject. The collection conveys a pictorial history of Australia, and the book has been arranged by the pictures in self-evident categories (men in the bush, city dwellers, the goldfields, Melbourne, seascapes, ships, and landscapes) and two other categories (pictures of women, Aborigines)".

The first feature of the collection is the campfire paintings. Many paintings are by unknown or disregarded artists — and it is this feature which makes this collection so interesting, and so different from the other major private collections of Australian art. The campfire paintings and the life in the bush section are particularly illustrative of this. Some of the paintings are very raw or primitive, naive or unsophisticated but they are still examples, whether early or late, of the many ways of dealing with a particular subject matter, such as boiling a billy. Quality is said to be a less pressing concern than subject — on the other hand there are some fine quality paintings such as the watercolour of Hal Waugh's "Mustering" and Clifton Pugh's major work "The People of Tibooburra".

The collection's greatest value has been suggested to be the representation of Australian Social Realist pictures with a wide spectrum of social subjects. Represented are important works by Noel Counihan, Vic O'Connor, Josl Bergner, Robert Grieve and others. They contrast sharply with the stiffish self-portrait by W.B. McInnes and the surrealism of a very fine Jeffrey Smart painting titled "Cooper Park 1." Yet they are all assembled in a chapter titled "Cities and People".

The chapter on Women is reasonably long but there are few, if any recent books on Australian art where a chapter is devoted to the female. Over a long period, women have been differently portrayed — from the decorative and tasteful beauty of one of Australia's great artists, Charles Conder, to the early horseriding sportswoman; at the other extremes are the peasant woman of E. Phillips Fox and the sharp gaunt features of Robert Dickerson's "Two Women". There is a fine Norman Lindsay nude oil painting, a superb Arthur Murch (a very underrated artist), and a good Noel Counihan of "a Cafe in Venice"a painting that could be set in many other parts of eastern Europe. This chapter features some of the best paintings in the collection.

Australiana is the feature of two short chapters, the first on Aborigines and the second on the goldfields. They provide examples of typical subject matters but the works are not generally major works and little depth is given to these subject matters.

David Levine lives in Melbourne, and thus he has devoted part of his collection to aspects of the city. The best of these are 3 paintings by an English artist George Hyde Pownall, who painted here in about 1911. This artist's works are rarely illustrated, yet he was well known in England. Other paintings in this chapter are of mild interest only.

There are two chapters devoted to Australian landscapes and seascapes. The main interest of the former are the diverse varieties of subject matter that this country can provide and the stimulus it provides to the many artistic approaches shown here. The finest painting of this group may well be the romantic flowing landscape of Sydney Long — one can contrast with the clear contours and simplification of form of Kenneth Jack's "The Goulburn Valley".

The final chapter, "Ships", is supported by a fine text by Peter Williams on marine artists, although it may not all be of true Australiana.

This then is a book in which a rather diverse collection of paintings have been collated into a number of meaningful subject matters. Many paintings in this book would not be those chosen for illustration if they formed part of a public gallery's collection. Yet even if the artist is anonymous, or the painting is without signature, their contribution to Australiana is still a fact. Here then lies the main importance of the collection and this book, and also in the fact that a private collection built over 40 years can be developed in this direction. The book makes interesting reading. In addition, it is well laid out with easy-to-read text and good quality reproduction and colour.

THE WALLS OF JERUSALEM

(Written in the Archeological Garden)

Shoshanna Keller Corrin

The walls are weeping: a teardrop forms
in doe-eyed stone hieroglyphed with age;
I touch the pastel tempera dawn-colored
dove-throat faun-skin ... these walls
have witnessed human fallacies
therefore they weep, remembering
their history

In this niche an amphora stands
filled with Cola bottles and orange peel:
Here the stones are dry, they cannot weep —
their eyes are closed to this degeneration.

BOOK REVIEW

"The Making of Modern Zionism: the Intellectual Origins of the Jewish State"

By Shlomo Avineri

(Basic Books, 1981)

by Colin Golvan

Shlomo Avineri is a professor of Political Science at the Hebrew University. He has published books on Marx and Hegel. Between 1975-77, he served as Director General of Israel's Ministry of Foreign Affairs.

His latest book "The Making of Modern Zionism" was published in 1981. It is a collection of essays based on a course he taught at the Hebrew University.

Avineri offers a perspective on the evolution of Zionist ideology. He presents, most vividly, the color of views that have gone to create the shading of Israel as we know it today.

Avineri focuses on Zionism as the subject heading for the continuing debate on the cure for the multifarious problems of Jewish Exile. Anti-semitism is posed as merely one of those problems. Others include national independence, cultural identity, freedom for Jewish workers, political strength. Avineri insists that Zionism arose only partly as a reaction to anti-semitism. In its totality, it is the Jewish version of Emancipation. It arose within the context of demands for European National Emancipation that take their origin from the French revolution.

Avineri asks why Jews had not thought of actually returning to the homeland prior to the nineteenth century, despite millenia of anti-semitism. The simple answer — Jews had not perceived of themselves as a nation till this time.

The first Zionist thinkers declared the Jews a nation, like Italians and Germans. Krochmal challenged the view that Jews had no right to call themselves a nation by arguing that the Jewish concept of monotheism created, in its wake, the social unit of nationhood. Indeed, it is the essential postulation of Jews as a nation that provides the ready answer to Zionism as racism. If Zionists are racists, so are Italians and Germans.

Internationalists have always rejected the narrow nationalism of Zionists. Avineri brings out the belief that nationalism is an indispensable unit in the organization of society — just as the individual, family or global region are indispensable units. Borochov directly considered the implications of this. He argued that all historical developments occur through the evolution of nationhood, though "genuine nationhood" is that of the "progressive elements". The nationalism of the oppressor is oppressive. Thus, the nationalism of the Jewish middle class is "parlor Zionism". Only the Jewish working class by Borochov's postulation, can evolve a meaningful nationalism — that is, actual territorial nationalism essential for the oppressed Jew to assume complete control over his means of production. The Jewish worker outside of his homeland is necessarily alienated. Borochov argued that precisely through nationhood would the oppressed Jew find his place in the universal revolutionary process championed by internationalists.

Having identified Jews as a nation, the problem for Zionists became one of determining the course of the nation's redemption. The creation of the State provided a practical focus. The ending of the psychology of Exile was the first concern for the thinkers Avineri reviews.

Nordau addressed himself specifically to the psychological issues. He believed that the Emancipation destroyed the communal identity of Jews. Without his communal identity, the Jew is no longer really a Jew. Zionism brings the communal life of the Jew back into focus. He becomes himself again. Nordau's Jew is a political beast. The Jew as businessman is a product of Exile in Europe.

Pinsker went so far as to identify anti-semitism as a symptom of the disease he called "Judeophobia". Zionism offered the hope of normalizing the Jewish situation and consequently eradicating the disease.

Avineri categorizes other thinkers for approaching the issue of the psychology of Exile from a cultural perspective. Ben Yehuda offered the solution of the revival of the common language. He insisted though that this was only viable if the language had a home in which it was being used on a day to day basis. Ahad Ha'am believed the dislocated Jew had to be relocated spiritually above all else. Israel offered the hope of a new spiritual setting. A place in which a truly Jewish cultural identity could be formed. The evolution of this identity could be formed. The evolution of this identity was viewed by Ahad Ha'am as an essential precondition for the redemption of the people.

There were those who saw the psychological dilemma as an offshoot from the larger political question of the lack of power of the European Jew. One body of thinkers concentrated on the group they perceived as the real victims of Exile, the working class. They saw a synthesis between National Emancipation and Socialism. Hess saw that a Jewish working class building its own land could be the core of the movement for National Emancipation. Through their own Emancipation, Jews would serve the cause of the liberation of all oppressed people. Syrkin developed Hess' viewpoint. He viewed the failure of European Emancipation vis-a-vis Jews as a product of the failure of capitalism. The classes that fail under capitalism are precisely those turning to anti-semitism. The Jew will always suffer till he has power. Socialism provides a route for the salvation of those Jews who need it most. Syrkin argued that class and national liberation cannot occur independently. Thus, for the Jew, Socialism without Zionism is fruitless. He believed that Zionism was fundamentally a Socialist undertaking particularly as it demanded the collective organization of a Jewish working class for the benefit of all Jews.

Avineri puts the beliefs of Jabotinsky as a counterpoint for the Socialists, yet it is clear that he too was

concerned to offer a political response to the psychology of Exile. Simply, Jabotinsky believed that the setting up of the homeland gave the Jew a chance to be strong — an attractive proposition for a frightened people. The first task of the Zionist then was the strengthening of the race. The individual had to sacrifice his own interests for that purpose. Firm leadership from the top was required and tight economic controls. He perceived pluralism and class groupings as divisive. At the forefront of the movement, he proposed a powerful Jewish army. A strong Jew in his homeland would serve the cause of the bringing of modernity to the infidels who occupied the land.

Avineri is concerned to show that Zionism was not the sole concern of secularists. Rabbis Alkalai, Kalischer and Kook found a religious context for Zionism. They sought to bring the issue of Messianic redemption toward a materialist base. Thus, they believed the groundwork had to be laid for the coming of the Messiah. It was not enough to pray. The holy land had to be settled and worked. To achieve this, the land had first to be bought back. The "Keren Kayement" is actually an idea of Alkalai. Kook believed that a Jew could only be holy in his own land. Indeed, he observed that the secularists engaged in building the land were fulfilling a holy task unbeknown to them. Kook believed that it was not enough simply to have a Jewish state in which the fallacies of statehood would be practised. To this end, he argued that the redemption of the State of Israel should be understood as a step in the direction of the universal redemption of mankind. The redemption of Israel was an essential component in that progression.

Of the Zionist political operators, Avineri singles out two for having made unique contributions to Zionist thought. First, Herzl, the man who introduced Zionism to the outside world. Avineri argues that Herzl's activities are particularly special for his having appreciated the importance of winning the support of the influential in world politics. His conceptualization of the Jewish State is a fascinating piece of early twentieth century utopian thought. Herzl believed the new state should have free universal suffrage, free universal schooling, urban planning, even hydroelectric power (created by exploiting the descent from the Mediterranean to the Dead Sea). Secondly, Ben Gurion, the Zionist Lenin. Ben Gurion tried to realize the synthesis between Zionism and Socialism, motivated by the belief that Jews need their own economic infrastructure to be powerful. He argued that the fate of the Jewish nation rested with the industry of its workers. His first priority was to ensure the evolution of a Jewish working class. He believed that to remain bourgeois on arriving in Israel was to replicate the Diaspora in the new land. He argued with more left wing factions about the attitude to take to the other classes evolving in the new state. He felt there was little point engaging in class war to liberate what barely existed. Set up a working class infrastructure, he insisted, and the inevitable battles would be won in time. This infrastructure became the Labor Party and Histadrut. In fact, the failure of other groups to set up their own viable infrastructure for themselves led to power being held by the workers' party — as Ben Gurion predicted.

Avineri's book achieves a number of functions. It helps the novice synthesize the thoughts of the great Zionist thinkers. It also impresses the reader with the innovation of the thought. It is particularly under this heading that the philosophy of Gordon ought to be considered. Gordon focused on the importance of Socialist Zionism to the individual worker. He felt that the itinerant existence of the Jew in Europe created a total atmosphere of Exile. A homeland was needed that he could build for himself. The Jew must get his hands dirty again. He must assume complete responsibility for his cultural, national and human development. Zionism provides the chance for the Jew to become a whole person again — to be a builder and a farmer. Thus, settlement in the land was not enough to end the psychology of Exile. Each and every individual had to be redeemed through his contribution to the growth of the whole. Simply transporting the materialism of Europe to Palestine could finally eradicate Jewish cultural identity. The Jew had to find his natural self. Only working the homeland could provide that chance.

Finally, Avineri leaves the reader with a strong impression of Zionism as a force for real progress. A movement inspired by a desire for national liberation that promised to place Jews in the basket of free communities. Avineri insists that true Zionists must respect the movements for national liberation of other peoples. They also must lament the retreat from Zionism that is taking place right through the Jewish world. He focuses on Israel itself arguing that the bourgeoisification of the country works to rob it of its true identity. This bourgeoisification is antithetical to the prospering of the "kehillah" and the quelling of the psychology of Exile. The practical result is that the difference between Israel and the outside world is being eroded. This development and the future direction of Zionism ought to be uppermost in the minds of concerned Jews.

INDEPENDENCE DAY: HAIFA, 1981

Shoshanna Keller Corrin

No heroics, no posturing, no oompah-pah
in the festooned streets
where children danced and the crowds strolled:
The music light and light the feet
where freedom smiled and European ghettoes
cast no shadows in the night —
all was love.

You can't embrace crowds, so toys become
an extension of your arms touching shoulders
tapping heads, so lightly.

And two young men with beads
around their throats, soft curling hair
cradling rifles instead of girls
or babies or roses: that made me cry.

BOOK REVIEW

"NO GRAVESTONE STANDS AT BABI YAR ...."

THE WHITE HOTEL by D.M. Thomas (Penguin Books 1981)

Reviewed by Serge Liberman

There is something unnerving to the point of claustrophobia and nausea in reading, with hindsight into history, about the victims of that history heading unknowingly towards catastrophe and annihilation. All the more so when these victims are portrayed, not in their collective — for numbers numb to insensitivity — but as individuals with separate and unique pasts, identities, agonies, ambitions, successes and the emotional and physical scars that living makes them heir to. And still the more harrowingly when these victims, beginning to suspect their end, will employ in the very face of inevitability every psychological device to ignore, deny or rationalise away every sign — a decree, the sound of shooting, the confiscation of luggage and clothes — in an attempt to cling to the integrity of the self.

The figure that haunts this reviewer most vividly in this context is the Lady from Czernowitz in Patrick White's "Riders in the Chariot", the beautiful red-haired actress who continues to explain away every appearance to the contrary and reality of imminent death, to be glimpsed in the doorway of the gas-chamber, now naked, shorn, flabby, and pleading, shrieking, "God show us! Just this once! At least!"

And there is that achingly understated work by the Israeli Aharon Applefeld, "Badenheim 1939", in which elegance, gaiety, music and activity diminish in the wake of the evolving war which begins to claim its victims who, once again, do not, can not, or prefer not to recognise the signs of their coming destruction.

These works are recalled to mind by a disturbing novel, "The White Hotel", by British author D.M. Thomas. Stated briefly, it is a life record of one woman, Lisa Erdman, half-Jewish, born in the Ukraine, and an opera singer. As a child witness to scenes of infidelity on her mother's part, infidelity that results in the death of her mother in a hotel with her lover (Lisa's uncle), and subsequently distanced by her cold remote father, Lisa Erdman as adolescent and young woman becomes prey to hysterical symptoms and to a highly-erotic fantasy, graphically expressed in a long pornographic poem she composes and an equally-bizarre journal filled with scenes of intensely compulsive and savage love-making against a background of destruction — flood, fire, a falling cable-car, a landslide, each catastrophe leading to the horrible deaths of dozens of guests at the white hotel in which she fantasises herself — and laced with ominous premonitory visions of chaos to come. In time, she presents to Sigmund Freud as a patient for analysis, the eminent man painstakingly unravelling the symbolic references in her fantasies, thereby gradually peeling away her emotional defences enabling her, in turn, to arrive at self-knowledge and at a more wholly integrated self once again capable of offering love and solicitude to those about her where these had earlier atrophied to frigidity and distance. The process of this analysis is presented in the form of a brilliantly-simulated case study report "Frau Anna G-", in the style, language and perceptions of Freud himself.

Lisa Erdman learns to accept and forgive her mother's infidelities, her father's distance and her brother's essential indifference, just as she comes also to understand the earlier limitations of her own self which have led her to unsatisfactory relationships and a broken marriage. The white hotel, the scene of her rampant fantasies of love and destructions — Eros against Thanatos, Freud's juxtaposition of libido against the death-wish — finally acquire a meaning for her. It is the body of her mother. "It is a place without sin, without our load of remorse .... (It) speaks in the language of flowers, scents and tastes .... Here is the oceanic oneness of the child's first years, the auto-erotic paradise, the map of our first country of love."

But what she has suffered before acquiring such knowledge!

"Cured", Lisa Erdman establishes for herself a modest niche in the opera world. She becomes also sufficiently integrated to return to Kiev to marry an aging Russian-Jewish fellow operatic star and care for his young son. The years have been quiet, fruitful, devoid of their former chaotic intensity, although on occasions she is again beset by forebodings, a certainty that "*somewhere* — at that very moment — someone was inflicting the worst possible horror on another human being". From then on, with increasing pace, these premonitions coupled with those of her youth come to demonic realisation. It is September 1941. The Germans have entered the Ukraine. Events set in motion by the prospect of happiness and the call of distant family have so taken place that Lisa Erdman, after living in Vienna and Milan, is now back in Kiev. Her father was a Jew. Her second husband also. And her step-son is still with her. Outside Kiev, there is a ravine called Babi Yar. The Germans issue an edict that all "Yids" are to assemble near the cemetery in Kiev. Thereafter, caught in a mass of slowly-forward-moving Jews, the majority of them bewildered, uncomprehending, clinging to delusions of crazed into panic, where she had been one an unique — Lisa Erdman with a face, a personality, a name, and with dreams and fantasies and agonies behind her — she now becomes one of thirty thousand, and the thirty thousand become a quarter of a million ("a quarter of a million white hotels") — Jews, Ukrainians, gypsies, and Russians — taken to the ledge of the ravine to be shot and, in her own case, not yet dead on top of a pile of bodies, to be defiled and bayonetted in a manner that brings all her forebodings and delirious sexual fantasies home to roost, and a final linking between the sexual and the destructive.

There is ever a danger of reading too much into an author's intention or of missing it altogether, particular-

ly if that work is entwined, as in Thomas' novel, with symbolic and psychoanalytic detail.

But what may be concluded?

At the most basic level, the purely terrestrial, there is an underlining in prose-form of Yevgeni Yevtushenko's "Babi Yar": "No gravestone stands at Babi Yar", writes the poet. Writes Thomas in turn: "No-one, however, saw fit to placate the ravine with a memorial. It was filled in with concrete, and above it were built a main road, a television centre, and a high-rise block of flats. The corpses had been buried, burned, drowned and reburied under concrete and steel." (May one see in this an allusion to the flood, fire, falling cable-car and landslide of the earlier hallucinatory section?)

Already mentioned is the inextricable Freudian linking of the wish for life and the wish for death, the creative and the destructive. Further, in a brief concluding chapter, the dead from the previous sections have been resurrected and find themselves now in Palestine. There is reunion, forgiveness, love, and, through love, redemption: "Many waters cannot quench love, neither can the floods drown it," and from Lisa's mouth: "Where there is love of **any** kind, there is hope for salvation."

Perhaps in the next world that is so. Perhaps one might hurt less and remain more sane if one were to believe it to be so. But the human concern is this world. And the inescapable fact in this world is that history has no regard for the individual. Whatever the individual's inheritance, his gifts, agonies, fantasies, attainments, nightmares, these are surely his own, and history will just as surely wipe him away. To quote one reviewer: "the private pathology of everyday life is always devoured by the pathological reality of history". That is bad enough. But worse is the ever-present threat of total anonymisation in which the individual, stripped of possessions, clothes and name, shall be forever lost to time in a purgatorial ravine, one disintegrating blue-grey body crushed by millions of others, all of them crushed in turn by roads and bridges and edifices of concrete and steel.

No amount of redemption in any after-life can ever compensate for that.

Leah Kaminsky

Reality's a concept
I do not comprehend
It's easier to live in dreams
In which I can pretend

Inside my world I make-believe
That bad things aren't exposed
And if, per chance, I make a mess
It's quickly phagocytozed.

I like to think that Batman's there
Constantly on guard
Protection from the Boogey men
That hide in my charade.

I'd love to be a lunatic
And sit upon the shore
To contemplate bewilderment
And tilt my head, and snore.

Sometimes when the curtain lifts
Revealing yet another
I smile and know that sometimes there
I caught a glimpse of mother

METAMORPHOSIS

Leah Kaminsky

Brothers, mothers, butterflies
What hides behind those printed eyes?
We cannot see past your disguise
Those lovely wings that used to rise
To heights, and flit from leaf to leaf
So gentle, calm, such firm belief
In loving life, and scorning grief,
How sad in death you find relief.
The strength that once we leaned upon
Has turned to dust, has vanished, gone.
Entangled in a net so soon
Crawled back inside your own cocoon.

Letter to the Editor

HISTORY DISTORTED

Dear Editor,

There is an institute for Jewish affairs under the direction of the Jewish World Congress. The principal is Dr. S. I. Roth who, with his co-workers is very worried about an international group of history falsifiers. In the last years, the numbers of so called "history researchers" have increased substantially in many lands. Their sole activities relate to the millions of Jews murdered during the Nazi era. The history deceivers try in various ways to prove that Hitler's murders of six million Jews are a myth.

The profane propaganda started in France in 1949 and goes on even now.

The exemplary democracy, the U.S.A., is now the centre for books, brochures and articles in the press declaring that the story of the holocaust is only propaganda.

The only organisation that acts worthily against these neo-Nazi falsifiers is the World Organisation of Fighters, Katzetler and Partisans (W.O.F.K.P.) in Israel and branches in various countries. At meetings of the above there participate not only Jewish but also non-Jewish representatives of anti-Nazi war organisations.

In the last few years, liaison has been established with "Zbovid", the Polish resistance movement of 39/45. As a result of this, a Jewish pavilion at Auschwitz was built. Very good relations exist between the W.O.F.K.P. and non-Jewish ones in France, Belgium, Holland, Italy and elsewhere. From time to time, common action is taken against the neo-Nazis and the falsifiers of history. The Jewish World Congress does very little to oppose the waves of the neo-Nazi falsehoods.

It receives large funds from the "Claims Moneys" but its contribution to this important purpose is laughable, when set against the capital outflow of the Nazi organisations.

They, together with their allies, among them the P.L.O., act to distort the Jews' tragedy.

Most documents are in Jewish musuems and research centres. These are not used correctly against the history distorters.

Yad Vashem, the foremost centre has three million documents with names of victims of the crematoria.

A number of Jewish people ignore the call by Yad Vashem to forward testimonies and names of their relatives who perished. It is very convenient for many nations to forget the death sentence on Jewry passed at Van-Zee near Berlin in January 1942.

They are helped by the falsifiers who negate the past.

During the second congress of the World Organisation of Fighters, Katzetler and Partisans in Israel in 1977, a commemoration took place for the five million non-Jews annihilated by the Nazis. Simon Wiesenthal then declared "Action against history distorters should be by Jews and non-Jews in a common front. We must bring to the world the fact that the Hitlerites murdered 11 (eleven) million innocent people including six million Jewish men, women and children."

Wiesenthal's declaration was not accepted by the influential people in Israel, nor in the diaspora. The Jewish press criticised Wiesenthal. Even Jewish organisations active against the history distorters rejected Wiesenthal's concept.

We in Australia come across the deceivers. There are books and radio sessions propounding lies about the Holocaust and slander against the Jewish people.

Only recently a group of young Nazis dared to disrupt a meeting of war victims. Those who are in charge of investigations into Nazi activities in Australia are people who did not live through our tragedy in Europe.

Again the people who understand the problems are prohibited from assisting in the fight against anti-Semitism and especially the non-Jews should be co-opted in this fight as well.

Ghetto commemorations are organised by the Katzetler organisations in various lands. Non-Jews are being invited.

It is a mistake not to invite non-Jews to the annual ghetto commemorations in Melbourne, in tribute to the uprisings in Warsaw, Treblinka, Bialystock, Sobibor.

There is a danger that the younger generation of Jews and non-Jews, will soak in the falsehoods of the international movement of revisionist, lying "historians".

W. Jablonski

RAINDROP

Annette Buchbinder

On the curled tip
of the leaf it waits
— hesitantly
scared of the unknown
then as the naked
wind fiercely touches
every fibre of the tree
the raindrop
falls
and falls into
anonymity.

WORDS OF VENGEANCE

Annette Buchbinder

Lips that bare
a slight resemblance
to a stone; grave,
that speak of guilt
and all embracing
'motherness'
I laugh to think
of what I have done
to shatter the image
of 'good-little-daughter'.
Mother, if only you knew
you would condemn
me to a life
devoid of your warmth,
your eyes would become
dark, confused pools
of torment —
so I leave you
not really knowing
of my existence.

YESTERDAY'S NEWSPAPERS

Frederick C. Parmee

Yesterday men read a forest
  and threw it away
Today the leaves of words tumble
about on blind roadways or stray
into deserted doorways to die

Leaves of words that cry
with yesterday's urgency
of men whose lives have run
before the blasts of change
or whose fabric has rotted
in the fierce light of a new sun

Dead men with fixed faces again
Dead ideas that seemed so right at the time
are battered by a fine contempt of rain
  of rain
Fine ideals that were really meant
  at the time
make mockery of the ashes that
  remain

Yesterday men read a forest
  and threw it away
whose giants are falling today?

וואָס טוט מיין שוויגער זיך צו פאַרזאָרגן מיט כשרע מצות אויף די אַכט טעג פסח, ווען מיר וואַרטן אויף אונדז אין פוילן?

— איז מיין שוויגער נישט פויל און לויפט צום באַזאַר און קויפט א גאַנצן זאַק מעל. זי האָט זיך געדונגען מיטן קאַלכאָזניק — ווי זי האָט דערציילט — צוויי שעה און געקויפט א מציאה, בחצי־חינם, באַצאָלט פאַר דעם מעל פונפצן קנאַקנדיקע טשערוואָנצעס. ער, דער קאָלכאָזניק, האָט דווקא געוואָלט זעכצן טשערוואָנצעס — אַ טשערוואָניעץ פאַר אַ קילאָ. בין איך דאָך אַ יידענע, וואָס פאַרשטייט מעשה האַנדל, האָב איך אַראָפּגעריסן אַ גאַנצן טשערוואָניעץ! וואָס זאָגט איר, קינדערלעך, בין איך נישט קיין געניטע סוחרטע?

דאָס זעקל מעל האָט זי אַ נאָמען געגעבן: דאָס פסח׳דיקע, יום־טובדיקע מעל אויף מצות. אין די סאָוויעטישן קלייטן, וואָס הייסן „גאַסטראָנאָמיעס", האָט מען געקענט קויפן קדחת מיט רביאית, נישט קיין מעל.

גוטע שכנים האָבן איר געזאָגט, אַז אין פוילן באַקט מען נישט קיין מצות אויף פסח. אפשר געפינט זיך יאָ אַ ייד, וואָס באַקט מצות, איז דאָס מעל חמצדיק.

מיין שוויגערס מעל, וואָס זי האָט געקויפט אויפן באַזאַר ביים קאָלכאָזניק איז געווען אונטער דער השגחה פונעם סעקרעטאַר פון דער קאָמוניסטישער פאַרטיי אין אונדזער שטעטל, טאָוואַרישטש סמירנאָוו. מיין שוויגער האָט זיך אויך באַזאָרגט מיט ליכט צום ליכט־בענטשן פרייטיק צונאַכטס, ווייל אין פוילן, קען זיין, זענען נישטאָ קיין ליכט — אַזוי האָבן איר געזאָגט די שכנים.

מיט אַ גרויסע גדולה האָבן מיר דאָס זעקל פסחדיק, יום־טובדיקע מעל ארויפגעשטעלט אויף אַ קאַסטן, וואָס האָט געהאָט אַ נאָמען „קרעדענס".

זי פלעגט קאָמאַנדעווען מיט אונדז: „מ׳דאַרף דאָס זעקל מעל אויף מצות אַראָפּנעמען פון קאַסטן און בעסער ארויפשטעלן אויף דער שאַנק, ווייל עס קען נאָך, חס־וחלילה, זאָל גאָט שומר און מציל זיין, ווערן חמצדיק.

ווען מיר האָבן, אין אַ גוטער און מזלדיקער שעה, פאַרלאָזט דעם „גן־עדן", רוסלאַנד, האָב איך געהאַט וואָס צו טראָגן: אין איין האַנט א גרויסן טשעמאָדאַן און אויף די פלייצעס דאָס זעקל פסח׳דיק יום־טובדיק מעל. האָב איך זיך פאַרשאָלטן די יאָרן מיטן פסח, מיטן זעקל מעל ביז מיר זענען אָנגעקומען קיין וואַרשע.

דאָס טייערע, ציטערדיקע זעקל מעל איז דערנאָך געשטאַנען פאַריתומט אין אַ ווינקל ביז פורים. עס האָט זיך דאַן ארויסגעוויזן, אַז אין וואַרשע האָט מען געקענט קויפן כשרע מצות, געשיקטע פון די אמעריקאַנער יידן, כאָטש הונדערט פוד, וויפל די נשמה האָט זיך פאַרגלוסט.

מיט טרערן אין די אויגן האָט זיך מיין שוויגער געזעגנט מיטן זעקל פסח׳דיק יום־טובדיק מעל.

ס׳איז ערגעץ פאַרשוווּנדן געוואָרן...

„אַ ביסל פאַרגעניגן"

נייע פיעסע פון קאָלין גאָלוואַן,
פרעזענטירט דורכן אויסטראַליש־יידישן טעאַטער,
אונטער דער רעזשי פון פיי מאַקאָטאָוו

אין דער פאָרשטעלונג נעמען אָנטייל די אַרטיסטן: באַרבאַראַ פירער; פאול גלאַס; אַננאַ מלינעק, יאָני פריאַר; ראָבין סאַפער; דעני סעגאַל; נאַטאַן סערי; אורי אוניקאָווסקי.

די פאָרשטעלונג — אין דער ענגלישער שפּראַך — קומט פאָר אין „קדימה"־טעאַטער, עלסטערנוויק, דעם 24טן אַפּריל, 8 אָוונט; דעם 25טן 3 נ"מ; דעם 2טן מאי — 3 נ"מ און 8 אָוונט.

די פיעסע „אַ ביסל פאַרגעניגן" גיט אָפּ כבוד די וואָרצלען פון יידישן טעאַטער. די אַקציע קומט פאָר אין מזרח־אייראָפּע, לאָנדאָן און ניו־יאָרק, צום סוף פון פאַריקן י. ה. עס ברענגט צום אויסדרוק די ברויזנדע און ספּעציפיש יידישע אַטמאָספער ביים אָנהויב פון יידישן טעאַטער.

זי טוט עס כדי לעבעדיק אויפצוהאַלטן די אַטמאָספער, און זי ווערט אַריינגעפירט אין נייע טעאַטראַלישע פראַגמענטן.

אין דער פאָרשטעלונג זענען איינגעגלידערט אָריגינעלע און טראַדיציאָנעלע לידער און מוזיק.

דאָס אויסטראַליש־יידישע טעאַטער האָט זיך געשטעלט פאַר אַ ציל צוזאַמענצוברענגען פּראָפעסיאָנעלע אַרטיסטן־יידן, כדי צו שטעלן פיעסן אויף טעמעס פון יידישער פאַראינטערעסירונג — האָפנדיק, אַז דאָס וועלן זיין אָריגינעלע אויסטראַליש־יידישע פיעסן.

„אַ ביסל פאַרגעניגן" איז אַן אָריגינעלע פיעסע, געשריבן אין מעלבורן. זאָל דער פּרווו זיין אַ געלונגענער, איז פאָרויסגעזען צו פאַרוואַנדלען דעם טעאַטער אין אַ פּערמאַנענטן יידישן טעאַטער אין דער ענגלישער שפּראַך, וואָס זאָל שפּילן אין מעלבורן. דאָס וועט זיין אַ פּראָפעסיאָנעלער עטנישער טעאַטער, צוגענגלעך פאַר זיין אייגענער סביבה און אויך פאַרן אַלגעמיינעם טעאַטער־באַזוכער.

די פאָרשטעלונג קומט פאָר אונטערן פּאַטראָנאַזש פון „קדימה".

וועגן אינפאָרמאַציע און בילעטן קלינגען צו: דעביע פרייבערג (1683־862); מינאַ פינק (3480־267).

הנחה־בילעטן פאַר פּענסיאָנערן, סטודענטן און גרופּן.

אין ניו־יאָרק און כמעט בלויז מיט ניו־יאָרקער מיטאַר־בעטערס, און פון ניו־יאָרק אויס איז געווען שווער אַרומ־צונעמען די גאַנצע רעגיאָנעלע יידישע ליטעראַטור אין דער וועלט, — אַ זאַך, וואָס איז אויסגעמיטן געוואָרן אין אַכטן באַנד.

גרויסע בלויזן זיינען דאָ ניט נאָר צוליב די פעליקע שרייבערס, נאָר אויך אין די שוין געדרוקטע ביאָגראַפיעס אין די פריערדיקע בענד.

ערשטנס, איז דאָס אַן אומפאַרמיידלעכע זאַך: אין משך פון 25 יאָר זיינען אַ סך שרייבערס אַוועק פון דער וועלט און מען מוז פאַרצייכענען זייער יאָרצייט.

צווייטנס, אין אַ ריי ביאָגראַפיעס ווערט צוגעגעבן: „ביאָגראַפישע ידיעות פעלן" אָדער „גורל אומבאַקאַנט". דאָס רוב איז עס נוגע יידיש־סאָוויעטישע שריפטשטעלערס. אַ סך זאַכן זיינען אויפגעקלערט געוואָרן אין די שפּעטער־דיקע יאָרן און ס'איז אַ חוב עס מוסיף צו זיין צו די גע־דרוקטע ביאָגראַפיעס.

דאָ איז ניט דאָס אָרט זיך אַריינצולאָזן אין פּרטים, אָבער זאָל עס אילוסטרירט ווערן מיט איין פּאַסיקן ביישפּיל: הירש אַשעראָוויטש. דער דאָזיקער איצט־באַקאַנ־טער דיכטער האָט סך־הכל 9 שורות אין זיין ביאָגראַפיע, האָט ניט קיין געבוירן־דאַטע, „זיין גורל איז אומבאַקאַנט" און האָט ניט קיין איין בוך — אָבער איצטער לעבט ער אין תּל־אָביב און האָט שוין אַרויסגעגעבן נאָענט צו אַ צענדליק ביכער. אַזאַ ביאָגראַפיע דאַרף ניט בלויז פאַר־ריכט ווערן, נאָר זי מוז אינגאַנצן איבערגעשריבן ווערן.

דריטנס, עס גייט ניט בלויז וועגן זיינע ריין־ביאָגראַ־פישע ידיעות, נאָר קודם־כל טאַקע וועגן נייע ליטעראַרישע אויפטועכץ פון אַ שרייבער. פאַראַן ביאָגראַפיס פון שריי־בערס, וואָס אין זיי ווערט ניט פאַרצייכנט קיין איין איינציק בוך, אָבער שפּעטער האָבן זיי פאַרעפנטלעכט עטלעכע ביכער; אָדער פריער ווערן אָנגעגעבן צוויי ביכער און די שפּעטערדיקע 5 ביכער פעלן.

אויך דאָ קען מען ניט אַריינגיין אין פּרטים, אָבער זאָל דאָ געבראַכט ווערן איין אילוסטראַציע: חיים גראַדע. וועגן גראַדען דאַרף מען ניט מאריך זיין, אָבער אין זיין ביאָגראַפיע פעלן אַ ריי לעצטע פּראָזעווערק זיינע.

גאָר אַ גרויסער „מוז" איז דאָס אַריינגעבן שרייבערס, וואָס זענען אויפגעקומען ערשט אין די פופציקער יאָרן און ווייטער. וועגן זיי בעיקר האָבן מיר געהאַט אין זינען, ווען מיר האָבן אויבן געזאָגט, אַז מען האָט גאָרניט קיין השגה ווי גרויס זייער צאָל איז.

און צום סוף:

אַכט בענד מיט אַרום זיבן טויזנט ביאָגראַפיעס — וואָלט געווען פּשוט אַ נס, אַז ס'זאָלן ניט אַריינפאַלן קיין פעלערן און טעותן. פאַראַן טעותן, וואָס דער לייענער קען עס גלייך כאַפּן, און מען קען זיי דורכלאָזן. אָבער פאַ־ראַן אַזעלכע, וואָס מוזן פאַרריכט ווערן, ווייל זיי פאַר־פירן און פאַרדרייען אָפט די ביאָגראַפיע (פאַלשע נעמען, ניט־ריכטיקע דאַטעס, בטעות אָנגעגעבענע ביכער אאַ"וו).

צוליב די אַלע פריער־אויסגערעכנטע זאַכן דאַרף מען האָבן אַ מילואים־באַנד צום „לעקסיקאָן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור" — און געטאָן ווערן מוז עס גלייך, ווייל די שעה איז אַ שפּעטע, און קיין נייער דור שטייט ניט אין טיר אויסצופירן די דאָזיקע גרויסע און וויכטיקע אויפגאַבע.

*) וועגן פראַגן וואָס האָבן אַ שייכות צום מילואים־באַנד, קאָן מען זיך ווענדן צום פּר' אייזענבוד, אויפן אַדרעס פון רעדאַקציע.

לעאָן אַלשינאַ

האָט אַ ייד אַ שוויגער...

(פראַגמענט פון אַ דערציילונג)

דאָ, אין אונדזער נייעם לאַנד האָבן מיר, פאַרשטייט זיך, אַ פרידזשעדער. היינט איז מיר שווער זיך פאָרצו־שטעלן ווי אַזוי קען מען בכלל לעבן אָן אַ פרידזשידער? אין רוסלאַנד האָבן מיר געוווינט אין אַ קליין שטעטל און מיר האָבן געהערט, אַז ערגעץ אין דער ווייטער וועלט זענען פאַראַן אייזערנע קאַסטנס, וואָס אַרבעטן אויף עלעק־טריע און אין זיי קען מען האַלטן פליש, פיש, פּוטער און אַנדערע פּראָדוקטן וואָכן־לאַנג און זיי ווערן נישט קאַליע. צו האָבן אַזאַ קאַסטן איז געווען אַ חלום, ספּעציעל זומער־צייט.

דאָך, האָט מיין שוויגער צוגעטראַכט אַ פּריזשידער, ווען מיר האָבן געוווינט אין רוסלאַנד אין אַ קליין שטיבל, וואָס האָט געהאַט אַ דאָפּלטן פענצטער. איך מיין, אַז דעם גרויסן און באַוווּסטן דערפינדער עדיסאָנען וואָלט נישט איינגעפאַלן אין קאָפּ אַזאַ חכמה, אַז מען זאָל פון אַ דאָפּלטן פענצטער קענען מאַכן אַ פרידזשידער. וואָס האָט מיין קלוגע שוויגער געטאָן?

זי האָט צעטיילט דאָס דאָפּלטע פענצטער אויף דריי חלקים: די רעכטע זייט האָט זי אַ נאָמען געגעבן דאָס פליי־שיקע פענצטער. די לינקע זייט האָט געהייסן דאָס מילכיקע פענצטער. אין צווישן דעם פליישיקן און מילכיקן, אַ פּיצל נייטראַל אָרט האָט מיין שוויגער אַ נאָמען געגעבן דאָס פּאַרעווע פענצטער.

פלעגט מיין שוויגער זאָגן:

— חנהלע, טאָכטער־לעבן גיב דאָס שטיקל לעבער פון פליישיקן פענצטער!

אָדער: — גיב מיר, טאָכטער־קרוין, דאָס שטיקל הע־רינג פון פּאַרעווען פענצטער! דער מילכיק־פליישיק־פּאַרעווע פענצטער האָט, אָבער געהאַט איין חסרון: ער האָט געאַר־בעט נאָר ווינטער־צייט.

נאָך לאַנגע באַמיאונגען און ליידן, האָבן מיר ענדלעך באַקומען די דערלויבעניש אַרויסצופאָרן פון רוסלאַנד קיין פּוילן.

איז ער געווען אידל. ער פלעגט זאָגן צו זיין פרוי „געלויבט איז גאָט, אַבי אַ שטיקעלע ברויט, אויף שבת אַ חלה, גאָט צו דאַנקען!" מיכאַעלס האָט אים אַזוי נישט געשפּילט, ער האָט אים געשפּילט אַזוי: „ווי איז מיר, דאָס פעלט, און דאָס פעלט, און דאָס איז נישטאָ, און דאָס איז נישטאָ, ווי אַזוי לעבט מען, איך האָב קינדער..." בורטשען, בורטשען, בורטשען. דאָס איז געווען מיכאָעלסעס סטיל שפּילן, ער האָט אָנגעהויבן שפּילן פאָרמאַליסטישן טעאַטער.

מיכאָעלס איז געווען דער פאָרזיצער פון יידישן קאָנגרעס, דער גרויסער טוער לטובת יידישער קולטור. גיט אַ קוק אויף דעם קאָנטראַסט: פאַר יידישקייט פלעגט ער דאָס לעבן אַוועקגעבן, טאַקע בכל לבבו ובכל נפשו. אָבער מיכאָעלס איז געווען פאַרבלענדט. אין די ערשטע יאָרן האָט ער געמיינט אַז מע דאַרף זיין קאָמוניסטיש. ער איז געווען א גרויסער טוער פאַר קאָמוניזם. שפּעטער האָט ער דערפילט, אַז אין רוסלאַנד קומט פאַר אַ שוידערלעכע דיקטאַטור. ער האָט דאָס דערזען ווען ס'איז געשלאָסן געוואָרן דער בונד צווישן מאָלאָטאָוו און ריבענטראָפּ. האָט מיכאָעלס ע"ה אין גאַנצן זיך געענדערט. צו מענטשן, פּריוואַט, איז ער געווען פול מיט ליבשאַפט. נאָך דעם פאַקט איז ער געוואָרן פריינדלעך מיט אַרטיסטן. האָט מען אים נישט דערקענט. און ער פלעגט זאָגן, „אונדזער ציל איז בויען יידישקייט אין אונדזער קאָמוניסטישן פאָטערלאַנד... מיר דאַרפן ענדערן דעם אלף־בית". (למשל נישט „אמת" נאָר „עמעס") דאָס איז געווען זיין שוואַכקייט.

סטאַלין האָט שפּעטער ליקווידירט די יידישע פּרעסע, און דאַן האָט ער זיך גענומען צו מיכאָעלסן און צו זוסקינען, וואָס זענען געווען די קווינטעסענץ פונעם טעאַטער. ער האָט נישט אַרעסטירט מיכאָעלסן אים האָט מען דערהרגעט אין גאַס. אָבער זוסקינען האָט ער געוואגט אַרעסטירן. און ער האָט זיי ליקווידירט צוליב פּאָליטישע און יידישע טעמים.

(מע האָט געפרעגט פריינד וואַרשאַווסקין וועגן דער פּיעסע „מסעות בנימין השלישי פון מענדעלע מוכר־ספרים).

„ווי איך האָב שוין געזאָגט, האָט מיכאָעלס זיך געביטן, אויפגעהערט צו מאַכן עקספּערימענטן פון פאָרמאַליסטישן טעאַטער. און ווען ער האָט געשפּילט „מסעות בנימין השלישי", האָבן ער און זוסקין געשאַפן אמתע תקופה־יידעלעך, דאָס וואָס ס'האָט געמיינט מענדעלע, אַזוי אידל און הויך־קינסטלעריש, אַז איך טראַכט איצט צו וואָסער מדרגה די מענטשן זענען דערגאַנגען. קיין שום אַקטיאָר אויף דער יידישער בינע קען זיך מיט זיי נישט פאַרגלייכן!

בער׳ל כהן (ניו־יאָרק)

וועגן א מילואים־באַנד צום לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור*)

דער ערשטער באַנד „לעקסיקאָן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור" איז ארויס אין 1956, דער אַכטער און לעצטער באַנד — אין 1981.

ווי פאַרערגערט ס'איז נישט געוואָרן די מערכה פון יידיש אין דער וועלט, איז אָבער די יידישע ליטעראַטור נישט אַזוי שווער געטראָפן געוואָרן פון די פאַרגאַנגענע 25 יאָר. שטאַרק געליטן האָבן די טאָגפּרעסע און פּעריאָדיק אויף יידיש — אַחוץ ישראל — און די צאָל אונטערגעגאַנגענע יידיש־צייטונגען און צייטשריפטן איז אַ גרויסע. דאָס אַלץ האָט, פאַרשטייט זיך, נישט געקענט בלייבן אָן אויסווירקונגען אויף דער יידישער ליטעראַטור, אָבער נאָר אויף איר פאַרנעם, נישט צו שטאַרק אויף איר שאַפערישן אימפּעט.

אויב מען פאַרנעמט זיך נישט דירעקט מיט די ענינים, קען מען גאָר קיין השגה נישט האָבן וועגן יידיש־ליטעראַרישן שאַפן אין לעצטן פערטל יאָרהונדערט. מען שרייבט בעיקר וועגן איינצלנע שרייבערס, אָבער דער גאַנצער ספּעקטער פון דער אַנטוויקלונג פון דער יידישער ליטעראַטור אין דער לעצטער תקופה בלייבט פאַרהוילן. דער דאָזיקער בלויז קען צום טייל אויסגעפילט ווערן פון אַ דערגאַנצנדיקן באַנד צום „לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור".

די רעדאַקטאָרן פון די ערשטע זיבן בענד „לעקסיקאָן" האָבן בשעתם מסכים געווען צו די פאָדערונגען פון אַ ריי יידישע שרייבערס, אַז מען זאָל נישט אריינגעמען זייער ביאָגראַפיע. אַזוי אַרום זענען ארויסגעפאַלן עטלעכע צענדליק נעמען, בתוכם יצחק באַשעוויס־זינגער, אהרן צייטלין, אברהם גאָלאָמב, קאַדיע מאָלאָדאָווסקי און אַנדערע (ביי דער געלעגנהייט זאָל דערמאָנט ווערן, אַז די רעדאַקטאָרן פון אַכטן באַנד זענען אַרויס פון דער הנחה, אַז ליטעראַרישע שאַפונגען זענען נישט קיין אייגנטום פון דעם שרייבער, נאָר געהערן צום אוצר פון דער גאַנצער ליטעראַטור. זייער אייגנטום איז עס נאָר אויף וויפל עס גייט וועגן פאַרקויף פון זייערע ביכער אָדער שוץ קעגן פּלאַגיאַט, אָבער האָבן נישט קיין דעה צו זאָגן וועגן יאָ אָדער נישט געבן זייער ביאָגראַפיע אין אַ לעקסיקאָן).

אָבער דאָס איז נישט דער גרעסטער חסר. אין די פריערדיקע בענד פעלט בכלל אַ גרעסערע צאָל שרייבערס, ווייל מען איז נישט דערגאַנגען צו זיי אָדער מען האָט פשוט נישט געוווסט וועגן זיי. דאָס איז באַזונדערס כל אויף שרייבערס מחוץ אמעריקע, קאַנאַדע. די גאַנצע באַאַרבעטונג פון דעם מעטעריאַל איז קאָנצענטרירט געוואָרן

הערשל גלעזער

אַרום דעם סאָוויעטישן יידישן טעאַטער

אַ שמועס מיט מרדכי־מאיר וואַרשאַווסקי

איך בין געבוירן געוואָרן אין 1913 אין פוילן, אין דער שטאָט שידלאָוויץ. מיין פאָטער איז געווען אַ דיריגענט און אַ לערער. אין ראַדעם האָט ער געענדיקט אַ מוזיקאַלישע הויכשול, און אין דער זעלבער צייט האָט ער ליב געהאַט צו זיין אַ בדחן. איך האָב געענדיקט אַ טעאַטער־אוניווערסיטעט אין רוסלאַנד. מיין פאָטער איז געווען דער איינציקער וואָס האָט אויסגעהאָדעוועט אַכט זין מיט צוויי טעכטער. אַלע מיינע ברידער זענען אויך געווען פאַרבונדן מיט קונסט; נאָר קיין איינער פון זיי איז נישט געוואָרן קיין פּראָפעסיאָנעלער אַרטיסט. בין איך דאָס געוואָרן.

עטלעכע יאָר האָבן מיר געוווינט אין אָריאָל (רוסלאַנד), וווּ מיין פאָטער איז געווען א לערער אין אַ מין קאָנסערוואַטאָריום. ער האָט געלערנט קינדער שפּילן אויף פאַרשיידענע מעשענע אינסטרומענטן. ער אַליין האָט געשפּילט אויף אַלע מעשענע אינסטרומענטן, און דרך־אגב איז ער געווען ענלעך להדיל צו ניקאָליי דעם צווייטן.

אַז איך האָב געענדיקט דעם טעאַטער־אוניווערסיטעט, האָב איך אָנגעהויבן שפּילן טעאַטער. איך האָב געשפּילט אין רוסישן טעאַטער, ווייל איך האָב דאָך געענדיקט דעם אוניווערסיטעט נישט אויף יידיש, נאָר אויף רוסיש. אָבער אין יענע צייטן האָט מען נאָך דערלויבט יידיש אין רוסלאַנד.

איך האָב געשפּילט אין רוסישע טעאַטערס. איך קען אויסרעכענען פינף טעאַטערס. פאַר וואָס? עס קלינגט מאָדנע, געשפּרונגען פון איין טעאַטער צום צווייטן. עס איז געווען א געזעץ, דער וועלכער ענדיקט אין יעדער גרויסער שטאָט אַן אַקאַדעמיע, גיט מען אים אַרבעט, אויב ס׳איז דאָ, אין דער שטאָט. אָבער אויב עס זענען דאָ צו פיל, לאָמיר זאָגן אַרטיסטן, שיקט מען זיי אין אַנדערע שטעט אויף דריי יאָר, און דאַן קומען זיי צוריק אין דער שטאָט וווּ זיי וווינען. איך האָב געענדיקט דעם טעאַטער־אוניווערסיטעט אין מאָסקווע, און פון דאָרטן האָט מען מיך געשיקט שפּילן טעאַטער אין טאַשקענט. איך האָב זיך נישט געוואָלט אָפּרייסן, אָבער איך האָב געמוזט. און אין מאָסקווע איז געווען עסן אויף צרות, אָבער טאַשקענט איז אַלע מאָל געווען „די שטאָט פון ברויט". האָב איך געשפּילט דריי יאָר אין טאַשקענטער טעאַטער (אויף רוסיש). אויף דער זעלבער גאַס איז געווען דער יידישער מלוכהשער טעאַטער. אין די אַמאָליקע צייטן זענען געווען אין רוסלאַנד 43 מלוכה־טעאַטערס. קומט אַ מאָל דער רעזשיסאָר פון יידישן טעאַטער צו אונדז, און מען זאָגט אים, „דאָס איז אַ סטודענט פון מאָסקווע, אָבער ער שפּילט שוין זייער שיין". זאָגט ער אַז עס פעלן אויס יידישע אַקטיאָרן „אויב ער קען יידיש, פאַר וואָס זאָל ער נישט שפּילן ביי אונדז?".

דער הויפּט־רעזשיסאָר פון (מאָסקווער) יידישן מלוכה־טעאַטער איז געווען גראַנאָווסקי. ווען ער איז אַוועק פון יידישן טעאַטער, איז געוואָרן שלמה מיכאָעלס דער רעזשיסאָר. שלמה מיכאָעלס איז געווען אַ גרויסער אינטעלעקטואַל, און אַ גרויסער אַרטיסט. אָבער צו די אייַדעלע, ליבעראַלע מענטשן האָט ער נישט געהערט. ער איז געווען שטרענג אין סטיל פון קאָמוניזם. ער איז געווען זייער ערנסט, און האָט זייער זעלטן געלאַכט. אָבער טאָמער האָט מען באַוווּלט אַן אַקטיאָר אין א רעצענזיע, פלעגט ער גיין אין צייטונג און זאָגן, „דער אַרטיסט האָט געמאַכט וואָס איך האָב אים געלערנט. איך בין פאַראַנטוואָרטלעך!". ער פלעגט שרייען אויף די אַקטיאָרן. ער פלעגט זיי נישט באַליידיקן, נאָר ער איז געווען צו שטרענג. אחוץ דעם האָט ער געהאַלטן אַז עס איז נישטאָ קיין גרעסערער אַרטיסט פון אים אויף דער וועלט. איך האָב נישט געאַרבעט ביי מיכאָעלסן, ווייל איך האָב געוואָלט שפּילן אויף רוסיש, אָבער איך פלעג קומען אויף אַלע דיינע פאָרשטעלונגען.

בנימין זוסקין איז געווען א יידישער מלאך. ווען איך רעד וועגן אים, ווילט זיך מיר וויינען... זוסקין איז געווען א טייערער מענטש און אַ גרויסער קינסטלער, און יעדן איינעם פלעגט ער די נשמה אַוועקגעבן. ער איז געווען אַזאַ איידעלער. דאָס איז געווען זיסקין — ווי אַן אַרטיסט, אפשר נישט קלענער ווי מיכאָעלס. אַזוינע מין מענטשן האָבן געשאַפן די גלאָריע פונעם יידישן מלוכה־טעאַטער אין מאָסקווע.

מיכאָעלס האָט געשאַפן א נייעם סטיל שפּילן טעאַטער. אין רוסלאַנד איז געווען אַ צייט ווען מען האָט געשפּילט פוטוריסטיש, רעאַליסטיש־טעאַטער, פאַרשידענע ריכטונגען. למשל, ביי מיכאָעלסן איז „טביה דער מילכיקער", פון שלום־עליכמען, געווען נישט דער ייד טביה, נאָר אַ רוס, אַ פויער וועלכער אַרבעט, צווייפלט אין גאָט. ער פלעגט דאָס פאַראינטערנאַציאָנאַליזירן. איז עס טאַקע מיר, און אַ סך יידן, נישט געפעלן.

אין שלום־עליכמס „דאָס גרויסע געווינס" שפּילט מיכאָלעס די הויפּטראָלע, שימעלע סאָראָקער. שימעלע איז אַן איידל יידעלע, אַן אָרעם יידעלע פון א קליין שטעטעלע, וועלכער איז פלוצלינג געוואָרן אַ גביר. ער האָט געוווּנען דאָס קוויטל אויף 200,000, שפּילט ער אים נישט ווי דאָס יידעלע. שפּילט ער אים אַ יידל וואָס איז אומצופרידן מיט אַלעמען. ווי קומט עס? לויט שלום עליכמען

זי האָט נאָר געפּרוּווט אין געדאַנק אים נאָכצוגיין, טאָמער וועט איר געלינגען אַרויסרופן די עמאָציעס, דעם אינערלעכן ציטער — וואָס ליפע האָט אין יענע רגעס געשפּירט. זי האָט זיך אַליין געפרעגט:

— צוּוואָס דאַרף איך עס? אָבער אַן אינערלעכע ציִונג האָט איר סיי ווי באַוועגט אין דער ריכטונג.

— האָט זי געזוכט די סימנים פון יענע איבערלעבונגען? זי האָט אינסטינקטיוו רעגיסטרירט ליפעס געפילן. ציט עס אים צוריק אין וואַלד? וועט זי קאָנען דעם וואַלד אויסוואָרצלען פון אים?

זי האָט טייל מאָל מורא געהאַט: אויב עס וועט איר געלונגען, וואָס וועט פאַרנעמען דאָס דאָזיקע אָרט? דער וואַקום האָט איר געשראָקן.

ליפע האָט גערעדט און נישט דערזאָגט. ער האָט טייל ווערטער אויסגעדריקט מיט אַ זשעסט; מיט אַ מאַך מיט דער האַנט.

די דערינערונגען זענען געלאָפן האַסטיקער, ווי די העברעישע אויסדרוקן, וועלכע ער האָט געמוזט אויסזוכן און צוזאַמענשטעלן.

— נאָכן יאָר האַלטן די ייִנגלעך פאַרבאַהאַלטן אויפן בוידעם, האָבן אויך זובאָוויטשעס נערוון נישט אויסגעהאַלטן. ער האָט אַריינגעפּאַקט די ייִנגלעך אין אַ וואָגן מיט היי, און אַרויסגעשמוגלט זיי פון שטאָט, צו די פּאַרטיזאַנער.

אַ ייִדישע משפחה האָט די קינדער אַרויסגענומען פון אַ סאָוויעטישן יתומים־הויז, און געבראַכט קיין ישראל.

צום סוף פון דערציילן, האָט ליפע פאַרגעסן, אַז ער רעדט צו פנינהן; אַז פנינה פאַרשטייט בלויז עברית.

ער האָט ווייטער געפיבערט מיט יענע טעג. זובאָוויטש דער שוסטער פון קאַזשימער... דאָס געטאָ... דער אויפשטאַנד... דער ברענענדיקער סטויג היי... די ציאַנקאַלי טאַבלעטן...

פנינה האָט אים אָנגערירט ביים האַנט. דערפילנדיק איר וואַרעמע באַרירונג: דערזען איר מילדן בליק באַצירט מיט פייכטע אויגן — האָט זיך דער לויף פון די געשעענישן אָפּגעשטעלט.

איר נאָענטקייט האָט אויף אים געווירקט ווי אַ באַלאַנסירונגס־מיטל. נעבן איר האָט ער צוריק געפונען זיין גלייכגעוויכט. זי איז געווען די גרענעץ צווישן דאָ — און דאָרטן.

ער האָט געקוקט אויף איר מיט פאַרחלומטע אויגן, און געוואָלט זי זאָל זיך דורך זיי אַריינגיסן אין אים, און בלייבן דאָרט אויף תמיד. ער האָט זי געוואָלט אַרומנעמען, צודריקן צו זיך און פילן, אַז זי איז באמת נעבן אים. אַז דאָס איז נישט קיין מיראַזש פון אַן איינזאַמער נשמה...

— דערצייל — האָט פנינה געבעטן — דריקט עס נישט אויף זיך, און דאַן האָט זי שטיל געפרעגט:

— האָט לוי געהאַט אַ נאָענטן, אַ חברטע למשל, מיט וועמען ער זאָל קענען טיילן זיינע איבערלעבונגען, זיינע געפילן? עמעצער וואָס זאָל האָבן גענוג פאַרשטענדעניש צו העלפן אים טראָגן זיין טרויער, אים זאָל עס לייכטער ווערן?

ליפען האָט די פראַגע אי געוווּנדערט, אי אינטריגירט:

— וואָלט אַ חברטע עס געקאָנט פאַרמיידן?

— אַ חברטע וואָלט אים אפשר געוויזן אַן אַנדערן וועג. אַ מיידל וואָס איז דאָרטן נישט געווען. איינער, וואָס איז פרעמד דער פחד, די נויט פון באַהאַלטן זיך; אַ מיידל וואָס וויס אפילו נישט, וואָס אַ בוידעם באַדייט. זי וואָלט אים אָנגעשטעקט מיט איר לעבנסלוסט.

פאַרשטייסט: ער האָט געדאַרפט עמעצער זאָל אים העלפן אַראָפּגיין פון בוידעם און אַריינגיין אין לעבן, אין אַ משפחה. אין פליכטן פאַר דער משפחה...

אין ליפען האָט עפּעס אַ צאַפּל געטאָן:

— אירע באַמערקונגען וועגן לוין: מיינט זי נישט אַ מאָל אויך מיך?

ער האָט אַרויסגענומען די ציַיטונג פון איר האַנט, צעגנויפגעלייגט זי אין פירען און באַהאַלטן אין טאַש.

פנינה האָט אויסגעצויגן די האַנט און געבעטן די ציַיטונג.

— צו וואָס דאַרפסטו די ציַיטונג? — האָט ער פאַרוווּנדערט אַ פרעג געטאָן. אים איז איינגעפאַלן:

— האָט זי נישט קיין צוטרוי צו מיר? זעט זי אין מיר — מיינע נעכט, און האָט מורא — טאָמער שטעק איך מיך אָן?

נישט וואַרטנדיק אויף איר ענטפער, האָט ליפע איר דערלאַנגט די ציַיטונג.

פנינה האָט שוין אפילו גרייט געהאַט די דערקלערונג, צו וואָס זי דאַרף די ציַיטונג, אָבער זי האָט אַ טראַכט געטאָן:

— טאָמער איז עס נאָך צו פרי?

ביי זיך האָט זי שוין געהאַט אָפּגעמאַכט:

— זי וועט זיך פאַרנעמען אויסצוקורירן אים ווייטער פון דאָרטן און נענטער צו זיך...

„זאָלסט קיינמאָל נישט אַוועקבאָרגן קיין בוך. קיינער קערט זיי סיי ווי נישט אום צוריק.

די איינציקע ביכער וועלכע געפינען זיך ביי מיר אין ביבליאָטעק זענען די — וועלכע פריינד האָבן מיר געבאָרגט".

אַנאַטאָל פראַנס

אַלע ביכער וואָס איר ווילט לייענען — קענט איר געפינען אין דער „קדימה"־ביבליאָטעק.
זי איז אָפן יעדן זונטיק פון 11 ביז 1 נ"מ.

ער נאָך אַלץ אין וואַלד. עס איז דאָ אַ פֿאַרבאָהאַלטענע כוונה אין זײַן אײַפֿערדיקן לייענען ביכער: געפֿינען די סטעזשקע, וואָס יענע, די שרײַבער פֿון די ביכער האָבן אויסגעטראָטן דורך די יאָרן פֿון לעבן מיט ביימער. אפֿשר האָבן זיי געפֿונען אַ וועג אַרויס?

ער וויל דערגיין דעם סוד, פֿאַרוואָס די נאַליבאָקער פּושטשעס זענען אים נאָכגעגאַנגען ביזן אולפּן פֿון כּפֿר סבֿא... פֿאַרוואָס פּנינה זעט זיי ניט, כאָטש ער קאָן אָנטאַפּן יעדן בוים באַזונדער. ווי האָבן זיי זיך באַוויזן אַפּצורייסן פֿון די וואָרצלען און אים נאָכגיין, ווי געטרײַע הינט?

פּנינה, די לערערין, וואָס האָט שטודירט פּסיכאָלאָגיע וואָלט אפֿשר געקאָנט דאָס רעטעניש באַשיידן. פֿעלן אים אָבער נאָך פֿיל ווערטער זײַן צושטאַנד צו דערקלערן. ער פֿילט: פּנינה פֿאַרשטייט אים. אָבער דאָס איז מער מיטן געפֿיל, מיט דער נשמה. זי וויל אים די ווערטער אונטערזאָגן, און האָט מורא, טאָמער וועט ער זיך דערפֿילן פֿאַרשעמט.

פּנינה אַליין ראַנגלט זיך מיט דער רעטעניש פֿון אירע געפֿילן. אין די עטלעכע יאָר פֿון קומען אין קאָנטאַקט מיט שילער אין אולפּן, איז אין איר אויפֿגעגאַנגען אַ באַדערפֿעניש צו ווערן נאָענט דווקא מיט אַ מענטשן וואָס איז פֿול מיט קאָמפּליצירטע שטימונגען און געפֿילן. זי פֿילט: אין אים ראַנגלען זיך צוויי נשמות פֿאַר דער העגעמאָניע פֿון גוף: איינע, וואָס וויל אָפּטיילן דעם דאָרטן, און פֿאַרזייען דעם קערן אין נײַעם באָדן; די צווייטע — וואָס פֿילט זיך פֿאַרבונדן מיטן פֿאַרגאַנגענעם, וואָס קאָן זיך פֿון נעכטן נישט אָפּרײַסן.

באַמיט זי זיך אָפּצווענדן זײַנע געדאַנקען פֿון די קאָשמאַרנע טעג און אויפֿוועקן אין אים אַן אינערלעכע באַדערפֿעניש פֿון איבערפֿלאַנצונג. די דאָזיקע באַדערפֿעניש — דאַרף ער פֿילן — איז אויפֿגעקומען אין אים אַליין, אָן זײַטיקער אַרײַנמישונג.

אין רגעס פֿון מידקייט, פֿון אינערלעכע אָמפּערנישן און פּרוּוון אָנצייכענען פֿאַר זיך אַ געוויסן וועג אין לעבן, טוט עס פֿאַרט אין אים אַ מאָן:

זיי זענען געבליבן דאָרטן און ער איז דאָ.

דאָס נישט קאָנען ווי געהעריק זיך אויסדריקן אין עבֿרית, האָט אים דענערווירט.

צום סוף האָט ער אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט:

— וועט מיר גרינגער ווערן, אויב זי וועט מיט מיר דורכקריכן די אַלע באַהעלטענישן אין בלאָטעס, וווּ כ׳האָב איבערגעלאָזט מײַנע בעסטע פֿרײַנד? קען זי דען זען זייערע פּנימער פֿאַרגליווערט פֿון פּײַן און שרעק? און ער האָט געמוזט יאָגן ווײַטער... ווײַטער...

אַ שטראַל טוט אַ לייכט אין דער פֿינצטערניש. אַ שטראַל פֿון האָפֿענונג:

— אפֿשר איז גוט, וואָס זי איז דאָרטן נישט געווען. אויך איר האָב איך דאָך געקאָנט פֿאַרלירן...

✶

אַ פֿרײַנד האָט אים צוגעשיקט אַ צײַטונג. דער עבֿרית איז געווען אַ האַרבער. די נעמען — אייגענע. ער האָט דערשפּירט, אַז עפּעס האָט עס צו טאָן מיט דאָרטן און מיט אים.

אוודאי געדענקט ער:

צוויי יידישע יינגלעך האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אויף אַ בוידעם בײַ אַ שוסטער, אַ ווײַסרוס. ער געדענקט דאָס הויז, די משפּחה. אפֿילו די צוויי טעכטער געדענקט ער. אַ גאַנץ יאָר זענען די צוויי יינגלעך פֿון זיבן און נײַן יאָר געלעגן אויפֿן בוידעם. איז אַ יאָר אַזוי פֿיל אין אַ מענטשנס לעבן? און באַלד האָט ער זיך געכאַפּט, אַז אין יענע יאָרן האָט געשפּילט אַ ראָל איין סעקונדע — און די סעקונדע איז געווען די גרענעץ פֿון בלײַבן — אָדער מאַסן־קבֿר.

ער האָט געבעטן פּנינהן פֿאַרצולייענען. זי האָט געלייענט. געקוקט אויף אים און ווידער געלייענט.

זי האָט געזוכט דעם שייכות.

„די טעג האָט מען אין אַ בוידעם־שטיבל פֿון אַ חורבה אין דאָרף עין כּרם געפֿונען דאָס געביין פֿון לוי נייפֿעלד — אַ סטודענט פֿון לעצטן יאָר מעדיצין. ער איז פֿאַרשוווּנדן מיט אַנדערהאַלבן יאָר צוריק. נעבן סקעלעט האָט מען געפֿונען אַ טעקע מיט קליידער און צוויי פֿלעשלעך, וואָס האָבן לויט אַלע סימנים אַנטהאַלטן דעם סם. געווען אויך דרײַ בריוו, און לויט זיי האָט מען דעם בחור אידענטיפֿיצירט".

פּנינה האָט גאָרנישט געזאָגט. אין אירע קלוגע, בלויע אויגן האָט געפֿינקלט אַ טרער און אַ פֿראַגע־צייכן.

— לוי איז געווען דער יינגערער, דער זיבן־יאָריקער. מיר שטאַמען פֿון זעלבן שטעטל. קען אַ זיבן־יאָריקער טראָגן אין זיך דעם קאָשמאַר, די שרעק, דעם גרויל גאַנצע צוואַנציק יאָר?

— מ׳זאָגט: דעם פֿאַרברעכער ציט צום אָרט פֿון פֿאַרברעכן. אָבער לוי האָט בלויז אויסבאַהאַלטן דאָס פּיצל לעבן פֿון אַ ייִדיש יינגל. אין יענע יאָרן איז עס טאַקע געווען אַ פֿאַרברעכן. דער בוידעם איז אים נאָכגעגאַנגען. די פֿינצטערניש האָט זיך אײַנגעקלאַמערט אין זײַן נשמה ווי אַ ראַק, און האָט זי ביסלעכווײַז אָפּגעטויט.

ער האָט מורא געהאַט פֿאַרן בוידעם — און ס׳האָט אים געצויגן צו אים. ער איז אַן אײַנזאַמער אַדורך — פֿון בוידעם — צו בוידעם, אויפֿן שטח פֿון צוואַנציק יאָר.

ליפּע האָט אַ סך געוווּסט וועגן אים. האָט ער ווײַטער דערציילט:

— געוויס. ער איז געווען מאָביליזירט אין צה״ל. אַן אויסגעצייכנטער שילער אין דער מיטל־שול. דאָס אַלץ איז פֿאַרגעקומען דרך־אגבֿ. דער ווײטאָג; די פֿלאַמען פֿון ברענענדיקן געטאָ; די שיסערײַען; דאָס צעפּליקט פֿלייש אויף די געטאָ־דראָטן — דאָס אַלץ האָט ער מיטגענומען אויפֿן בוידעם אַרויף...

פּנינה׳ס בליק האָט געוואַנדערט, און זי האָט געקוקט דורך אים; געזען זײַן ערד־שטיבל אין וואַלד; דאָס שלײַכן זיך איבער געפֿרוירענע אײַזנבאַן־רעלסן, וואָס האָבן געבריט מיט קאַלטן פֿײַער, און האָבן בײַ יעדן ריר אָפּגעקלונגען, ווי אַ ווײַטער קלויסטער־גלאָק.

דעם אָפּשניט פֿון ליפּעס לעבן, האָט זי שוין געקאָנט;

מ. אייזענבוד

ווייטער פון דאָרטן...

(פראַגמענט פון דער נאָוועלע „פנינה״)

ליפע לעבט שוין באַלד זעקס חדשים אין אולפּן. בייטאָג, פאַרטאָן אין לערנען, אין דער אַרבעט, איז זיין געדאַנק באַשעפטיקט מיט דעם ארום. פאַרגעסט ער, אַז ס׳איז געווען אַן אַנדער וועלט, און פון איר איז ער אַרויסגעקומען ווי אַ פונק, וואָס רייסט זיך אָפּ פון שייטער.

ביי טאָג, אַז ער דערזעט פנינהן, דאָס מיידל וואָס האָט קיינמאָל קיין אַנדער ערד נישט באַטראָטן, און איז אויסגעוואַקסן מיטן קיבוץ, נעמט ער מיט שנעלע טריט זיך דערנענטערן צום היינט, וואָס איז דאָ, אין קיבוץ פאַר אים אויפגעגאַנגען מיט אַ נייעם טאָג, און ער דערפילט זיך ווי דאָס הינדעלע פון אינקובאַטאָר, וואָס האָט נאָר־וואָס באַוויזן זיך אויסצופּיקן פון דעם איי, און נעמט באַוואונדערן די חידושים פון דער וועלט.

ווי אַ זאַנג, וואָס גייט אויף פון דער מוטער־ערד, און קלאַמערט זיך אין איר מיט זיין דינעם וואָרצל, ווייל דאָס מיינט פאַרן זאַנג לעבן — דער ווילן צום וואַקסן איז אויפגעגאַנגען אין ליפען אונטערן מילדן, מוטערלעכן בליק פון אַ מיידל מיט וועלכער ער האָט זיך קוים געקאָנט צונויפריידן — אַ מיידל וואָס איז היפּש עטלעכע יאָר געווען יינגער פון אים, מיט אַ מיידל וואָס הייסט פנינה.

ביינאַכט אָבער, ווען ער איז אַליין — אפילו ווען ער איז וואַך — איז ער נאָך אַלץ דאָרטן, אַ פאַרשפּאַרטער אין געטאָ, אָדער געיאָגט דורך די וועלדער. ער איז נאָך אַלץ אין אומרו פון יעדער רגע וואָס מ׳קאָן אים אומדערוואַרט אַ כאַפּ טאָן, ווי מען האָט אַ כאַפּ געטאָן איטשקען און וועלוולען — אָן צו האָבן די מעגלעכקייט פון מאַכן די פּאָר טריט צום פענצטער, אָפּרוקן דאָס ברעט און אַרויסנעמען דעם האַנט־גראַנאַט און דערפילן דעם זאָג: תמות נפשי עם פלישתים...

אפילו ווען ער זיצט אויפן אולפּן־בעטל, בלאָנדזשעט

באַראַק איז פאַרגעקומען. ווען ער האָט געזען די רייען אויסגעשטעלט אין באַראַק פריער זענען זיי געווען פול. איצט האָט ער געזען לעכער. גרויסע לעכער. איז געוויסע ערטער איז געווען ממש פוסט. ס׳האָט אים עפּעס אַ טרייסל געטאָן וואָס איז געווען עפּעס פון פחד און עפּעס פון מענטשלעכקייט. ביידע געפילן זענען דעם בלאָקעלססטן געווען פרעמד: „וואָס פאַר אַ ניי שפּיל איז דאָס?״ האָט ער גערעדט אַ ביסל צו זיך אַ ביסל אין דער נאַסער לופט אריין. „נאָך וואָס די קאָמעדיע פון אַן אָפּקלויב. ער האָט געקענט צונעמען דאָס גאַנצע ביסל מיסט דער בן זונה, און אָנהויבן מיט אַן אָפּגערייניקטן באַראַק״.

ער האָט געהאַלטן ביים אָפּקערן זיך ווען עפּעס האָט אים אָפּגעהאַלטן. ער האָט זיך אויסגעדרייט צום שטובן־דינסט און קורץ אַ זאָג געטאָן:

„הייס זיי צוריקגיין אויף זייערע נאַרעס. קיינער זאָל זיך נישט אַרומדרייען אין באַראַק. פאַרשטאַנען?״ און נישט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער איז ער אַוועק אין זיין אייגן שטיבל אריין.

ווען דער גלאָק האָט זיך צעקלונגען האָבן די איבערגעבליבענע געוואַרט. שטום און שטיל, איז יעדער איינער געבליבן אריינגעטאָן אין דער שטייג פון אייגענעם פחד וואָס האָט נישט געלאָזט איינשטעלן אַ קאָנטאַקט צווישן קרבן און קרבן. עפּעס האָט געדאַרפט געשען, ווייל ס׳איז נישטאָ קיין סתם קלינגען אויפן גלאָק.

נאָר ס׳איז גאָרנישט געשען. די שטילקייט איז געהאַנגען אין באַראַק גלייך ווי פריער. אפשר איז דער רעגן געוואָרן אַ ביסל שטאַרקער — און אפשר נישט.

דאָס טויער פון באַראַק האָט זיך געעפנט. מענטשן, פרעמדע וואָס מען האָט אין באַראַק קיינמאָל פריער נישט געזען, זענען אריינגעקומען, טראָגנדיק קעסלען מיט זופּ.

די פאַרגליווערטקייט האָט אָנגעהויבן אויפצוטייען. די אויגן פון אַלע האָבן זיך געווענדעט צו די קעסלען וואָס האָבן געדעמפט מיט אַ ביסל וואַרעמקייט. איינער פון די טרעגער האָט גערעדט:

„שוין נישט לאַנג און דער לאַגער וועט ווערן אַ פענסיאָנאַט. אַט זעט, איר הינטישע נשמות ווער ס׳ברענגט אייך דאָס פרעסן גלייך צום טיש צו? די קאַפּאָס. און איר כאַלעט אויף אייערע בעטן. קומט אַראָפּ און פרעסט אייך אָן פאַר אַלע צייטן. היינט וועט יעדער פון אייך קריגן טאָפּלטע פּאָרציעס. אַ רוח אין אייער טאַטנס טאַטן אריין...״

די איינוווינער האָבן געהערט אָבער זיך נישט גערירט פון די ערטער, ביז דער באַפעל איז געקומען פון די אייגענע שטובן־דינסט מענטשן.

דאָס אויסטיילן די זופּ האָט זיך אַריינגעשניטן אין טרויער פון באַראַק. ס׳איז פאַרגעסן געוואָרן די פייכטקייט, די סעלעקציע. אַפילו דער פחד איז קלענער געוואָרן און ביים פאַרטיילן די צווייטע פּאָרציעס האָט שוין כמעט קיינער נישט געדענקט, אַז די פּאָרציעס געהערן אייגנטלעך צו די, וואָס זענען אַוועק בעת דער סעלעקציע.

בלויז דער רעגן אינדרויסן איז געבליבן וויינען אויפן גורל פון די אָפּגעקליבענע. ס׳האָט זיך אריינגעגנבעט אַ ניי ווינטעלע פון ערגעצוו וואָס האָט געשפּילט אויף די סטרונעס פון שטעכל־דראָטן. אָבער דאָס איז געווען אַ זייער שטילער און טיף טרויעריקער ניגון. דאָס איז נישט געווען קיין ניגון פאַר די לעבעדיקע. די קלאַנגען וואָס דער ווינט האָט איצט געשפּילט אויף די דראָטן זענען געווען — פונקט ווי די זופּ — אַ ניגון וואָס אַן אָפּגעקליבענער האָט איבערגעלאָזט אין לאַגער נאָכדעם, ווי ער אַליין איז געגאַנגען אין אַ לעצטן וועג, צו דערפילן דעם צוועק פאַר וועלכן דער לאַגער איז אויפגעשטעלט געוואָרן.

אַרויסגעטריבן זיי פון דער האַלב־אויסגעוואַרעמטער נאָסקייט און אַריינגעיאָגט זיי אין אַ פינצטערניש און בלאָטע פון דרויסן. דאָס איינציקע ליכט צו פאַרטרייבן דעם טריבן טרויער האָט זיך געטראָגן פון איינעם פון די קוימענס. דער רויך איז געווען אַ ביסל רויטלעך און איז געהאָנגען צווישן דעם פאַלנדיקן רעגן ווי אַ רעפלעקטאָר וואָס איז אָנגעצונדן געוואָרן פאַר אַ ספּעציעלן ענין. באַלד וועט קומען דער הויפּט־רעזשיסאָר מיט זיין סוויטע, באַלד וועט דער הילכער זיך צעשרייען מיט אָנווייזונגען, ס'וועט זיך אָנהויבן אַן אַקטיוויטעט און די פילם־אויפנעמער וועלן פאַראייביקן די סצענע אויף פילם־טאַשמעס. אויב ס'וועט נישט אַויסקומען ווי דער רעזשיסאָר האָט עס געוואָלט, וועט מען אָנהויבן פון אָנהויב אָן, און פילמירן די סצענע נאָכאַמאָל.

אָבער אָנשטאָט דעם קומען פון רעזשיסאָר, איז געקומען דער קלאַנג פון גלאָק און דאָס געשריי פון אַ באַפעלערישן אויסרוף: „באַראַקן אָפּשליסן!” די באַראַקן־איינוווינער זענען אַריינגעטריבן געוואָרן צוריק אין זייערע באַראַקן און דאָס טויער איז אָפּגעשלאָסן געוואָרן.

דער בלאָק־עלטסטער האָט מסתמא נישט געוווּסט וואָס ער זאָל טאָן מיט אַזוי פיל מענטשן אין באַראַק. האָט ער געהייסן זיינע דינער זיי אויסשטעלן אין רייען. פינף אין אַ שורה. פינף אין אַ שורה. די מאָסע אין באַראַק האָט געלאָזט זיך קנעטן לויטן באַפעל און איז געבליבן שטיין אין באַראַק, אַ ביסל ביזאַר — אָבער לויטן באַפעל.

צוערשט האָט די פייכקייט גענומען איר חלק ביי די אויסגעשטעלטע רייען. דערנאָך האָט דאָס ערשטע מאָרגנליכט זיך אַריינגעקראָגן דורך די פענצטערלעך דאָרט הויך, אויבן, שוין באַלד ביים דאַך פון באַראַק. מ'האָט היינט ניט געקלונגען צו גיין ברענגען די „קאַווע”. זענען די רייען געבליבן שטיין אַזוי, אויסגעשטעלט און זענען איבערגעגעבן געוואָרן פון דער נאַכט צום גרויען טאָג. אָט אַזוי. וואַרטנדיק אויף אַלעס וואָס קען פּאַסירן און — אויף גאָרנישט.

ווען דער טאָג האָט זיך שוין געהאַט באַזעצט אין באַראַק, איז געקומען דער באַפעל אויסצוטאָן זיך נאַקעט. די שטובן־דינסט לייט האָבן זיך צעשריגן, אונטערגעיאָגט די אויסגעשטעלטע רייען און אין דער ענגשאַפט זענען די שורות געוואָרן נאַקעט. אין דער נאַקעטקייט האָט זיך אַרויסגעזען וואָס דער לאַגער האָט אָפּגעטאָן מיט זיינע איינוווינער. די קערפּערס זענען געווען גרוילעך אַשיק אין קאָליר, דאַר, מיט ביינער וואָס האָבן אַרויסגעשטאַרצט מיט שאַרפע שפּיצן, וואָס אַ נאָרמאַלער קערפּער פאַרמאָגט גאָר נישט אַזעלכע.

ווידער אַמאָל איז געפאַלן דער באַפעל: „אַכטונג!” די דאַרע, נאַקעטע קערפּערס האָבן זיך אויסגעצויגן אין אַ גראָטעסק פון אַ פאַרקריפּלטער ערן־וואַך, און די אָפיצירן זענען אַריין אין באַראַק אַריין.

די וועלט האָט זיך אָפּגעשלאָסן. אין באַראַק זענען געבליבן בלויז די נאַקעטע איינוווינער און — די פאַרשטייער פון טויט. ס'האָט אויפגעהערט דער באַגריף פון צייט; פון אַקציע. אין דער פאַרגליווערטער אייביקייט איז געווען אָרט נאָר פאַר צוויי זאַכן: פאַרן טויט — צו באַפעלן און פאַר די פאַרשפאַרטע — צו טאָן לויטן באַפעל.

אין דער וועלט פון באַפעל און אויספּיר איז פאַרגעקומען אַ שפּאַלטונג. גענוי ווי די שפּאַלטונג וואָס קומט פאָר נאַטירלעך אין די קעמערלעך, פון וועלכע דער קערפּער איז צוזאַמענגעשטעלט. אַן אָפיציר איז פאַרבייגעגאַנגען די רייען, באַטראַכט די נאַקעטע גופים און געמאַכט דעם אָפּקלויב. דער אָפיציר האָט מיט זיך געטראָגן די שפּאַלטונג פון צייט. די רייען וועלכע ער איז פאַרביי האָבן ווידער אָנגעהויבן צו עקזיסטירן אין שטח פון אַ לעבעדיקער וועלט. די רייען צו וועלכע ער האָט זיך געהאַלטן ביי דערנענטערן זענען נאָך געווען אַרומגענומען מיט דער אייביקייט פון באַפעל און אויספּיר. בלויז אויף אַ מאָמענט האָט די לעבעדיקע וועלט זיך אָפּגעשטעלט, ווען דער אָפיציר האָט זיך אויסגעדרייט צו קוקן אויף צוריק. אין דאָזיקן בליק האָט די וועלט פון באַפעל און אויספּיר גובר געווען די לעבעדיקע וועלט. זי איז פאַרשטומט געוואָרן און זיך באַהאַלטן ביז דער אָפיציר האָט זיך ווידער אַמאָל אַ קער געטאָן צו זיין אַרבעט.

די צעטיילטע צוויי קעמערלעך פון אויסגעקליבענע און איבערגעבליבענע זענען געוואָרן צוויי וועלטן. די אויסגעקליבענע זענען אַרומגערינגלט געוואָרן פון שומרים וואָס האָבן זיי אַרויסגעיאָגט אין קאַלטן אינדרויסן אַריין. די איבערגעבליבענע זענען געשטאַנען פאַרשטייפט פון פּחד און קאַלטקייט און געוואַרט אויף עפּעס אַ באַפעל. ווען די אָפּגעקליבענע זענען שוין געווען אינדרויסן, האָט ער אָפיציר זיך געוואָנדן צום בלאָק־עלטסטן און גאַנץ געמיטלעך געזאָגט:

„באַפעלט זיי זיך אָנצוטאָן. די לופט איז קאַלט און שעדלעך פאַר אָפּגעשוואַכטע קערפּערס. און לאָזט זיי בלייבן אין באַראַק. זאָלן זיי רוען. ס'איז נישט קיין וועטער היינט אַרומצודרייען זיך אונטערן פרייען הימל”.

דער בלאָק־עלטסטער האָט געהערט. ער האָט צוגעשטימט צום אָפיצירס רייד. אין אָנהויב האָט ער בכלל נישט פאַרשטאַנען וואָס דער אָפיציר מיינט. אַזוי האָט מען אין לאַגער נאָך נישט געהאַנדלט. די וואָס האָבן אָנגעפילט די באַראַקן האָבן געהאַט נאָר איין אויפגאַבע: אויסצושטאַרבן. גיך צו פאַרשווינדן און לאָזן זייערע ערטער פאַר אַנדערע וואָס האָבן געדאַרפט קומען נאָך זיי אין אַן אייביקן קרייז פון קומען און פאַרשווינדן. דאָס רוען, דאָס לאָזן זיי אין די באַראַקן איז געווען עפּעס נייעס. פאַר אַ מאָמענט האָט דער בלאָק־עלטסטער געמיינט, אַז דאָס איז נאָר אַזאַ וויץ. אָבער באַלד האָט ער פאַרשטאַנען, אַז אין לאַגער איז אַלץ מעגלעך, אַז אַן אָפיציר קען זיך וויצלען אויפן חשבון פון די איינוווינער אָבער נישט וויצלען זיך מיט זיי. ער האָט געהייסן דעם שטובן־דינסט געבן דעם באַפעל אָנצוטאָן זיך און איז אַליין געבליבן שטיין זיך צוצוקוקן צו דער אַקציע.

ערשט איצט איז אים קלאָר געוואָרן וואָס מיט זיין

נאָך אימיצן, נאָר ער באַהאַלט עס אויס פון מיר...״

מיטן פולן באַוווסטזיין אַז זי גייט שפּילן איר לעצטע קאָרט, האָט בלומע נאָכן עסן אַ זאָג געטאָן צו מנחמען.

— „מנחם, זײַ אַזוי גוט און דריי זיך אויס צו דער וואַנט״.

אין אַ פּאָר מינוט אַרום איז זי געשטאַנען אָנגעטאָענע אין נײַעם קלייד, אין נײַעם הוט און אַרויספּאָדריש געמאָלדן:

— „מנחם, איך האָב עס גענוג... פון הײַנט אָן וועט ווערן אַנדערש... מיר גייען אין טעאַטער אַרײַן!״

דער לעצטער אַקט איז געווען אַ שוידערלעכער ספּעקטאַקל: איר הוט איז געלעגן צעטראָטן, דאָס קלייד צעריסן. די האָר צעשויבערט, מנחם האָט געברעוועט ווי אַ פֿאַרווונדעטע חיה:

— „דווקא הײַנט, ווען ס׳איז מײַן דבורה׳ס יאָרצײַט האָסטו געוואָלט פֿאַראומרייניקן מײַן הייליקייט!... ווי האָסטו געוואַגט דאָס צו טאָן?!״

בלומע איז אים נישט געבליבן שולדיק, דער אָנגעזאַמלטער פֿאַרדרוס אין איר האָט אַדורכגעבראָכן אַלע צוימען.

— „דו ביסט אַ ליגנער״ — האָט זי געשריגן — „דו האָסט מיך גענאַרט!... דײַן ליבע איז געווען פֿאַלש... האָסט קיינמאָל נישט דערמאָנט, אַז דו האָסט געהאַט עמעצן... איך האָב דיר פֿאַרטרויט מײַן גלויבן, מײַנע האָפֿענונגען, און דו האָסט מיט דײַן אכזריותדיקן שווײַגן אַלץ צעטראָטן... איך וויל נישט פֿאַרטרעטן קיינעמען... איך וויל לעבן אין מײַן אייגענעם זכות, נישט אין דעם טויטן עכאָ פֿון דײַן פֿאַרגאַנגענהייט..״

און מיט שטילערן טאָן צוגעגעבן:

— מנחם, ביסט פֿרײַ צו גיין ווּ דו ווילסט. מײַן טיר וועט זיך פֿאַר דיר געשלאָסן. דו אַליין האָסט זי פֿאַרשלאָסן!״...

ס׳איז אַנטשטאַנען אַ טויטע שטילקייט. בלומע איז געזעסן אַ צונויפֿגעקנאָדערטע אין אַ ווינקל און שטיל געהעשעט. מנחם איז געשטאַנען ווי צוגענאָגלט צום דיל, אויפֿגעמאַכט דאָס מויל ווי ער וואָלט וועלן רעדן, נאָר קיין קול איז נישט אַרויס פֿון אים.

... ער און דבורה שטייען אין דער רייע צו דער סעלעקציע.. דבורה וויל זיך נישט אָפּרײַסן פֿון אים.. ס׳פֿאַלט אַ שאָס. . מנחם טראָגט דבורהס טויטן קערפּער ווי אַ מאַמע טראָגט אַ געליבט קינד אַהין, ווּ מען האָט געברענט די מתים. אַ דײַטש שטויסט אים אַוועק פֿון שײַטער...

— דו פֿרעכער קערל!... אַזוי גלײַך גייט עס נישט.. אַרבעטן וועסטו ביז דו וועסט קראַפּירן!..

———————————

בלומע און יואל האָבן פֿון מנחמען מער נישט געהערט. ער איז פֿאַרשוווּנדן צוזאַמען מיטן באַשלוס, וועלכן ער האָט געטראָגן אין זיך, אַז צוליב בלומען וועט ער מער נישט אָפּהיטן זײַן כלה׳ס יאָרצײַט...

א. ציקערט

איבערבלײַב...

(אַ לאַגער־בילד)

שוין דרײַ טעג ווי דער לאַנגזאַמער אָבער כסדרדיקער רעגן לאָזט נישט אָפּ. שוין דרײַ טעג ווי דער פּוילישער האַרבסטיקער רעגן ליגט אויסגעשפּרייט אונטער אַ גרויען הימל און ווײַנט אַראָפּ מיט אַ שווער, אומעטיק געוויין — וואָס דרינגט אַרײַן אין דעם גאַנצן אַרום.

פֿאַר מיטאָג־צײַט האָט זיך אַהער דערטראָגן אַ פֿאַרלוירענער ווינט. ס׳איז שווער געווען פֿעסטצושטעלן פֿון וועלכער זײַט ער איז געקומען. מעגלעך, אַז ער איז געקומען פֿון אַלע זײַטן מיטאַמאָל. דער פֿאַרבלאָנדזשעטער ווינט האָט געשמיסן דעם קאַלטן רעגן און געפּרוּווט אויסזינגען זײַנע טרויער־לידער אין די דראָטן. אָפּט שפּילט דער ווינט זײַנע מעלאַנכאָלישע לידער פֿון וויי־געשריי אין די שטעכל־דראָטן, אָבער דאָס מאָל זענען די קלאַנגען דערשטיקט געוואָרן אין רעגן און — נאָכן אָפּבלאָזן אַ שעה צי צוויי אָן דערפֿאָלג, האָט דער ווינט זיך אָפּגעטאָן. אַוועק און געלאָזט די געגנט צוריק צום קאַלטן, האַרבסטיקן רעגן.

דער לאַגער־גלאָק, דאָס לאַנגע אײַזן וואָס הענגט איינמיטן ברייטן פּלאַץ, האָט זיך צעקלונגען. ס׳האָט געקענט הייסן, אַז די לאַגע־שפּערע איז אַריבער. ס׳האָט געקענט מיינען, אַז ס׳איז געקומען די צײַט צו גיין ברענגען די קעסלען מיט דער לאַגער־זופּ פֿאַרן בלאָק. דער טעמפּער קלאַנג איז געבליבן הענגען אין דער לופֿט אָן אַן עכאָ. אויסגעלאָשן. דערטרונקען אין דער פֿײַכקייט פֿון דער לופֿט. איצט ווײַנט דער רעגן זײַן לאַנג געוויין און די וואָס געפֿינען זיך אין באַראַק זענען פֿאַרשטומט מיט אַ שטיינערנער שטומקייט פֿון דערשיטערטע. ס׳וועט זיך קיינער נישט רירן פֿון אָרט ביז דער בלאָק־עלטסטער, אָדער איינער פֿון די דינסט־לײַט וועט זיך באַווײַזן און זאָגן וואָס מען דאַרף טאָן און ווער ס׳זאָל עס טאָן.

די האַנט פֿון טויט וואָס איז אין דער פֿרי אַריבער איבערן באַראַק האָט איבערגעלאָזט אַ ריח וואָס האָט זיך נאָך נישט אויסגעוועפּט. אַלע מאָל ווען דער טויט נעמט צו זײַן חלק פֿון די באַראַקן הענגט אין דער לופֿט זײַן ריח. אָבער נאָך קיינמאָל איז ער נישט געווען אַזוי שאַרף ווי הײַנט. ווײַל שטענדיק קומט דער טויט אין דער געשטאַלט פֿון דײַטש־אָפּיצירן און פֿירט אַדורך זײַן אָפּקלויב אונטערן פֿרײַען הימל. דער ריח פֿון דער שחיטה צעשווימט זיך דעמאָלט לײַכטער. ער מישט זיך אויס מיטן ריח פֿון די קוימענס וואָס שטרעקן זייערע צונגען אָפּצולעקן די לופֿט אַרום. די אײַנוווינער פֿון לאַגער קענען שוין דעם ריח וואָס הענגט שטענדיק איבערן לאַגער. ס׳איז דער ריח פֿון טויט, צו וועלכן מען איז צוגעוווינט.

הײַנט אָבער איז געווען אַנדערש, כאָטש מען האָט אויך הײַנט פֿאַרטאָג אַרויסגעטריבן די אײַנוווינער פֿון באַראַק.

שטיין אין מיטן גאַס. ער האָט אויסגעזען אויסגעמאַטערט און פאַרלוירן ווי א פאַרבלאָנדזשעט קינד.

— „מנחם, ווּ ביסטו געווען די גאַנצע צייט?...

פאַרוואָס האָסטו נישט געשריבן א וואָרט צו אונדז?...

— וואָס טוט יואל? איז ער מיט דיר?...”

— „ניין”.

מנחם האָט דערפילט אַז בלומע האָט עפּעס נישט דערזאָגט. ער האָט געקוקט אויף איר מיט זיינע טונקעלע אויגן אין וועלכע ס׳איז נישט געווען קיין פונק פון לעבן. צוויי שוואַרצע פלעקן וואָס האָבן געצויגן און געשראָקן מיט אַ קראַפט פון וועלכער עס איז איר געווען שווער זיך צו באַפרייען.

— „ווּ וווינסטו?” האָט בלומע שטאַמלענדיק געפרעגט.

— אין ערגעץ נישט... איך בין געבליבן אָן געלט”.

„ווילסט אַרויפקומען צו מיר?”.

— „ווען?”.

— אַז דו האָסט נישט ווּ צו זיין, פאַרוואָס פרעגסטו „ווען?”

ווען ער איז געווען אויפגערודערט, האָט ער מיט געשלאָסענע אויגן דערציילט, אַז ער האָט וועגן איר און יואלן א סך מאָל געטראַכט. ער האָט געמיינט אַז זיי זענען זיך צוזאַמענגעגאַנגען כדי צו שאַפן א משפחה, צו לאָזן א נאָכוווּקס נאָך זיך.

— „יואל האָט געוואָלט... איך האָב נישט געפילט אַז איך האָב אים גענוג ליב. יואל איז מער ווערט וויפיל איך האָב אים געקענט געבן, אויב דו האָסט אַ מאָל געליבט אָן קעגנזייטיקייט, וועסטו עס פאַרשטיין”.

— „איך טראַכט נישט וועגן קעגנזייטיקייט... קיין פרוי וואָלט נישט געקענט מיך ליב קריגן פריער ווי זי וואָלט מיך פאַרשטאַנען... איך בין זיך מודה, אַז עס וואָלט געווען שווער מיך צו דערקענען און פאַרשטיין... איך בין אַ פּראָדוקט פון א צייט מיט אַ געזונקענער מאָראַל. מיין נשמה האָט פאַרוווּנדעט דער טייוול אַליין. קיינער וועט נישט קענען בלייבן ביים זינען אויב ער וועט אַריינקוקן אין מיין „איך”.

אַ חדשים זעקס האָבן זיי געלעבט צוזאַמען. בלומע האָט אים דערקענט און ליב באַקומען. ער האָט געשראָקן און געצויגן צו זיך מיט זיין קראַפט. טיילמאָל האָט זי געהאַט דאָס געפיל, אַז מנחם איז ווי אַ מעכטיקער פויגל פון טרויער וואָס נעמט איר אַרום מיט זיינע אומגעהויערע גרויסע פליגל, און זי טוליעט זיך צו אים זוכנדיק שוץ; אַז זי געפינט אין אים אַן אָנשפּאַר פאַר איר אייגענעם ווייטיק. זי האָט געהאַט אַ באַגער פאַרצערט צו ווערן פון זיין טונקעלן פייער, צו ווערן אויפגעלייזט אינעם פלאַם וואָס האָט געפלייצט פון אים מיט מעכטיקן כוח. דער זעלבסט־דערהאַלטונג אינסטינקט האָט איר אונטערגעזאָגט, אַז זי מוז ראַטעווען זיך און מנחמען פון אומקום, איז זי אַוועק צו א פּסיכיאַטאָר.

— „איך מוז רעדן מיטן פּאַציענט אויג אויף אויג”.

— „דאָקטאָר, ער וועט נישט קומען. ער איז נישט משוגע. ס׳איז אַן אָפּקלאַנג פון די מלחמה גרוילן”.

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז איך מוז רעדן מיט אים אַליין. אפשר איז פאַראַן ביי אים אַן איבערבלייב וועגן וועלכן איר ווייסט נישט!”

— „איך ווייס אַלץ...”

דער דאָקטאָר האָט געקוקט אויף בלומען מיט אויפגעהויבענע ברעמען — „קען זי וויסן „אַלץ”?...

— איר האָט אים ליב?...”

— „יאָ”.

— „אויב אַזוי” — האָט דער דאָקטאָר אַ שמייכל געטאָן — „קענט איר אפשר אים העלפן”.

— „מיט וואָס?”.

— „איר זייט א יונגע שיינע פרוי, און אייער אינסטינקט וועט אייך שוין אונטערזאָגן דעם מעטאָד. לויט מיין דערפאַרונג קען דעפּרעסיע, טרויער געהיילט ווערן מיט אַ סך מעטאָדן. איינער פון זיי איז מיט אַ שאָק. דער אַנדערער איז מיט ליבע (וואָס איז אויך טייל־ווייז א שאָק), מיט פרייד, מיט פריילעכקייט. עס ליגט אין אייערע הענט”!

געשען איז עס צוויי וואָכן נאָך תשעה באב. דער ווינטער אין יענעם יאָר איז געווען אַ לייכטער. ס׳זענען געווען טעג רעגנדיקע און טעג לויטערע ווי געוויינלעך אין מעלבורן, און בלומע האָט געשפּירט, אַז עס זאַמלען זיך אין איר כוחות פריער נישט דערקענטע. איר ווילן אַרויסצוציען מנחמען פון תהום, צו פאַרשאַפן אים פרייד, האָט געהאַט פאַרשלאָסן איר זכרון וועגן זיין ווערן פאַרשווּונדן צוויי וואָכן נאָך תשעה באב, ווי אום תשעה באָב גופא. זי האָט זיך געקויפט אַ ניי קלייד, א הוט געכאַפּט אַ בליק אין שפּיגל און געווען צופרידן מיט זיך. אירע אויגן האָבן אויפגעבליצט מיט א צופלוס פון ענערגיע: „זי וועט אים בייקומען”! מיט איר וואַרעמקייט וועט זי צעשמעלצן דאָס אייז פון זיין טרויער!... היינט וועט זי אים נעמען אין טעאַטער, דווקא אויף אַ קאָמעדיע... זי וויל אים זען לאַכן מיט זיינע ווייס־בלענדיקע ציין, זיי זאָלן כאָטש אויף אַ ווילע העלער מאַכן די טיפע שוואַרצקייט פון זיינע אויגן... זי האָט געהאַט געזען אים איינמאָל לאַכן. האָט ער דעמאָלט אויסגעזען אַן אַנדערער מנחם, שיעור נישט ווי יואל מיטן פריינדלעכן אָפענעם בליק אין די העל־בלויע אויגן

ווען מנחם איז אַריינגעקומען איז ער געווען בלייכער ווי געוויינטלעך, נאָר אויף זיין פּנים איז געווען אויסגעגאָסן אַ שטילע צופרידנקייט, ווי ביי א פרומען ייִדן מוצאי יום כיפור. ער האָט אַ שמייכל געטאָן צו בלומען און זיך געזעצט צום טיש. בלומע האָט געקענט מנחמס שמייכל, אַלעמאָל ווי אומדירעקט. דאָסמאָל איז איר אויסגעקומען ווי ער וואָלט מיטן שמייכל זיך אַנטשולדיק פאַר איר. „אהא” — איז איר אַדורכגעלאָפן אַ געדאַנק — „ווייזט אויס אַז דער פּסיכיאַטאָר איז גערעכט... ס׳קען זיין אַז היינט איז אויך א יאָרצייט

— בלימעלע, איך האָב זיי געוואַשן מיט שניי, און זיי האָבן אוודאי איינגעזאַפּט אין זיך דעם בלענד פון די סיבירער ווינטערס.

— ביסט געווען פאַרשיקט? פאַרוואָס?

— ביי זיי איז פאַראַן אַ „פאַרוואָס?" זיי האָבן מיך משלח געווען ווייל איך האָב נישט געוואָלט ווערן אַ בירגער פונעם ערדישן גן־עדן אין מיינע יונגע יאָרן. איך האָב צייט צו ווערן אַן איינוווינער אין גן־עדן העליון, איבער הונדערט און צוואַנציק, אין הימל.

ביידע האָבן זיך הילכיק צעלאַכט. קוקנדיק אויף איר מיט וואַרעמקייט האָט יואל אַ טראַכט געטאָן — בלימעלע, דיין מויל מוז זיין זאַפּטיק ווי אַ צייטיקע קאַרש.. "

„איך האָב יאָ געגומען אַ רוסישן פּאַספּאָרט האָט בלומע דערציילט — און מיר איז געווען אַ סך לייכטער. איך האָב געאַרבעט אין אַ טאַשקענטער מיליטערישן זאַ־וואָד. איך האָב געניית הויזן פאַר אָפיצירן".

מנחם האָט ווייניק גערעדט און וואָס ער האָט געזאָגט האָט געהאַט וואָג. — „איר ווייסט גאָרנישט וועגן אייערע קענט איר נאָך האָפן ... מיר איז ערגער, ווייל איך ווייס יאָ.. מיין טאַטע איז דערשאָסן געוואָרן אויף מיינע אויגן .. די מאַמע און מיין שוועסטער לאהלע זענען פאַרשלעפּט געוואָרן חנוכה־צייט, אין די גרעסטע פרעסט... דאָס זענען מיינע צוויי יאָרצייט־טעג קיינמאָל נישט צו פאַרגעסן ווען כ'בין געבליבן אַליין, בין איך אַוועק אין וואַלד... מיינט נישט כדי זיך אָפּצוראַטע־ווען — איך האָב געלעכצט נאָך נקמה! דערנאָך בין איך מיט „בריחה" געקומען קיין איטאַליע, דאָס איבעריקע ווייסט איר אַליין ..

ס'האָט איינמאָל געטראָפן, אַז מנחם איז נישט אַהיים געקומען צום אָוונט־ברויט. אויף צומאָרגן פאַרנאַכט האָט ער זיך אַריינגעשלייכט ווי אַ שאָטן, אַ מידער און אַן אויסגעווייקטער פון רעגן, און אָן אַרויסצורעדן אַ וואָרט האָט ער זיך געזעצט צום טיש.

ווּ ביסטו געווען א גאַנצן מעת לעת?.. זע נאָר ווי דו זעסט אויס!... האָבן ביידע פריינד אויסגעשריגן מיט שרעק. מיר זענען געווען זייער באַאומרואיקט...

מיט פאַרמאַכטע אויגן האָט מנחם אַרויסגעפּליס־טערט „אויפן בית עולם"...

— וואָס עפּעס אויפן בית עולם? האָסטו דען אײ־מיצן פון דיינע אויפן היגן בית עלמין?"...

— „ניין". מנחם האָט געעפנט די אויגן און אַ פינצ־טערניש האָט פון זיי אַ שפּאַר געטאָן מיט אַן אומהיימלעכער קראַפט. מיינע האָבן דאָך נישט קיין מצבות, אַפילו נישט קיין סימן קבר... איך האָב קדיש געזאָגט נאָך מיין טאַטן ביי אַן קבר פון אַן אומבאַקאַנטן... נעכטן איז גע־ווען תשעה באב, זיין יאָרצייט..." „און ווּ ביסטו גע־שלאָפן?"

— „דאָרט"...

בלומע האָט אויפגעשוידערט. אַ קעלט איז איר אַדורך דורכן רוקנביין. מיין ווייטיק האָט זי אַ טראַכט גע־טאָן — איז ווי אַ טליענדיקער פונק אין אַש אין פאַר־גלייך מיט מנחמס מעכטיקן, פאַרצערנדיקן טרויער פלאַם".

צוויי וואָכן שפּעטער איז מנחם ווידער פאַרשוווּנדן אויף אַ גאַנצן מעת לעת. ווען ער איז אַריינגעקומען איז געווען שפּעט אין אָוונט. יואל איז געווען ביי זיך אין צימער. בלומע האָט שווייגנדיק געקוקט אויף מנחמען, און זי האָט געזען, אַז ער האָט אויסגעמיטן איר בליק. זי האָט מורא געהאַט צו פרעגן:

„מנחם, פאַרוואָס ביסטו ווידער אנטרונען?... ביסט ווידער געווען אויפן בית עולם?... איז היינט ווידער אַ יאָרצייט?.. נאָך וועמען?..

די וועגן פון די דריי פריינד זענען זיך פאַנאַנדער־געגאַנגען. בלומע האָט באַקומען אַרבעט און האָט פאַר־לאָזט דעם צענטער. יואל האָט אויך געאַרבעט און האָט געוווינט ביי אַן עלטער פּאָרפאָלק. מנחם איז אַוועק און נישט געלאָזן הערן פון זיך.

בלומע און יואל פלעגן זיך טרעפן און אָפטמאָל רעדן וועגן מנחמען. ביידע האָבן זיך געפילט שולדיק לגבי אים. אפשר האָבן זיי באַדאַרפט אַרויסווייזן מער פאַרשטענדעניש, אפשר אַרומנעמען אים מיט וואַרעמ־קייט כדי אַדורכצוברעכן דעם פאַנצער פון זיין טרויער.

— בלימעלע, געדענקסט זיין אויפפירן זיך אויף דער שיף?...

— ער האָט מיט זיין שווייגן אָנגעוואָרפן א פחד... טיילמאָל האָב איך פשוט מורא געהאַט צו זאָגן אים „גוט מאָרגן". זיינע אויגן זענען אַלעמאָל געווען פינצ־טער, שטום ווי אַ פאַרגעסענער קבר..."

— „ביסט גערעכט, מנחם איז אַן אומגליקלעכער מענטש".

אינגאַנצן אומגעריכט פאַר בלומען, האָט יואל איינמאָל גענומען איר האַנט אין זיינער און אַרויסגע־שעפּטשעט: „בלימעלע, לאָמיר חתונה האָבן... איך האָב דיך ליב בלימעלע..."

זי האָט געלאָזן איר האַנט אין זיינער. עס איז איר געווען אָנגענעם צו פילן די וואַרעמקייט פון זיין באַ־ריר, וואָס איז געפלאָסן מיט אַ שטילן ריטעם פון זיינע הענט און פון זיינע ערלעכע אָפענע אויגן.

„פאַרוואָס ענטפערסטו נישט, בלימעלע, האָסט מיך נישט ליב?"

— „ניין, ס'איז נישט אַזוי" ..

„דו טראַכסט וועגן מנחמען?"

— „יאָ".

— „האָסט אים ליב?"

— „איך ווייס נישט..."

יואל האָט זיך צוריקגעצויגן.

„ער וועט איר געבן מער צייט".

אַ צייט שפּעטער האָט בלומע געטראָפן מנחמען

דער נישט יידישקייט. און די אויפגאַבע אונדזערע איז — אין צוגעבן, נישט אין אַראָפּנעמען.

צוויי הונדערט יאָר פון טעכנישן פּראָגרעס און גוואַלדיקע שינויים אין לעבן פון מענטשן; צוויי הונדערט יאָר פון יידישן געזעלשאַפטלעכן געדאַנק און פון צופּאַסן זיך צו לעבן אין צוויי קולטורן — צוויי הונדערט יאָר פון אונדזער גייסטער געשיכטע קען מען נישט אָפּמעקן, אָפּוואַשן אָדער פאַרגעסן. קיין צוריק איז פאַר קיין פאָלק נישטאָ, און פאַר אונדז, א פאָלק שבפעלקער, איז עס אויך נישט בנמצא. לעבן אין דער צעשפּרייטונג און גלייכצייטיק נאָר אין דער יידישער קולטור — קען זיין אַ בנין אין דמיון, אָבער טאָר נישט זיין קיין יסוד פאַר פּאַקטישער דערציאונג. מיט מוסר, מיט בייזערן זיך, מיט אַ חקירה בעלמא א דערציאונג־סיסטעם פאַר אונדזער פאָלק. דאַכט זיך אַז דאָס מעג זיין קלאָר. פונדעסטוועגן הערן מיר כסדר שטימען פון אַזעלכע יידישע דערציערס וואָס טוען פאַרגעסן די אַלע זאַכן.

זאָל מען אויפהערן לאַכן פון דער טאָפּלקייט פון „ייד” און „מענטש”. אַזאַ צווייאיקייט איז אומפאַרמיידלעך. הלוואי זאָל מען קענען בלייבן א ייד „אין דער היים”, אַפילו כאָטש אַ האַלבער ייד אין דער היים! הלוואי זאָל מען פון דער אַרומיקער וועלט אָננעמען נאָר דאָס גוטע און דאָס שיינע און קענען פאַרוואַרפן דאָס מיאוסע און דאָס שלעכטע, אָבער אָפּלייקענען אַז דאָרטן איז פאַראַן גוטס און שיינס איז הן דאָן־קיכאָטעריי, ווייל דאָס לאָזט זיך נישט, הן פּרימיטיווע בלינדקייט, ווייל דאָס הייסט פשוט נישט זען וואָס עס טוט זיך אין די געצעלטן פון „יפת”. אגב גייט דאָך נישט מער אין אַריינברענגען די „שיינקייטן פון יפת” אין די „געצעלטן פון שם”, ווי דאָס איז געווען אויף דעם מליצה־לשון פון דער השכלה, גאָר אין אַריינגעמען אין נשמה־געצעלט די שיינקייטן אי פון יפת אי פון שם.

קיין יידישער איזאָלאַציאָניזם איז נישט מעגלעך. מיר האָבן נישט קיין אַנדער ברירה חוץ צוויי־קולטורישקייט. און אויב עס איז בעל־כרחך אתה חי אין צוויי קולטורן, לאָמיר עס אָננעמען אויך טעאָרעטיש. לאָמיר עס באַזיניקן, לאָמיר עס פון אינעווייניק באַלויכטן, לאָמיר דערזען אין דעם שווערן עול אויך א ליכט. לאָמיר אויפשטעלן די שיטה אַז דורך אונדזער אומפאַרמיידלעכער צוויי־קולטורישקייט שטייגן מיר, זענען מיר מסוגל צו שטייגן אויף העכערע שטאַפּלען פון מענטשלעכקייט. לאָמיר אויפשטעלן אויפן יסוד פון אַ הכרח, פון א מוז, אַ ניימאָדישן אמת־בחרתנו: דו האָסט אונדז אויסדערווילט צו געהערן גלייכצייטיק צו צוויי קולטורן.

איי, דאָס איז שווער און ווייטאָגדיק, און קרבנות אויפן מזבח פון אַסימילאַציע זענען דאָ אפשר אומפאַרמיידלעך? ווער האָט מיט אונדז אָפּגעמאַכט אַז דאָס לעבן ווי יידן צווישן ניט יידן זאָל זיין לייכט און אָן „גייסטיקער שפּאַנונג?” איי, עס זענען פאַראַן, עס וועלן זיין פאַלן פון נשמהדיקער צעשפּאָלטנקייט, פון ריסן און ווידעראַנאַנדן און פון קרענקלעכקייט? איז עס דער נשמהדיקער שטייער וואָס דאָס יידישע פאָלק צאָלט פאַרן לעבן צווישן פעלקער. ס'איז כדאיער צו צאָלן אַזאַ גייסטיקן קיום־שטייער איידער ווערן „גאַנצע” נישט־יידן. דער ציל פאַר אונדזער דערציאונג וועט באַשטיין אין פאַרמילדערן אָט די אינעווייניקסטע קאָנפליקטן, אין העלפן געפינען אַ צווישן־קולטורישע האַרמאָניע אין דער נשמה פון דעם יידישן יחיד. די וויכטיקסטע אויפגאַבע פון יידישער דערציאונג דאַרף זיין אין געפינען א בריק איבער דער צווייקייט פון קולטורן, פון צוויי באַזונדערע מעלאָדיעס שאַפן איין ניגון וואָס זאָל זיך זינגען אין אינגעווייד פון דער נשמה.

נישט שטענדיק וועט זיך עס לאָזן דערגרייכן. קאָנפליקטן, דורכפאַלן וועלן אודאי זיין, פונקט ווי זיי זענען ביז איצט געווען. אָבער איז דען פאַר אונדז פאַראַן אַ וועג אָן שטרויכל־שטיינער, איז דען פאַראַן גלאַטער וועג צו זיך?

בפרט ווען מיר דאַרפן זיך זען נישט אין טאָל פון דער מענטשלעכער קולטור, נאָר אויף איינעם פון די באַרג־שפּיצן.

י. מ. לעווין

צוליבֿ אַ יאָרצייט...

(דערציילונג)

דריי יונגע מענטשן בלומע, יואל און מנחם זענען געקומען פון איטאַליע מיט דער זעלבער שיף, און זיי האָבן געוווינט זעקס חדשים אין דעם זעלבן פּליטים־צענטער. מיט איר איינגעבוירענעם חוש פאַר שיינקייט האָט בלומע פאַרוואַנדלט איר צימער אין אַ היימישער נעסט. זי האָט אויך גענומען אויף זיך דעם עול צו זיין די פאַרזאָרגערין פאַר אירע צוויי שיפס־ברידער. די דריי יונגע מענטשן האָבן זיך באַנומען ווי שוועסטער און ברידער. אין דער אמתן זענען זיי געווען דער איבערבלייב פון דריי פאַרצווייגטע משפחות נאָכן בלוטיקן שניט. פאַרבונדן האָט זיי די איינזאַמקייט.

זייערע געשפּרעכן פלעגן זיך ציען ביז שפּעט אין דער נאַכט; צו דערציילן האָבן זיי געהאַט מער ווי גענוג . . .

יואל איז געלאָפן מיט זיין יונגער פרוי פון וואַרשע, און זיי זענען אויף די בהלה־וועגן אָפּגעטיילט געוואָרן איינער פון אַנדערן און מער זיך נישט אָפּגעפונען. יואל, וואָס איז געווען בטבע א לעבנסלוסטיקער מענטש, פלעגט מיטאַמאָל בלייבן זיצן פאַרשטומט, און זיינע העל־בלויע אויגן האָבן זיך פאַרצויגן מיט שאָטנס פון דערמאָנונגען.

בלומע האָט אַמאָל געפרעגט אין שפּאַס: יואל, מיט וואָס וואַשסטו דיינע אויגן מיט מליך צי מיט בלויער פאַרב?

יודל מאַרק

די אומאויסמיידלעכקייט פון צוויי קולטורן

אין צוזאַמענהאַנג מיט דער שפּראַך און קולטור דיסקוסיע, וואָס האָט זיך לעצטנס אַנטוויקלט אויף די שפּאַלטן פון די „מעלבורנער בלעטער", ברענגען מיר אַן אויסצוג פון אַן אַרטיקל וועגן דערציאונג אין צוויי קולטורן. יודל מאַרק איז געווען אַ באַקאַנטער פּעדאַגאָג און שרייבער און דער אויסצוג איז אויך צוגעפּאַסט פאַר אונדזערע באַדינגונגען.

רעדאַקציע

אונדז ייִדן, אין די גלות־לענדער וואָס שטייען אויף אַ הויכער מדרגה פון קולטור, איז באַשערט צו לעבן אין צוויי קולטורן:אין דער קולטור פון לאַנד און אין דער אייגענער — אָדער אין איין קולטור, דאָס הייסט אין דער נישט אייגענער. מיר שטייען נישט פאַרן אויסקלייב: אָדער איין ייִדישע קולטור אָדער צוויי קולטורן, די אייגענע די געשיכטלעכע און די פרעמדע, אַזוי צו זאָגן די געאָגראַפישע. דער אַרום, די סביבה, דאָס לעבן איז אַזוי שטאַרק אַז מיר זענען פּטור פון אויסקלייבן, עס איז שוין אויסגעקליבן געוואָרן במשך פון די לעצטע פאָר דורות און גיין צוריק קענען מיר נאָר אין חלום, אָבער נישט אויף דער וואָר. אַן דער קולטור פון דעם אַרום זענען מיר נישט בכוח אויסצוקומען אין אַלע ענגליש־רעדנדיקע לענדער, און אפנים אַז דער זעלביקער מצב איז שוין פאַראַן אָדער וועט בקרוב קומען אין די שפּאַניש־רעדנדיקע לענדער (איך רעד דאָ וועגן דעם קאָנטינענט, בכן דערמאָן איך די קולטורן אויף די בײדע לשונות). ווייל מען אויפהיטן ייִדישע קולטור, ייִדישע שעפערישקייט אויך — איז נישטאָ קיין אַנדערע ברירה חוץ צוויי קולטורישקייט וואָס מען דאַרף זיך אָננעמען מיט מוט און... לית־ברירה. אַזוי נעמט מען אָן אַלע תורות, זינט סיני — כפה הר כגיגית. און סאַראַ פּראַקטיקער הר כגיגית עס איז דער שפּרודלדיקער, דער לעבנס־לוסטיקער, דער יצרהה אָנגעפּראָפּטער, דער אומאויסמיידלער אַרום. זיך צו ראַטעווען פון אומקום און פון פולער אַסימילאַציע איז נייטיק נישט אָפּצוקערן זיך פון דער וועלט אַרום אונדז נאָר זי אַריינגעמען אין זיך, זי אָננעמען אַפילו כדי ראוי צו זיין זי כאָטש טיילווייז איבערצומאַכן, זי כאָטש טיילווייז צו צופּאַסן צו אונדזער גוסט.

ביי אונדז זענען פאַראַן גענוג האַרציקע ייִדן וואָס ווילן אַנטלויפן פון דעם אַרום און פון זיין קולטור. אָבער ווי און וווּהין? סיידן עולה זיין קיין ישראל. אָבער דאָס קען זיין זייער אַ גוטער ענטפער פאַר אַ טייל ייִדן אויף דעם קאָנטינענט, אָבער אַן ענטפער פאַר דער צונופט אויף דעם קאָנטינענט איז עס דאָך נישט. דאָס הייסט דאָך לאָזן אויף הפקר די אַלע וואָס קענען נישט אָדער ווילן נישט אַרויס פון דאַנען. שלילות הגלות איז דאָך איצט אוודאי קיין קונץ נישט. די אויפגאַבע באַשטייט אין געפינען נישט חיוב הגלות, נאָר דעם חוב פון די גלות־ייִדן צו בלייבן לעבן ווי ייִדן. איז ווי אַזוי?

ווי אַזוי קען מען פאַרשטעלן די אויגן מיט ברעטלעך און פאַרטשאָפּן אַלע חושים וואָס דורך זיי שפּאַרט צו אונדז מיט ווילדן כוח די קולטור פון אַרום? סיידן זיך אָפּשליסן מיטן אייגענעם ווילן אין אַ געטאָ וואָס זאָל זיין מיט אַ מויער־וואַנט פאַרשטעלט פון דער אַרומיקער וועלט. אָבער עס איז נישטאָ אַזאַ אינעווייניקסטער ייִדישער כוח וואָס זאָל עס קענען דערגרייכן. מיטן אייגענעם ווילן וועלן ייִדן שוין קיין מאָל אין קיין געטאָס נישט אַריין. אַפילו אונדזערע אָרטאָדאָקסן זענען דאָך שוין פּשרה־מאַכערס מיט דער אַרומיקער וועלט. אַפילו צווישן זיי זענען די פּאה־און קאַפּאָטע־ייִדן נישט מער ווי „מלאכים" (געווען אַזאַ גרופּע פּאה־געטרייע ייִדן אין ניו־יאָרק וואָס מען האָט זיי טאַקע אַזוי גערופן); די געוויינטלעכע ייִדן, אויך זיי זענען נישט צו דערקענען לויט דער הלבשה, לויטן הילוך. און זאָל אָט דאָס דרויסנדיקע נישט זיין גרינג אין אייערע אויגן. דערמאָנט זיך די טראַגעדיעס נישט מער ווי מיט אַ דור פריער צוליב אָנטאָן זיך „דייטש" אָדער אָפּשערן די פּאה.

צו ייִדישער אָפּגעזונדערטקייט פון פאַר דער השכלה קען מען זיך נישט צוריקקערן. זאָל מען זי זידלען אָדער ניט, זאָל מען בייז זיין אויף איר און דערזען אין אַלע סכנות שבעולם — קיין צוריק איז נישט פאַראַן. און אויך די זידלערס און די איבערשאַצערס און די וואָס חלומען וועגן נייע ווענט זענען נישט אין שטאַנד זיך צוריקצוקערן צו דער גייסטיקער איזאָלירטקייט. עס איז נישט אַן ענין פאַר דעם ווילן אָדער פאַר טעאָריעס. ייִדן קענען אין דער תקופה פון מאַשין נישט לעבן איזאָלירטערהייט. און ווייל ייִדן פילן עס אַזוי שטאַרק, וועט סיידן היטלער אָדער — די שעה זאָל נישט געשען — אַן אַנדער רשע מרושע קענען צוריקטרייבן ייִדן אין אַ געטאָ. און אויב נישט געטאָ, הייסט עס במילא לעבן אין אַ גרעסערער אָדער קלענערער מאָס מיט דער קולטור פון אַרום. גייט עס הייסט עס אין צוגעבן אייגנס צו דער פרעמדער (אָדער האַלב־פרעמדער) קולטור, אָבער נישט אין אַראָפּנעמען זי פון אונדזער חשבון.

עס איז בטלנישע פּראָיעקטן־מאַכעריי אַז ייִדן זאָלן דאָ אויף דעם קאָנטינענט זיך אָפּזונדערן אין ספּעציעלע אָדער כאָטש אין באַזונדערע פאָרשטעט, כדי זיי זאָלן דאָרטן קענען לעבן אין איין עכטער ייִדישער קולטור. וועט מען אויך דעם ראַדיאָ נישט טאָרן אָנשטעלן? און אויך טעלעוויזיע נישט קענען ניצן? און אויך דאָ שמעקט דורך און דורך מיט דער קולטור פון דעם לאַנד. מיט זיך טראָגט מען מיט די באַצילן פון דער פרעמדקייט,

געהאַט דעם איינדרוק, אַז יעדע געשעעניש אינעם ייִדישן און אין דעם אַלגעמיינעם פּאָליטיש־געזעלשאַפטלעך לעבן האָט ער אויפגענומען מיט אייפער און ברען, ער פלעגט אין געציילטע ווערטער שטענדיק אונטערשטרייכן, אַז ער גלייבט און האָפט אויף בעסערע צייטן פאַר דער גאַנצער מענטשהייט, מיט דעם ייִדישן פאָלק בתוכם.

אויף אַ פאַרלעזונג פון דעם באַקאַנטן ראַדיקאַלן פּוילישן זשורנאַליסט דלוגאָשעווסקי אין 1926 טרעפט מען שוין בעריש פראמערן אין דער געזעלשאַפט פון די זאַגלעמביער קאָמוניסטישע גדולים. ער נעמט אַ שטאַרקן אָנטייל אין דער הייסער דיסקוסיע, וועגן די רעזולטאַטן פון דער דעמאָלטיקער מאַי־איבערקערעניש, וואָס פּילסודסקי — מיט דער אונטערשטיצונג פון אַלע פּראָגרעסיווע, סאָציאַליסטישע און קאָמוניסטישע טוער האָט דורכגעפירט.

פון מיינע חברים אין סאָסנאָווצע, האָב איך זיך דערוווּסט, אַז מיין שול־חבר בעריש פראמער איז אַוועק קיין סאָוויעט־רוסלאַנד און דאָרטן באַקומען דעם אַקאַדעמישן טיטל „וויסנשאַפט קאַנדידאַט פאַר אויסערלעכן האַנדל”. די חברים האָבן מיר אויך צוגעשיקט געוויסע אַרטיקלען פון בעריש פראמער, געדרוקטע אין דער רוסיש־סאָוויעטישער און ייִדיש־סאָוויעטישער פּרעסע, וועלכע זענען געשטאַנען אויף גאָר אַ הויכער שרייבערישער און וויסנשאַפטלעכער — אַקאַדעמישער מדרגה.

ענדע 1933 האָב איך באַקומען פון מיין חבר שימעלע אַניסמאַן (אַ באַקאַנטער ייִדישער קאָמוניסט אויף דעם זאַגלעמביער באַדן) אַ בריוו מיט דער ביטע, אַז איך זאָל אים העלפן זיך טרעפן מיט בעריש פראמערן, וועלכער פאָרט אַדורך ביאַליסטאָק מיט דעם אינטערנאַציאָנאַלן צוג בערלין־מאָסקווע. מיין חבר אַניסמאַן האָט געוווּסט, אַז איך פאַרנעם געוויסע געזעלשאַפטלעכע און פּראָפעסיאָנעלע־פּאַריין פּאָזיציעס אין ייִדישן און אַלגעמיינעם לעבן אין גראָדנע און מיט מיין אַנוועזנהייט אויפן ביאַליסטאָקער וואָקזאַל, וועל איך זיין — אין אַ געוויסער מאָס — אַ שוץ קעגן פּאָליצייאישע רעפּרעסיעס לגבי אים.

דער צוזאַמענטרעף איז פאָרגעקומען און אין משך פון דער צייט, וואָס די באַן האָט זיך אויפגעהאַלטן אויף דעם ביאַליסטאָקער וואָקזאַל, האָב איך זיך דערוווּסט, אַז בעריש פראמער איז געווען דער האַנדלס־אַטאַשע ביי דער סאָוויעטישער אַמבאַסאַדע אין בערלין. צוליב דעם וואָס היטלער איז געקומען צו דער מאַכט, ווערן די סאָוויעטישע פאָרשטייער פון ייִדישער אָפּשטאַמונג איבערגעשיקט אויף אַנדערע פּאָזיציעס אין אַנדערע לענדער. ער האָט אונדז אויך איבערגעגעבן, אַז ער פאָרט איצטער קיין מאָסקווע און פון דאָרטן וועט ער איבערגעשיקט ווערן קיין שוועדן, אויפן אַמט פון 1־טן סעקרעטאַר פון דער סאָוויעטישער אַמבאַסאַדע אין שטאָקהאָלם. סיי אויף מיר און סיי אויף מיין חבר שימעלע אַניסמאַן האָט דאָס געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק און מיר האָבן געפילט אַ שטאָלצקייט מיט דער גרויסער פּאָליטישער קאַריערע, פון אונדזער אַמאָליקן חבר בעריש פראמער.

אין יאָר 1941 ערב דער דייטש־סאָוויעטישער מלחמה, האָב איך על פי צופאַל זיך געטראָפן מיט אַ געוועזענעם גראָדנער ייִדישן קאָמוניסט, וועלכער איז געווען אַ געוויסע צייט דער נאַכט־רעדאַקטאָר פון מאָסקווער „עמעס”. דער דאָזיקער „געוועזענער” אוסיי קאַשעווניק, וועלכער איז צוריק געקומען קיין גראָדנע דורך פאַרשיידענע ניסים, האָט ביי זיין שוואָגער דעם בונדיסט ד״ר א. ליפּניק, דערציילט מיט טרערן אין די אויגן וועגן די פאַרפייניקטע און ליקווידירטע ייִדישע קאָמוניסטן, וואָס האָבן פאַרנומען הויכע פּאָזיציעס אין לאַנד און אין אויסלאַנד. ער האָט אויסגערעכנט אַסך ייִדישע קאָמוניסטישע טוער פון פּוילן, וועלכע די סטאַליניסטישע מאָרד מאַשין האָט פאַרניכטעט. צווישן די נעמען האָט ער דערמאָנט צוויי נעמען, וועלכע זענען מיר געווען זייער גוט באַקאַנט און נאָענט. דאָס איז געווען: דער געוועזענער לערער מיינער זלמן מערקין — דער גרויסער ייִדישער שרייבער מיט דעם ליטעראַרישן פּסעוודאָנים מ אַ ק ס ע ר י ק; און דער צווייטער — ב ע ר י ש פ ר אָ מ ע ר — ביידע געבוירענע און דערצויגענע אין מיין אַמאָליקע געבוירן און היים שטאָט — ס אָ ס נ אָ ו צ ע.

אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג פון „קדימה“

זונטיק, דעם 21טן מערץ ה. י. איז פאָרגעקומען די יערלעכע אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג. נאָך אַ לענגערע דיסקוסיע האָט מען אויסגעוויילט אַ קאָמיטעט אין וועלכן ס׳זענען אריין פאָלגנדע פריינד (לויטן א״ב):

מ. אייזענבוד; אַ. אַפּעלאָוויטש: ה. באַכראַך; ר. בוטלינסקי; מ. בורשטין; ר. בלושטיין; ח. בראַון; ל. גאָטליב; א. דאַפנער; ב. ווייסמאַן; י. ווינקלער; ב. ווינער; מ. טאָפּיאָל; וו. יאַבלאָנסקי; ר. לעוויטאַ; ה. נוסבוים; מ. ראַבינאָוויטש; ה. ראָזענבאַום; ח. שולקלאָפּער; ח. שטייער; י. שער.

מיטוואָך, דעם 31טן מערץ איז פאָרגעקומען די קאָנסטיטואירונג פון עקזעקוטיוו. פאָרזיצער — יאַשאַ שער; וויצע־פאָרזיצערס — א. אַפּעלאָוויטש און וו. יאַבלאָנסקי; ערן־קאַסירער: י. ווינקלער; געהילף־קאַסיר: הדסה ראָזענבוים; ערן־סעקרעטאַר: מ. אייזענבוד; קולטור־קאָמיסיע: ה. באַכראַך; רעדאַקציע — מ. אייזענבוד; ביבליאָטעק: ראָזע בלושטיין;ווירטשאַפט: רחל לעוויטאַ; רעווידיר־קאָמיסיע: ה. באַכראַך; דעלעגאַטן צום באָארד אָף דעפּיוטיס: סענדער בורשטין, פ. רינגעלבלום, מ. ראַבינאָוויטש.

צום שאַך־קלוב: מ. טאָפּיאָל; „הזמיר”־כאָר: מ. ראַבינאָוויטש; טעאַטער־קרייז: רחל לעוויטאַ.

„שלום”־קלוב פון די רוסישע ייִדן: יאַשאַ שער און מ. אייזענבוד.

יוגנט: אַלעקס דאַפנער.

(דער זיך־אָרט פון יודן־ראַט אין סאָסנאָווצער געטאָ) און מיט מיין פייערדיקן טעמפּעראַמענט אָנגעהויבן צו דונערן אין אַ פּערפעקטן דייטש אויף די יודנראַט פאַרשטייער און אויף אַלע נאַציס מיט היטלערן בראש. שרייענדיק און איבערחזרנדיק עטלעכע מאָל די ווער־טער: „איר אַלע און היטלער מיט זיין נאַצי־באַנדע ווירד קאַפּוט גיין". עס האָט נישט געהאָלפן קיין בעטן פון די דורכגייענדיקע יידן און אויך נישט פון א טייל פון די באַאַמטע אין דער צענטראַלע, אַז ער זאָל אויפ־הערן צו שרייען בכדי אויסצומיידן דעם זיכערן טויט פאַר אַזעלכע ווערטער. עס האָט גאָרנישט געהאָלפן ביז די יידישע פּאָליציי איז געקומען און אים צוגע־נומען, פאַרשפּאַרט אים אין דעם תפיסה־קעלער פון סאָסנאָווצער יודן־ראַט. ער איז דאָרטן דערשאָסן געוואָרן דורך די נאַצישע מערדער.

דער הויכער בער

וואָלט דער הויכער בער זיך נישט געווען פאַרנומען מיט טראָגן צוויי גרויסע וויין־בוטלעס מיט פריש קאַלט וואַסער אין די הייסע זומער־חדשים, בכדי צו געבן אַ קאַלטן טרונק די יידישע בחורים לערנערס אין די בתי־מדרשים און חסידים שטיבלעך פון סאָסנאָוו־צע; וואָלט דער הויכער בער אין די ווינטער־חדשים נישט אַרומגעגאַנגען איבער די גאַסן פון סאָסנאָווצע און צוגעדעקט מיט וואַרעמע דעקעס די צעפּאַרעטע פערד פון די יידישע בעלי־עגלות און יידישע דראָזש־קאַזשעס, וואָלט מען באַשטימט געמיינט, אַז דער דאָ־זיקער הויכער געשטאַלטיקער ייד, איז איינער פון די שענסטע נגידישע בעלי־בתים אין סאָסנאָווצע.

דער הויכער בער (אַזוי האָבן אים די יידישע סאָס־נאָווצער איינוווינער גערופן, הגם זיין פאַמיליע נאָמען איז געווען שוואַרצבוים) איז געווען אַ הויכער ייד מיט אַ שיינער פיגור אַזוי ווי אַ סאָסנע־בוים. ווען ער האָט גע־טראָפן אין א שבתדיקן הייסן זומער־טאָג א יידיש יינגל גייענדיק מיטן סידורל אין האַנט צו פּרק, האָט ער אים פאַרהאַלטן און אים געפרעגט צו ער וויל אַ טרונק וואַ־סער. זיינע אויגן האָבן געלויכטן פון דעם שמאָלן פּנים אַרויס, בשעת ער האָט עמיצן געגעבן אַ גלאָז וואַסער און פון נחת פלעגט ער א זיפץ טאָן.

דער הויכער בער איז געווען אַ פּשוטער און ער־לעכער ייד. זיין תמימותדיקייט און געלאַסנקייט איז געווען באמת צו באַוווּנדערן, געווען איז ער אויך אַ גרויסער אָפּלאַכער — אין אַ גוטמוטיקן טאָן — פון די אַלע ניי אויפגעקומענע עם־האַרצישע רייכע און מכלומרשטע פרומע חסידישע יידן. פאַר דער מאַטער־יאַליסטישער סביבה אין דעם יידישן סאָסנאָווצע, וואָס האָט זיך זייער שנעל אַנטוויקלט און זיך אויך אין אַ שנעלן טעמפּאָ באַרייכערט, איז די מיסטישע גע־שטאַלט פון דעם „הויכן בער" געווען עפּעס אַזעלכעס, וואָס ש. אַנסקי האָט אַרויסגעבראַכט אין זיין באַרימ־טער דראַמע „דער דיבוק", דאָס וואָס מיר האָבן אָנגערופן „דער זוכער פון אַ תיקון".

אַ גאַנצן דור (ווי ווייט מיין זכרון דערמאָנט מיר) האָט דער הויכער בער מיט באַשיידנקייט און איבער־געגעבנקייט געדינט מיט דעם „תיקון" פון געבן אַ דאָרשטיקן יידישן לערנער אַ פרישן קאַלטן טרונק וואַסער און — אַ וואַרעמען צודעק די שטומע פערד פון די יידישע דראָזשקאַזשעס און פון יידישע בעלי־עגלות.

אַסך צענדליקער יאָרן זענען שוין פאַרביי, אָבער אייביק וועל איך געדענקען דעם הויכן בער בשעת ער איז געזעסן אין דעם סאָסנאָווצער בית־המדרש מיט די צוויי פינקלדיקע גלעזערנע, גרויסע בוטלעס מיט פריש וואַסער אין זיינע הענט, בשעת אַ שיעור פון דעם פרי־פאַרשטאָרבענעם למדן און ראש־הישיבה שלמה שטענצל. טיף און שטאַרק האָבן זיך די ביידע געשטאַלטן — סיי פון מיין ראש־הישיבה, שלמה שטענצל מיט דעם אליוו־געשניצטן פּנים און מיט זיינע גרויסע פייערדיקע אויגן און סיי דאָס גוטמוטיקע פּנים פון דעם הויכן און שיינעם יידן „דער הויכער בער" — זיך איינגעקריצט אין מיין זיכרון.

כדאי אויך צו דערמאָנען, אַז דעם הויכן בערס זון א. שוואַרצבוים, וועלכער האָט זיך געפונען אין דער צייט פון יידישן חורבן אין דער שווייץ, האָט זיך באַ־מיט נאָכצוטאָן זיין פאָטערס מעשים אין אַן אַנדער פאָרם. ער האָט געטאָן זייער א סך בכדי צו ראַטעווען פון זאַגלעמביע־סאָסנאָווצע און בענדין יידישע יחידים און אויך יידישע משפחות דורך פאַרשיידענע לעגאַלע און אומלעגאַלע וועגן.

בעריש פּראַמער („קאַשטשושקאַ")

צווישן די פאַרשיידענע יידישע און נישט־יידישע קאָמוניסטישע גדולים, וואָס דאָס „רויטע" זאַגלעמביע האָט אַרויסגעגעבן, איז כדאי צו דערמאָנען, דעם גע־וועזענעם באַשיידענעם יונגערמאַן בעריש פּראַמער, וועלכע איז אין די 30־ער יאָרן עולה לגדולה געוואָרן ביי דער סאָוויעטן מאַכט און זיי האָבן אים אַוועקגעשטעלט אויף גאָר אַנגעזעענע דיפּלאָמאַטישע פּאָזיציעס.

די יידישע יוגנט, וועלכע איז געווען פּאָליטיש און געזעלשאַפטלעך טעטיק, האָט געקענט דעם יונגנמאַן בעריש פּראַמער אַלס איינעם פון דער יידישער „גאָל־דענער" יוגנט. קיינער פון זיינע באַקאַנטע און חברים האָבן זיך נישט געריכט, אַז בעריש פּראַמער אָדער ווי מיר האָבן אים גערופן „קאַשטשושקאָ" (דאָס פּנים זיינס, און ספּעציעל די נאָז זיינע, איז געווען שטאַרק ענלעך צו דעם באַקאַנטן פּוילישן נאַציאָנאַלן העלד קאַשטשושקאָ), וועט אַ מאָל ווערן א געזעלשאַפטלעכער אָדער פּאָליטישער טוער. ווען ער פלעגט זיך יאָ אַמאָל באַטייליקן אין אַ פּאָליטישע אָדער געזעלשאַפטלעכע דיסקוסיע, האָט מען געקענט פילן אין זיינע אַרויס־טרעטונגען, אַ געוויסע אַנגעגליטקייט. מען האָט אויך

י. אַרבאַך

טיפֿן און געשטאַלטן

נאָסטאַלגישע זכרונות פֿון דעם וואָס איז מער נישטאָ...

אין יאָר 1982, ווערט 100 יאָר זינט מיין געבוירן שטאָט ס אָ ס נ אָ וו צ ע איז ניצול געוואָרן פֿון אַ גירוש באַשטימט דורך דער רעאַקציאָנערער צאַרישער רעגירונג מיט דעם צאַר אַלעקסאַנדער דעם דריטן. אין יאָר 1882, איז סאָסנאָווצע פֿאַרוואַנדלט געוואָרן פֿון אַ דאָרף מיט דעם יידישן סאָלטיס אברהם בלומענטאַל און אַ באַפעלקערונג פֿון 130 יידישע נפֿשות־צו אַ גרויסן יידישן ישוב וואָס האָט געציילט אין יאָר 1939 אַן ערך פֿון 25 טויזנט יידישע איינוווינער.

אין יאָר 1982 איז סאָסנאָווצע כמעט י י ד ן ־ ר יי ן און די טיפֿן און געשטאַלטן, פֿון דער אַמאָליקער עיר ואם ביידיש פוילן,זענען — עטלעכע בלימעלעך אויף די נישט פֿאַראַנענע קברים פֿון די צענדליקער טויזנטער יידישע נפֿשות, וועלכע זענען אַזוי טראַגיש פֿאַרשניטן געוואָרן דורך די נאַצישע בעסטיאַלישע מערדער מיט דער מיטהילף פֿון די „ליאַכישע" גזלנים, די 1000 יאָריקע שכנים פֿון אַמאָליקן מלכות פּוילן־ליטא.

מרדכי סגי־נהור

ווי פֿון נעפּל שווימען אַרויף אין מיין זכרון טיפֿן און געשטאַלטן, וועלכע האָבן עפּעס צוגעגעבן צו דעם קאָלאָריט פֿון דער רוישיקער אינדוסטריעלער שטאָט סאָסנאָווצע

איבער אונדזער משפּחה, תּושבים אין זאַגלעמביע זינט הונדערטער יאָרן, האָט געפּלאַטערט דער יחוס פֿון רבנים און לומדים. און אַזוי ווי אין אַסך אַזעלכע יחוס־דיקע רבנישע משפּחות איבער מלכות פּוילן וליטא זענען געווען זעלטענע טיפֿן אַזוי זענען אויך אין אונדזער משפּחה געווען פֿאַרשיידענע טיפֿן, איינער פֿון די אינטערעסאַנטסטע צווישן זיי איז געווען מ ר ד כ י ס ג י נ ה ו ר.

אַ רויט־האָריקער מיט אַ פֿלאַמיקער רויטער באָרד, אַ שאַרף גלאַט פּנים מיט שטרענגע ברעמען און אויגן אויסגעלאָשענע. ווי אַזוי ער איז בלינד געוואָרן, האָט מען נישט געטאָרט רעדן און אויך נישט דערמאָנען, עפּעס אַ מיסטעריעזע פֿאַרגאַנגענהייט איז געהאַנגען איבער דער גאַנצער געשטאַלט זיינער, אָבער געהאַלטן האָט מען אים אין די לומדישע קרייזן און אין די וועלטלעכע קרייזן — פֿאַר אַ באַוווסטזיניקן איבערצייגטן מאַרקסיסט און סאָציאַליסט. ער האָט זיך איינגעשטעלט איבער יעדע עוולה, וואָס מען איז באַגאַנגען לגבי דעם יידישן אָרעמען טייל פֿון אונדזער שטאָט און אויך פּראָטעסטירט קעגן פֿאַרשיידענע געזעלשאַפֿטלעכע און קהלישע שלעכטע מעשים.

געלעבט האָט ער איינזאַם אין אַ קעלער־שטוב און ער איז קוים, קוים דורכגעקומען מיט זיין אויסהאַלט־שטיצע דורך די משפּחה־מיטגלידער און סתּם גוטע יוגנט־פֿריינד. ער האָט בשום אופֿן נישט געוואָלט נעמען קיין שטיצע, נישט פֿון דער יידישע גמינע און נישט פֿון דער אַלגעמיינער שטאָט־פֿאַרוואַלטונג.

זיין בונטאַרישקייט שטאַמט נאָך פֿון זיינע קינדער־יאָרן. ווי ער האָט אונדז — אין דעם קעלער שטיבל — אַליין דערציילט. זיין טאַטע — דער פֿאַנאַטיש רעליגיעזער ייד, פֿלעגט אים שלאָגן מכּות־רצח, ווען ער האָט אים געכאַפּט לייענדיק די פֿאַרשיידענע „טרפֿה־פּסולס", די דעמאָלטדיקע זייער פֿאַרשפּרייטע השׂכּלה און סאָציאַליסטישע ליטעראַטור. נישט קענענדיק מער איבערטראָגן דעם פֿאָטערס קלעפּ און דאָס איזדיעקעווען זיך איבער אים האָט ער פֿאַרלאָזן זיין היים און זיך אַוועקגעלאָזן קיין בערלין.

אין בערלין האָט ער זיך געוואָלט לערנען און נישט האָבנדיק די געהעריקע געלט־מיטלען, איז ער אַריינגעטריבן געוואָרן אין דחקות און נויט. און איינזאַמער און עלנטער האָט ער אָנגעהויבן צו באַזוכן די פֿאַרשיידענע „יידישע מיסיאָנערן" אַנשטאַלטן ווו דער איינזאַמער יידישער יונגערמאַן איז געוואָרן מיט דער צייט איינער פֿון די גרויסע שישקעס ביי די יידישע „נשמה־כאַפּער" און „אויסלייזער".

די קראַנקהייט פֿון פֿאַרלירן די ראיה האָט אים דערפֿירט, אַז די „נשמה־כאַפּעריי" אידיי איז אים דערעסן און פֿאַרמיאוסט געוואָרן און ביים אויסברוך פֿון דער ערשטער וועלט־מלחמה איז ער פֿון בערלין דעפּאָרטירט געוואָרן צוריק אין זיין ווין־שטאָט סאָסנאָווצע.

ס'וועלן קיינמאָל נישט אָפּגעמעקט ווערן פֿון מיין האַרצן און זכרון די שעהן, וואָס איך און מיינע שול און יוגנט חברים האָבן צוזאַמען פֿאַרבראַכט אין דעם דאָזיקן קעלער־שטיבל, אויסהערנדיק די אָפּהאַנדלונגען, קאָמענטאַרן איבער אַלע וועלט־ און יידישע פּראָבלעמען, וואָס דער דאָזיקער מיסטעריעזער סגי־נהור האָט אין אַ פּרעכטיקער פֿאָרם איבערגעגעבן. סיי איך און סיי מ״ינע באַוווסטזיניקע חברים האָבן פֿון דעם אַסך געוואָסן און אויך טיילמאָל געפֿונען אין דעם דאָזיקן ציכטיק־ריינעם קעלער־שטיבל אַ וואַרעמע און גייסטיקע טרייסט.

זיין טויט אין סאָסנאָווצער געטאָ איז געווען אין הסכּם מיט זיין לעבנס־לאַנגן רעוואָלטירנדיקן וועג און אויך מיט זיין נישט וועלן שטיל־שוויגן אויף יעטוועדע באַגאַנגענע מענטשלעכע און יידישע עוולה.

ווי עס האָבן מיר דערציילט עדי־ראיה פֿון סאָסנאָווצער געטאָ האָט מרדכי סגי־נהור זיך איינמאָל אַוועקגעשטעלט אין מיטן הויף פֿון דער צענטראַלע

ער דעם גוי ענטפערן וועט ער. דער ייד מער נישט עקזיסטירן. דער ייד האָט געפילט די קאָלעקטיווע פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַרן כלל.

ווי אָרעם און אונטערדריקט דער ייד איז געווען אין גאַס האָט ער אַלע מאָל, אין אַלע אומשטענדן געהאַט זיין אייגענע וועלט, ווו ער איז געווען דער מלך. דער ייד האָט זיך אויסגעלעבט מיט זיין גייסט הינטער פאַרמאַכטע טירן. די גרויסע גויאישע וועלט איז אים ניט אָנגעגאַנגען, דערפאַר איז יעדער מיטל צו בלייבן לעבן געווען גבורה. ווען מ׳האָט געדאַרפט חנפנען, האָט דער ייד דאָס געמוזט טאָן, ווייל אין אַזעלכע פאַלן ווו ס׳האָט זיך געפאָדערט חניפה, איז דאָס געווען דאָס געווער אין יידנס האַנט, ווי דער שווערד אין דעם גוי׳ס האַנט. געלט האָט געקאָנט העלפן — האָט דער ייד געצאָלט, ווייל דאָס איז געווען אַ טייל פון זיין פאַרטיידיקונג. צו יעדער סיטואַציע האָט דער ייד צוגעפאַסט זיין געווער.

מיט אַ צייט צוריק האָב איך צופעליק געזען אויף דער טעלעוויזיע אַ פילם. דאָרטן האָט מען געוויזן א טורמע פאַר פרויען. דאָס לעבן אין טורמע האָט מיר אַ ביסל דערמאָנט מיין צייט אין לאַגער פון שטוטהאָף, וועלכער איז געווען פיל ערגער ווי די פרויען־טורמע. דאָ איז יעדע אַרעסטירטע געשלאָפן אין איר בעט מיט זויבער בעטגעוואַנט; זיי האָבן געמעגט טראָגן זייערע לאַנגע האָר און זיך געקעמט ווי זיי האָבן געוואָלט. דאָס זענען געווען אַרעסטאַנטקעס, וועלכע זענען באַגאַנגען פאַרברעכנס. האָט זיך געמאַכט, אַז איינע פון די מיידלעך האָט געבוירן אין טורמע אַ קינד. מ׳האָט פון איר דאָס קינד צוגענומען, ווייל דאָס מיידל האָט נישט געהאַט קיין היים, אַפילו ווען זי וועט אַרויס פריי. דאָס מיידל האָט געטרויערט נאָך איר קינד. און דאָס איז געווען אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך. מ׳האָט דאָס קינד אָפּגעגעבן צו אַדאָפּטירן. מ׳האָט דאָס חלילה ניט אומגעבראַכט... דאָס מיידל האָט זיך דאַן איינגעשאַפּט אַ פאַרוואָרלאָזט קעצל, און דאָס אויסבאַהאַלטן אין אַ קעסטעלע אונטערן בעט. האַלטן אַ קעצל אין אַ טורמע איז קעגן געזעץ. האָט מען דאָס קעצל פון דעם מיידל צוגענומען. דאָס מיידל האָט געקראָגן אַ שטראָף, מ׳האָט איר אַריינגעפירט אין אָפּיס פון טורמע און איר אָפּגעשוירן די האָר.

ביי דער סצענע בין איך געווען זייער נייגעריק און געשפּאַנט צו זען, ווי אַזוי דאָס מיידל וועט רעאַגירן: זי האָט זיך געוואָרפן און געשליידערט, זי האָט זיך געשלאָגן, אַז מ׳האָט איר געדאַרפט צובינדן די הענט, און פאַרשטאָפּן דאָס מויל זי זאָל אַזוי ניט שרייען...

כ׳האָב פאַרמאַכט מיינע אויגן, און ס׳איז אַרויסגעשווומען פאַר מיר דאָס בילד, ווי אַזוי מ׳האָט אונדז געריסן די האָר פון קאָפּ, אין דעם לאַגער פון קייזערוואַלד, הינטער ריגע... כ׳האָב אונדז פאַרגליכן צו דעם מיידל — מיר האָבן זיך גאָרניט פאַרזינדיקט, און מ׳האָט אונדז געהאַלטן ערגער ווי די גרעסטע פאַרברעכער; מיר זענען געווען פאַרמשפט׳ע אָן אַ טערמין, הילפלאָז און פאַרלאָרן, פאַרגעסן פון דער גאַנצער וועלט. פאַרמשפט צום טויט. ווי אַזוי האָבן מיר, יידישע טעכטער רעאַגירט? שטיל און שטום האָבן מיר געהאַלטן אונדזערע יונגע קעפּ אַרונטערגעלאָזן, און אויפגענומען אַלע דערנידערונגען מיט שטילן שווייגן. מיר האָבן זיך אין דעם מאָמענט געשטעלט גייסטיק העכער פון אונדזערע פייניקער. דער שכל האָט יעדן פון אונדז אונטערגעזאָגט: בויגט אייערע קעפּ פאַר דעם שטורעם, וועלכער וועט ניט, און קען ניט דויערן אייביק. איין פאַלשער אַרויסטריט, איין פּיצעלע ווידערשטאַנד און מ׳וואָלט אונדז אַלעמען אויסגעשאָסן. אָט דאָס איז געווען גבורה.

אונדזער „שווערד" איז פאַרלויפיק געווען געדולד!

מיר האָבן דאָס געזען. ביי די אומדערטרעגלעכע באַדינגונגען, האָט זיך קיינער חלילה ניט אַוועקגעהרגעט, און אַפילו קיין אָפענער יאוש האָט זיך צווישן אונדז ניט באַוויזן. ס׳איז געווען מערקווירדיק ווי מיר האָבן זיך אַרויסגעהויבן מיט אונדזער גייסט העכער פון אַלע אַנדערע פעלקער, וועלכע זענען אויך געווען פאַרשקלאַפט, ניט אַזוי שווער, ווי מיר, פאַרשטייט זיך.

וואָס האָט זיך געטאָן אין די פוילישע רוסישע און אַנדערע לאַגערן? זיי האָבן זיך געשלאָגן, גע׳הרג׳ט איינע די אַנדערע און זיך אַליין; זיי זענען גייסטיק געווען אַזוי געפאַלן, אַז זיי האָבן זיך פשוט פאַרוואַנדלט אין חיות. אין דער צייט ווען זיי האָבן געהאַט גרויסע שאַנסן באַפרייט צו ווערן, אין דער צייט ווען אונדזער האָפענונג אויף באַפרייאונג איז געווען ניט ממשות׳דיק, אומגלויבלעך און פוסטע פאַנטאַזיע, ווי אַ מיראַזש אין מדבר.

מיר האָבן גאָרניט געפילט בעת־מעשה, אַז די אויפפירונג אונדזערע איז ביי אונדז געווען אין בלוט און אין דער נשמה, אַריינגעוואַקסענע ירושה פון דורות, וועלכע האָט אונדז געפירט דורך אונדזער ביטערן דערנער־וועג.

כ׳דערמאָן זיך אַ קליינעם עפּיזאָד אין פּאַריז נאָך דער באַפרייאונג. אין אַ שיינעם פרילינגס־טאָג בין איך אַוועק צו דעם מוזעאום ווו עס ליגט נאַפּאָלעאָן דער ערשטער. כ׳האָב זיך נישט אָנגעשלאָסן אָן קיין גרופּע, צוליב צוויי סיבות: ערשטנס, ווייל כ׳האָב נאָך ניט פאַרשטאַנען קיין פראַנצויזיש, און צווייטנס, איז דאָס געווען די צייט, ווען כ׳האָב געוואָלט זיין אַליין, נאָכן פינצטערן הו־האַ פון די לאַגערן.

ביי מיין ברודער אין ביבליאָטעק האָב איך געפונען אַן אַלבום מיט מלחמה־בילדער. צווישן די בילדער איז געווען איינס, וואָס האָט פאַרגעשטעלט, ווי היטלער י״ש שטייט ביי דער טרומנע פון נאַפּאָלעאָן דעם ערשטן, נאָכדעם ווי זיינע האָרדעס האָבן פאַרנומען פאַריז. אויף דעם זעלבן אָרט האָב איך זיך געשטעלט אין דער זעלבער פּאָזע ווי דער ימח שמו׳ניק איז געשטאַנען און האָב שטיל געלאַכט...

כ׳האָב זיך עס פאַרגעשטעלט ווי דער סימבאָל פון אונדזער צוריק אויפגעלעבט און אויפגעוואַכט פאָלק. דאָס קליין פאַרהאַסט פאָלק איז אויפגעשטאַנען תחית המתים!

וואָס איז געוואָרן פון דיין שטאַרקער פיזישער גבורה?!...

מאַסע בלאָטע האָט איבערגעדרייט די טראַמווײַ־וואַגאָנעס און באַגראָבן אונטער זיי אַרבעטער און פּאַסאַזשירן.

ס'איז געווען אַ מערץ־פרימאָרגן, דער הימל איז געווען ריין, אָבער די ערד האָט געהאַט עפּעס אַ גרויע קאָליר. קיינער האָט נישט באַמערקט ווי די ערד ווערט געשוואָלן ווי זי וואָלט אויפגעגאַנגען אויף הייוון. ווען מ'האָט עס דערזען, איז שוין געווען צו שפּעט. די ערד, אָן אָנגעפילטע מיט די צעגאַנגענע שנייען און מיט די צעפוילטע גופים פון די יידן וואָס זענען דאָ דערמאָרדעט געוואָרן, האָט געהאַלטן אין איין שטראָמען. דאָס איז ענלעך געווען צו אַ שטראָם לאַווע, וואָס האָט זיך אַרויסגעריסן פון אַ ווולקאַן. די כוואַליע ליים און בלאָטע איז געפלאָסן אויפן וועג פון די אויטאָבוסן, האָט פאַרפליצט און דערשטיקט יעדן איינעם וואָס האָט זיך געפונען אין די דאָזיקע וואָגנס.

ביינאַכט האָט מען געבראַכט מיליטער. די זעלנערס האָבן אויפגעהאָנגען וואָרענונגס־שילדן און אָפּגעגרענעצט דעם פאַרגאָסענעם שטח. אונטער דער ליכט פון שטאַרקע פּראָזשעקטאָרן האָט מען אָנגעהויבן אַרויסציען קערפּערס. פּלוצעם איז אָנגעקומען אַ צווייטע כוואַליע בלאָטע און האָט פאַרדעקט די זעלנערס און אַלע די וואָס האָבן זיך געפונען אויפן אָרט. שווער אָפּצושאַצן וויפל מענטשן עס זענען דורך דער דאָזיקער כוואַליע אומגעקומען — 500 און אפשר 1000!

דאָס אַלץ איז געשען אין דער אונטערשטער שטאָט, אין דער געגנט פון פּאָדאָל און באַבי־יאַר. אין דער צייט איז דאָס לעבן אין דער אייבערשטער שטאָט אָנגעגאַנגען אָן שום שטערונגען: דער זעלבער געוויינלעכער מאַנגל אין קינאָ־בילעטן, די זעלבע „אָטשערעדן“ פאַר די קראָמען, פּונקט ווי ס'וואָלט גאָרנישט געשען.

אָן ערד אַ וואָך שפּעטער האָט זיך די ערד איינגעשטילט. דערנאָך איז אַלץ פאַריכט געוואָרן; מ'האָט אויסגעגראָבן די גרודעס ליים, מ'האָט אַרויסגענומען די טויטע קערפּערס און מ'האָט זיי קובר געווען. ס'איז אויך איבערגעגעבן געוואָרן אָן אָפיציעלע מעלדונג אַז ס'איז געשען אַן אומגליק אויף אַ באַגרענעצטן שטח און אַז ס'זענען אומגעקומען צוואַנציק אָדער פיר און צוואַנציק מענטשן.

אינעם פול אָנגעפּראָפּטן טראַמווײַ וועלכער איז דורכגעפאָרן דורך דער קאַרינאָווסקי גאַס, אויפן אָרט, ווו דאָס אומגליק איז געשען, האָבן די פּאַסאַזשירן געשוויגן: פון איין זייט די אָפיציעלע מעלדונג, פון דער אַנדערער זייט דאָס וואָס איז זיי באַקאַנט. אָבער בעסער נישט צו רעדן. פּלוצעם דערהערט זיך אַ שרעקלעך געשריי. אַן אַלטע פרוי קוויטשעט: „דאָס אַלץ האָבן געמאַכט די יידן, זיי זענען זיך נוקם אין אונדז. די וועלן זיך נאָך ווייטער נוקם זיין אין אונדז!“.

דער טראַמווײַ איז געפאָרן ווייטער. ער איז אַדורך פאַר די חורבות פון דער גאַזסטאַנציע, דורכן פּאַרק;

לאה זילבער

גבורה

ס'זענען פאַראַן צוויי גרונט־גבורות, דאָס זענען: פיזישע שטאַרקייט, און גייסטיקע מעכטיקייט. אַ פאָלק אָדער אַ מענטש וואָס איז גייסטיק אויף אַ נידעריקער מדרגה זוכט עס אַרויסצושטעלן זיין פיזישע שטאַרקייט. דאָס פאָלק וועלכער פאַרמאָגט ניט קיין שטאַרקע קולאַקעס, לייגט מערער אַכט אויף זיין גייסטיקן כח.

גייסטיקע גבורה ווערט אויספאָרמירט דורך טויזנטער יאָרן ליידן און לעבנס־דערפאַרונג. די געצוימטע גבורה ווערט בויגעוודיק ווי אַ שלאַנג; געהאָרכזאַם ווי אַ קינד, אונטערטעניק ווי אַ שקלאַף און געדולדיק — ווי די אייביקייט... דאָס ווערט מיט דער צייט אויסגעהאַמערט אין אַ געווער, וועלכע בייט זיין אויסזען צוגעפּאַסט צו צייט, סיטואַציע און צום שונא, קעגן וועלכן מען דאַרף עס באַנוצן.

ניט אַלע מאָל לאָזט זיך אָנווענדן דאָס זעלבע געווער און די זעלבע מעטאָדן.

וועל איך ברענגען ביישפּילן, וועלכע וועלן אילוסטרירן דעם באַגריף: אין צייט פון קריג צווישן פעלקער, ווען בידע פיינטלעכע אַרמייען געפינען זיך אין קריגס־צושטאַנד, און זיי זענען ווייט איינע פון די אַנדערע, באַנוצן זיי זיך מיט האַרמאַטן, ס'הייסט ווייטשיסנדיק געווער. ווען די פראָנטן דערנענטערן זיך, באַנוצט מען זיך מיט ביקסן, און ווען מ'גייט אַרויס אין אַן אַטאַקע, באַנוצט מען זיך מיט קורצע שווערדן...

אַזוי האָבן זיך פעלקער געשלאָגן און באַצווונגען איינע די אַנדערע אין משך פון טויזנטער יאָרן, די באַזיגטע זענען געוואָרן שקלאַפן, און די זיגער — הערשער. דער גורל פון שקלאַפן איז געווען פאַרשיידן: די גרעסטע צאָל איז אויסגעשטאָרבן פון די ביטערע באַדינגונגען, די לעבנגעבליבענע האָבן זיך אויסגעמישט מיטן שונא.

מיר יידן, האָבן אין משך פון הונדערטער יאָרן אַנטוויקלט אין זיך אָריגינעלע גבורה, וועלכע איז ממש צו באַוווּנדערן, מיר האָבן איינגעזאַפּט אין זיך אַלע ליידן פון דער וועלט, און אַ דאַנק דעם האָט זיך ביי אונדז אַנטוויקלט עפּעס אַזוינס, וואָס די גרויסע וועלט ארום אונדז האָט נישט פאַרשטאַנען; ניט באַנומען; און באַנעמט ניט. אַ גוי האָט געשלאָגן און באַליידיקט אַ יידן, האָט דער ייד אויפגענומען די קלעפּ און אַרונטערגעשלונגען די באַליידיקונג, גאָר אָפּט ניט געענטפערט. דער גוי האָט דאָס באַטראַכט ווי פּחדנות און שוואַכקייט. אַ ייד, אָבער האָט געוווּסט וואָס ער טוט. ער האָט געוווּסט, אַז טאָמער וועט

אַלע האָבן געשוויגן און אין זייערע אויערן האָבן נאָך אַלץ אָפּגעהילכט די געשרייען פון דער זקנה: דאָס איז די נקמה פון די יידן וואָס זענען דערמאָרדעט געוואָרן אין באַבי־יאַר און מיר זענען געבליבן גלייכגילטיק!

פון דער סאָוויעטישער פאַרטיזאַנקע. אין דער אומלעגאַלער פרעסע פון די אָקופּירטע לענדער איז געמאָלדן געוואָרן, אַז די סאָוויעטישע אַוויאַציע האָט באָמבאַרדירט דעם לאַגער טרעבלינקע און סאָוויעטישע פאַרטיזאַנער האָבן געהאָלפן באַפרייען די אויפשטענדלער.

דעם יידישן אויפשטאַנד אין טרעבלינקע שרייבן די סאָוויעטן זיך צו, אַז דאָס איז געווען זייער פאַרדינסט.

ווי באַוווסט האָבן יידישע שניידער און שוסטער צוגעגרייט דעם אויפשטאַנד אין סאָביבאָר דעם 14־טן אָקטאָבער 1943. אין דער זעלבער צייט זענען באַשטעלט געוואָרן עס.עס.־אָפיצירן זיי זאָלן קומען אין די לאַגערוואַרשטאַטן אָנצומעסטן די קליידער און די שטיוול. אַלע עס.עס.־לייט זענען געוואָרן אויסגעמאָרדעט. דאָס געווער צוגענומען, אַריינגעריסן זיך אין וואָפן־קאַמער און באַוואָפנט די יידישע אויפשטענדלער. דער איבערפאַל אויף די עס.עס.־לייט איז אַדורכגעפירט געוואָרן מיט דער גרעסטער פרעציזקייט. די אויפשטענדלער האָבן אויפגעבראָכן דעם טויער און אויסגעשאָסן די סאָלדאַטן אויף וואַך־טורעמס און זענען אַנטלאָפן אין די אַרומיקע וועלדער. אַ געוויסע צאָל אויפשטענדלער זענען פאַרבליבן אין לאַגער און געפירט דעם קאַמף קעגן די אָנגעקומענע פאַרשטאַרקונגען. ביז שפעט אין דער נאַכט האָט מען געהערט דאָס שיסן אין לאַגער. די, וועלכע האָבן נישט באַוויזן צו אַנטלויפן זענען געפאַלן אין קאַמף מיט די נאַציס, געפאַלן מיט אַ העלדישן טויט.

אין פאַרניכטונגס־לאַגער סאָביבאָר זענען אומגעקומען עטלעכע הונדערט טויזנט יידישע מענטשן דורך די נאַציס. פאַר זיי האָבן נקמה גענומען געוואַגטע יידישע קעמפער אונטער דער אָנפירונג פון א יידישן אָפיציר פון דער סאָוויעטישער אַרמיי.

מיט יאָרן שפעטער האָט אין „סאָוויעטיש היימלאַנד" זיך באַוויזן א מאמר וועגן סאָביבאָר. דאָרט איז אָנגעגעבן, אַז דעם אויפשטאַנד האָבן דורכגעפירט סאָוויעטישע מענטשן, מיט קיין איין וואָרט איז נישט דערמאָנט געוואָרן, אַז דאָס זענען געווען פוילישע יידן. ס'איז מער ווי פאַרדריסלעך, אַז 37 יאָר נאָך דער מלחמה איז נישט ווי געהעריק אַרויסגעבראַכט געוואָרן דורך היסטאָריקער און שרייבער דער גאַנצער אמת וועגן יידישן העראָיזם. איין טייל „היסטאָריקער" לייקענען אָפּ די גאַנצע יידישע טראַגעדיע — דערקלערנדיק, אַז דאָס האָבן אויסגעטראַכט יידן. אַ צווייטע גרופּע היסטאָריקער שרייבן, אַז די אַמעריקאַנער און ענגלענדער האָבן נישט געגעבן קיין הילף די יידן אין די געטאָס און לאַגערן. זיי האָבן נישט באָמבאַרדירט די וועגן וועלכע האָבן געפירט צו די גאַז־קאַמערן און קרעמאַטאָריעס. דאָס אַלץ איז ריכטיק, אָבער פאַרוואָס דערמאָנען נישט די גילבערסט און לאַקערטס מיט קיין איין וואָרט די סאָוויעטן, וועלכע האָבן אין אָנהויב 1943 געגעבן אַ טויט־קלאַפּ די דייטשע דיוויזיעס ביי סטאַלינגראַד און געיאָגט זיי ביז ווייסרוסלאַנד. פאַר די סאָוויעטן איז פיל גרינגער געווען צו באַזאָרגן מיט געווער יידישע אָפּטיילונגען אין די וועלדער, געטאָס און לאַגערן.

דער ווײ־געשריי פון יידישע קאָמוניסטן, אַז די סאָוויעטן און זייערע פאַרטיזאַנער אָפּטיילונגען. די קאָמוניסטישע „גוואַרדיאַ לודאָוואַ" זאָלן העלפן מיט געווער יידישע גרופּן אין ווייסרוסלאַנד, מזרח־פוילן — איז געוואָרן מיט פאַרשידענע אויסריידן אָפּגעוואָרפן.

דאָס בלייבן שטיין פון די סאָוויעטן ביי דער ווייסל לאַנגע פינף חדשים האָט געקאָסט דאָס לעבן פון יידן אין דער צייט פון פוילישן אויפשטאַנד אין אויגוסט 1944. דאָרטן זענען אומגעקומען אַלע יידן וועלכע האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אויף דער אַרישער זייט. אין דער זעלבער צייט איז אין לאַגער אוישוויץ נאָך געווען עטלעכע טויזנט יידן, וועלכע זענען געווען די אָרגאַניזאַטאָרן פון אַן אויפשטאַנד אין לאַגער. צוזאַמען מיט זיי האָבן געזאָלט אָנטיילנעמען אַנדערע נאַציאָנאַליטעטן, ווי אויך מיליטערישע אָרגאַניזאַציעס אויסערן לאַגער. דעם סיגנאַל צום אויפשטאַנד האָט געזאָלט זיין דאָס אויפרייסן די גאַז־קאַמערן און קרעמאַטאָריעס. ווען די יידישע אויפשטענדלעך האָבן אויפגעריסן די קרעמאַטאָריעס און צוגעטראָטן צום ליקווידירן די עס.עס.־מאַנשאַפט, האָבן אַנדערע גרופּירונגען צוזאַמען מיט די מיליטערישע אָרגאַניזאַציעס רעזיגנירט פון דער אַקציע. אין דער זעלבער צייט האָט אויך די סאָוויעטישע אַרמיי זיך אָפּגעהאַלטן פון אָנגרייפן די נאַציס. די יידישע קעמפער אין אוישוויץ האָבן געקעמפט ביזן לעצטן מענטש, און אין די קאַמפן האָבן אויך אָנטיילגענומען יידישע פרויען.

כבוד דייער אָנדענק.

ליזאַ לוריאַ־קליעבאַנאָוו

די נקמה פון באַבי־יאַר

געשען איז עס אין פרילינג 1961. 20 יאָר נאָך דער שחיטה איבער די קיעווער יידן אין באַבי־יאַר, אַזוי ווי עמעץ וואָלט געקומען באַשטראָפן די איינוווינער פאַר זייער גלייכגילט אין יענע טעג.

עס איז געווען אַ העלער און וואַרעמער פרילינגטאָג. די שנייען זענען געווען צעגאַנגען. ס'האָט שוין אָנגעהויבן דאָס בליען און דאָס וואַקסן. אַ דאַמבע, וואָס איז מיט יאָרן צוריק אויפגעשטעלט געוואָרן אויף דער גרענעץ פון דער ציגל־פאַבריק, ביי באַבי־יאַר האָט זיך איינגעבראָכן. ס'האָט גענומען אויפגיין אַ כוואַליע ליים און בלאָטע געמישט מיט רעשטלעך פון מענטשלעכע סקעלעטן. די כוואַליע האָט זיך צעשפרייט איבער די דערבייאיקע גאַסן. אָפּגעווישט אויף איינער פון זיי די גאַזסטאַנציע. ס'איז פאָרגעקומען א שטאַרקער אויפרייס און עס איז אויסגעבראָכן א שריפה, וואָס האָט אָנגעהאַלטן אַזוי לאַנג ביז זי איז אויסגעלאָשן געוואָרן דורך אַ כוואַליע פונעם פליסנדיקן ליים. בליץ שנעל איז די כוואַליע דערגאַנגען צום גאָרטן פון דער טראַמווײ־סטאַנציע און האָט אים אין גאַנצן פאַרדעקט. די

וו. יאַבלאָנסקי

געטאָ־קעמפער פאַראיינזאַמט אין קאַמף קעגן נאַציזם

די יידישע קעמפער אין די געטאָס און לאַגערן זענען געווען איזאָלירט פון דער אויסערלעכער וועלט — וועלכע האָט פאַרמאָגט פיל אָרגאַניזאַציעס באַוואָפנטע מיט געווער, ראַדיאָ־סטאַציעס און געלט־מיטלען. קיין איינע פון די פוילישע אַנטי־נאַצי אָרגאַניזאַציעס האָבן נישט געוואָלט העלפן די יידישע אָרגאַניזאַציעס, וועלכע האָבן געהאַט די געוואַגטקייט אויפצוהויבן די פאָן פון קאַמף. די פוילישע אונטערערדישע רעגירונג, די „דעלעגאַטור״ איז אין פרינציפּ געווען קעגן אַ יידישן אויפשטאַנד. אירע מיליטערישע איינהייטן האָבן געוואַרט אויפן מאָמענט ווען די נאַציס וועלן זיך צוריקציען, דעמאָלט וועלן זיי איבערנעמען די מאַכט. דאָס איז געווען די שטעלונג פון די נאַציאָנאַליסטישע אָרגאַניזאַציעס אויפגעשטעלט דורך דער עמיגראַנטישער פוילישע רעגירונג אין לאָנדאָן. די פּראָמאָסקווער אָרגאַניזאַציעס, די פּ.פּ.ר. (פוילישע אַרבעטערפּאַרטיי) האָט געהאַט אַנדערע צילן—פאַרניכטן די דייטשע קריגס־מאַשין און באַזעצן אייראָפּעאישע לענדער. צווייטער סעקרעטאַר פון דער פּ.פּ.ר. איז געווען דער ייד פּאַוועל פינדער. צו אים האָבן זיך געוואָנדן די פירער פון אַנטי־פאַשיסטישן פראָנט אין געטאָ — וועגן געווער פאַר די יידישע קעמפער. פינדער, וועלכער האָט זיך באַצויגן מיט סימפּאַטיע צום פּלאַן וועגן אויפשטאַנד אין געטאָ, האָט געענטפערט, אַז ער מוז זיך פאַרשטענדיקן מיט מאָסקווע. נאָך עטלעכע טעג איז געקומען פון מאָסקווע אַן ענטפער — אַז זיי זענען קעגן דעם מען זאָל צושטעלן געווער פאַר די נאַציאָנאַליסטישע אָרגאַניזאַציעס אין געטאָ. נישט געקוקט אויף די אַלע אָפּזאָגן זענען די פירער געווען דעצידירט אין געהעריקן מאָמענט אָנצוגרייפן די נאַציס. דעם 19־טן אַפּריל 1943 אין דער פרי זענען געפאַלן די ערשטע דייטשן. אין די ערשטע דריי טעג האָבן די דייטשן געליטן שווערע מפּלות. דער פוילישער אונטערגרונט האָט זיך צוגעקוקט פּאַסיוו צום העראָיזם פון די יידישע קעמפער. די פוילישע באַפעלקערונג איז נישט נאָר געווען פּאַסיוו — זיי האָבן געלאַכט און געשפּאָט פון די יידישע העלדן. דאָס באַרימטע וואָרט „יידן פּרעגלען זיך״ איז געווען די סענסאַציע פון טאָג. אין דער אונטערערדישער פוילישער פּרעסע האָט זיך באַוויזן אַ געדיכט וועגן „יידן וועלכע פּרעגלען זיך״. דער אויטאָר פון דעם ליד האָט געטאַדלט די פּאָלאַקן פאַר זייער אַנטי־הומאַניסטישער שטעלונג — ער האָט פאָרויסגעזאָגט, אַז דאָס זעלבע קאָן געשען מיט זיי. דאָס ליד איז נישט געווען אונטערגעשריבן. שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דאָס ליד האָט אָנגעשריבן טשעסלאַוו מילאָש, דער שפּעטערדיקער נאָבעל־פּרייז־טרעגער.

גענעראַל פאָן־סטראָפּ, וועלכער איז באַשטימט געוואָרן דורך הימלערן שנעל צו ליקווידירן דעם אויפשטאַנד אין געטאָ — איז געווען איבערצייגט, אַז די פוילישע מיליטערישע אָרגאַניזאַציעס וועלן קומען צו הילף דעם קעמפנדן געטאָ. אויפן דריטן טאָג פון די קאַמפן, ווען ס׳איז נישט געקומען קיין הילף פון די פּאָלאַקן פאַר קעמפנדן געטאָ איז דער גענעראַל צוגעטראָן מיט דער גאַנצער קראַפט צו ליקווידירן דעם אויפשטאַנד.

ס׳איז נישט צום פאַרשטיין פאַרוואָס אַנטי־נאַצי אָרגאַניזאַציעס אין פוילן, די רעגירונגען אין וואַשינגטאָן, לאָנדאָן און מאָסקווע האָבן נישט אונטערשטיצט אַזאַ גיגאַנטישע אַרויסטרעטונג קעגן די נאַציס דורך יידן, וועלכע זענען גרייט געווען אַוועקצוגעבן זייער לעבן אין דער הייליקער מלחמה קעגן אָקופּאַנט. אויב אין יאָר 1943 האָבן אַמעריקאַנער און ענגלענדער נאָך נישט באַטראָטן די אייראָפּעאישע ערד, זענען זייערע עראָפּלאַנען געפלויגן איבער בערלין, ברעסלאַו, באָמבאַרדירנדיק וועגן און פאַבריקן, פאָרטן און פעלי־פעלדער. פאַרן וואַרשעווער געטאָ איז קיין אײן ביקס נישט געווען. די פוילישע עמיגראַנטישע רעגירונג אין לאָנדאָן האָט לייכט געקאָנט פאַראָרדנען דעם פוילישן אונטערגרונט זיי זאָלן אונטערשטיצן מיט געווער דעם וואַרשעווער געטאָ. דער רוף נאָך געווער איז געקומען נאָכן 22־טן יולי 1942, דאָס איז דער טאָג ווען די נאַציס זענען צוגעטראָטן צו ליקווידירן דעם גרעסטן געטאָ אין אייראָפּע. אין אויגוסט 1942 זענען עטלעכע מאָל סאָוויעטישע עסקאַדרעס געפלויגן איבער וואַרשע און אומגעגנט, באָמבאַרדירנדיק דייטשע מיליטערישע פּונקטן. דער זיג פון די סאָוויעטן איבער דייטשע דיוויזיעס אין אָנהויב 1943 ביי סטאַלינגראַד האָט צוגעגעבן גלויבן די יידישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציעס אין וואַרשעווער געטאָ, אַז די סאָוויעטן וועלן העלפן מיט געווער און ראַדיאָ־סטאַציעס. די יידישע מיליטערישע אָרגאַניזאַציעס האָבן זיך פיל מאָל געוואָנדן וועגן געבן איר אַ ראַדיאָ־סטאַציע צו קאָנען אינפאָרמירן דער פרייער וועלט וועגן די פאַרברעכנס פון די נאַציס.

ביזן יאָר 1943 האָבן די פוילישע אָרגאַניזאַציעס נישט אינפאָרמירט לאָנדאָן וועגן דער לאַגע פון די יידן אונטער דער דייטשער אָקופּאַציע. אַלע מעלדונגען פון יידישע אָרגאַניזאַציעס פאַר דער פרייער וועלט זענען געוואָרן פאַרקריפּלט און מיט אַ פאַרשפּעטיקונג איבערשיקט צו די אַליאירטע אָדער קיין פּאַלעסטינע. ווען ס׳איז אויסגעלאָשן געוואָרן דער וואַרשעווער געטאָ און פאַראיינצלטע קעמפער האָבן אין די נעכט ליקווידירט די נאַציס און מיטן דעראָבערטן געווער ווייטער געקעמפט, איז אין טויטןלאַגער טרעבלינקע אויסגעבראָכן דער אויפשטאַנד, וועלכער איז אויף אַ מייסטערהאַפטן אופן צוגעגרייט געוואָרן דורך יידישע אַסירים פון אַלע טיילן אייראָפּע. דער לאַגער איז געוואָרן פאַרברענט. די עס.עס.־מאַנשאַפט אויסגעשאָכטן און הונדערטער האָבן זיך אַרויסגעראַנגען אויף דער פריי, און ווייטער געפירט דעם קאַמף אין די רייען

סאָנעלע עלעמענטן"... א.א.וו. נאָך מער אכזריותדיק איז געווען זייער שטעלונג צו די צווײ מענטשן, וואָס זענען אָפּגעראַטעוועט געוואָרן: אַ פרוי, פריער אַראָפּגענומען אין חבלי לידה (ס'קינד געשטאָרבן, דער מאַן דערטרונקען) און דוד סטאָליאַר, וואָס איז געשוואומען 24 שעה. זיי בײדע זענען פאַרהאַלטן געוואָרן אין תפיסה. לאָרד מאָיען און מעקמייקל האָבן אַרגומענטירט, אַז די צוויי יידן זענען פיינטלעכע „נעשיאַנאַלס", „געקומען פון פיינטלעכער טעריטאָריע".

„פּאַלעסטינע האָט נישט קיין שום פאַרפליכטונג"... ענדלעך האָט דער נייער קאָלאָניאַל־מיניסטער אונטער דעם דרוק פון דער עפנטלעכער מיינונג אַרויסגעגעבן אַן „אַקט אָף קלעמענסי", אַ באַגנעדיקונגס־אַקט פאַר די צוויי „פאַרברעכער".

אין דער זעלבער צייט זענען די טויערן פון פּאַלעסטינע געעפנט געוואָרן פאַר די אַנהענגער פון מופטי, וואָס זענען צוריקגעקומען פון פיינטלעכער טעריטאָריע.

צו דעם אַלעם מוז מען באַטאָנען, אַז היסטאָריקער שטרייכן אונטער, אַז אַנטאָני אידען איז געווען אַן איבערצייגטער אַנטיסעמיט. אין ענגע קרייזן האָט ער זיך אויסגעדריקט: „איך האַס די יידן. די יידן זענען אַ נידריקע ראַסע"... די בריטישע רעגירונגס־קרייזן זענען געווען דורכגעדרונגען מיט גיפטיקע אַנטיסעמיטן. די שונאי־ישראל, ווי לאָרד מאָיען, מעקמייקל האָבן געאָטעמט אין אַן אַטמאָספערע פון סובאָרדינאַנטן, וואָס זענען געווען קליינלעכע אָבער נאָך מער גיפטיקע אַנטיסעמיטן. אַ קאָלאָניאַל אונטערשטאַט־סעקרעטאַר האָט פאַרנאָטירט: „יידן האָסן אונדז, האָבן אייביק געהאַסט. זיי האַסן אַלע גויים"... דער לייטער פון פּאַלעסטינער אָפּטיילונגביים קאָלאָניאַל־מיניסטעריום האָט זיך אויסגעדריקט: „צום באַדויערן זענען די יידן (אין דער מלחמה) נישט אויף דער אַנדערער זייט"... (מערץ 1941). ווען די שיף „סאַלוואַדאָר" איז אונטערגעגאַנגען מיט 200 יידן (70 קינדער) דעם 12־טן מערץ 1940, האָט דער הויפּט פון דער פּליטים־אָפּטיילונג זיך אויסגעדריקט: „עס האָט נישט געקענט פּאַסירן קיין בעסערע „אָפּאָרטון דיזאַסטער" (אַ גינסטיקער אומגליק). דער סאָציאַליסטישער לאָרד הערבערט מאָריסאָן (אינערן־מיניסטער) איז געריטן אויפן פערד פון דער היסטעריע: „נאַצי־אַגענטן", „פינפטע קאָלומנע". אגב האָט די רעגירונג געמוזט מודה זיין (אין פּאַרלאַמענט יאַנואַר 1941), אַז קיין איינציקער נאַצי־אַגענט איז נישט געפונען געוואָרן צווישן די פּליטים.

נישט אומזיסט האָט דער באַרימטער ענגלישער שרייבער ה. דזשי וועלס באַשולדיקט, אַז די רעגירונג „איז אין צושטאַנד פון מאַכן געבעלס' אַרבעט"... פון פיינטלעכע אַקטיוויטעטן איינגעוואָרצלט אין מיטן פון אונדז"... „נאַציס"... „כ'מיין מ'דאַרף זיי שיסן אָדער אויפהענגען"...

למען האמת מוז מען אונטערשטרייכן דעם אונטערשיד צווישן די רעגירונגס־קרייזן און דעם ענגלישן פּאָלק. צום שבח פון ענגלישן פּאָלק מוז מען געדענקען, אַז טראָץ דער אַנטי־פּליטים היסטעריע האָט אַ „גאַלאָפּ פּאָל" פון פעברואַר 1943 באַוויזן, אַז 70 פּראָצענט פון ענגלישן פּאָלק האָט אויסגעדריקט סימפּאַטיע פאַר די יידישע פּליטים און געווען פאַר אַריינלאָזן קיין ענגלאַנד יידן, וואָס זענען אין לעבנסגעפאַר.

אָבער ווען מען מאַכט דעם סך־הכל אין יום־השואה (נאַצי־דייטשלאַנד, די אַליאירטע מלוכות און דער גורל פון דעם אייראָפּעישן יידנטום) דערמאָנט זיך דער אַלטער מאמר: „ווען אַ קריגל פאַלט אויף אַ שטיין — ווײ צו דעם קריגל. ווען אַ שטיין פאַלט אויף דעם קריגל — ווײ צו דעם קריגל"...

יעקב ראָזענבערג

פאַר וועמען?!

פאַר וועמען די פּערזן, פאַר וועמען די לידער,
וועמען דערציילן דעם טויט פון מיין מאַמע,
פון טאַטן, חברים ווי לייבלעכע ברידער.
פאַר וועמען די פּערזן פאַרקייטלט אין לידער?

פאַר וועמען די בלעטער אין ביכער געבונדן,
פאַר וועמען די צרות, פאַר וועמען די ווונדן,
פאַר וועמען דער בראָך אויסגעוויקטער אין טרערן,
ווער וויל דאָס הערן? ווער וויל דאָס הערן?

נאָר שרייבן, פאַרשרייבן, מיט בלוט זאָלסט פאַרשרייבן,
וואָס גייט דיך די וועלט אָן? איר צווייפלען, איר גלייבן,
זאָל זיין אַז די לידער וועט קיינער נישט לייענען,
צי דאַרפסטו הסכמה פון וועמען צו וויינען?

נאָר זאָלסט דיינע טרערן אין בוזעם באַהאַלטן,
אפילו ווען האַרץ וועט אויף פיצלעך זיך שפּאַלטן,
זאָלסט שמייכלען די שונאים אין טרפהנעם פּנים,
און היטן, אויסהיטן פון שמוציקן אויער,
דיין צער און דיין אומעט, דיין הייליקן טרויער.

נאָר קומען די טעג פון יענער דערמאָנונג,
גיי דיר צום פעלד ווו ס'שוויגן די גראָזן —
דאָרט ווו דיין גאָט מיט אַ זאַק אויף די לענדן
זיצט אייביקע שבעה, אליין און פאַרלאָזן.

דאָרט טרויער דיין טרויער, דאָרט צאָרן דיין צאָרן,
שריי אויס פון האַרץ דיין ביטערן ווײ,
און וואַרף דיינע שונאים אַן אייביקע קללה —
אין טריפהנעם פּנים, מיט בלוטיקן שפּיי...

קאַסאַבלאַנקאַ (17־טער יאַנואַר 1943) אַזוי זיך אויסגעדריקט: „די צאָל ייִדן פון פרייע באַרופן (יוריספּרודענץ, מעדיצין, קאָלעדזש פּראָפעסאָרן) מוז אויסדריקלעך באַגרענעצט ווערן פּראָצענטועל צו דער ייִדישער באַפעלקערונג אין צפון־אַפריקע אין פאַרגלייך צו דער „גאַנצער באַפעלקערונג אין צפון־אַפריקע״... דאָס וועט לויט רוזוועלטן פאַרמיידן דאָס ספּעציפישע און פאַרשטענדלעכע באַקלאָגן זיך פון די דייטשן, אַז פופציק פּראָצענט פון זייערע באַרופן זענען באַזעצט פון ייִדן״... (בערנאַרד וואַסערשטיינס בוך זייט 207).

אַזוי האָט רוזוועלט אַנטפּלעקט זיין נייגונג צו „נומערוס קלאַוזוס״ אין די פרייע באַרופן און אויסגעדריקט פאַרשטענדעניש פאַר געבעלסן. (אגב, אויפן סמך פון אָפיציעלע דייטשע סטאַטיסטיק איז שוין אין 1936 די צאָל 50 פּראָצענט אין די פרייע באַרופן געשטעמפּלט געוואָרן אַלס שקרדיקע און לעכערלעכע פּראָפּאַגאַנדע).

פון דער צווייטער זייט, ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן עטאַבלירן א מקום מקלט פאַר ייִדן אין מאַדאַגאַסקאַר פאַר אַגריקולטור־אַרבעט איז דער אַרגומענט געווען, אַז „דער גענעראַל־גובערנאַמאַר (און ער איז נישט דער איינציקער) איז קעגן דער פּרעסטיזש־דערנידערונג־אינאַוואַציע, אַז אייראָפּייער זאָלן טאָן (שוואַרצע) אַגריקולטור־אַרבעט, וואָס ביז היינט טוען דאָס אויסשליסלעך די ’נייטיווס׳ ״.

צו דעם אַלעם דאַרף מען צוגעבן דעם פיאַסקאָ פון דער בערמודאַ קאָנפערענץ (אַפּריל 1943). די ענגלישע דעלעגאַציע האָט באַהויפּטעט, אַז אין דער גאַנצער בריטישער אימפּעריע איז נישטאָ קיין פּלאַץ פאַר אַ ממשותדיקע צאָל ייִדן...

פון די הונדערטער אינצידעטן פון העלפן נישט־ייִדן און אָפענער ברוטאַלער דיסקרימינאַציע קעגן ייִדן, וועל איך נאָך דערמאָנען איין פאַל, וואָס שייך שפּייז־ליפערונגען אונטער דער אויפזיכט פון אינטערנאַציאָנאַלן רויטן קרייץ.

עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן שיקן עסנוואַרג פאַר די ייִדן אין געטאָס און אין קאָנצענטראַציע־לאַגערן, אונטער דער אויפזיכט און פאַרטיילונג פון רויטן קרייץ. דער ענטפער איז געווען: „מען טאָר נישט ברעכן די בלאָקאַדע קעגן דייטשלאַנד״. גלייכצייטיק האָבן די אַליאירטע מלוכות צוגעשטעלט עסנוואַרג פאַר דער גאַנצער באַפעלקערונג פון גריכנלאַנד, וואָס איז געווען אונטער דער נאַציאָקופּאַציע. 35.000 טאָן עסנוואַרג דורכן רויטן קרייץ יעדן חודש פון 1942 ביז צום סוף פון דער מלחמה. אויף גריכנלאַנד איז די בלאָקאַדע נישט חל געווען, בעת די ייִדן אין געטאָס און לאַגערן האָבן אויסגעהויכט זייערע נשמות צוליב הונגער. אויף זיי איז חל געווען די בלאָקאַדע.

די הונדערטער אינצידענטן פון אָפענער אַנטי־הומאַניטאַרער פאַרפאָלגונג און דיסקרימינאַציע קעגן ייִדן מצד ענגלאַנד האָבן די דייטשן וואַרשיינלעך אויסגעטייטשט אַלס „סיגנאַלן״ פון די אַליאירטע לענדער, אַז אויך זיי באַטראַכטן די ייִדן פאַר אַן אינטערנאַציאָנאַלער צרה, און די דייטשן האָבן אַ פרייע האַנט ענדגילטיק זיי צו ליקווידירן.

די לעצטנס אַנטפּלעקטע געהיימע דאָקומענטן זענען גרויזאַם.

דעם 20־טן יאַנואַר 1943 האָט ענגלאַנד צוגעשיקט אַ מעמאָראַנדום צום סטייט־דעפּאַרטמענט אין וואַשינגטאָן. דער ערשטער פּאַראַגראַף וואָרנט, אַז „אויב מען וועט אַרויסוויזן אַ פאָרצוג (פּרעפערענס) פאַר אַרויסנעמען ייִדן פון טעריטאָריעס אונטער פיינטלעכער אָקופּאַציע, וועט דאָס סטימולירן אַנטיסעמיטיזם אין די לענדער, ווו מיר וועלן זיי אַריינברענגען״. אין דעם דריטן פּאַראַגראַף וואָרנט ענגלאַנד, אַז עס באַשטייט די געפאַר: „עס דראָט אַ מעגלעכקייט, אַז די דייטשן און זייערע סאַטעליטן וועלן ענדערן זייער „פּאָליסי אָף עקסטערמינעישן טו אואָן אָף עקסטערוזשן״ (אַנשטאָט עקסטערמינירן, וועלן זיי די ייִדן אַרויסטרייבן) און דאָס וועט ברענגען אַן איבערשווימונג פון פרעמדע עמיגראַנטן, אַן „אַמבאַראַסמענט״...

דעם 27טן מערץ 1943 איז פאָרגעקומען אַ קאָנפערענץ צווישן ענגלישן אויסערן־מיניסטער אַנטאָני אידען און רוזוועלט און זיינע געהילפן. די שטעלונג פון די אַמעריקאַנער איז געווען: „עס דראָט די ייִדן אין דרום־מזרח אייראָפּע עקסטערמינאַציע, אויב מיר וועלן זיי פון דאָרט נישט אַרויסנעמען״. דער ענטפער פון אידען איז געווען: „אויב מיר וועלן דאָס טאָן, וועלן די ייִדן פון דער וועלט פאָדערן, אַז מיר זאָלן מאַכן דעם זעלבן פאָרשלאָג (צו היטלערן) אין באַצוג צו די ייִדן אין פוילן און דייטשלאַנד״. „היטלער קאָן נאָך אונדז כאַפּן אויפן וואָרט און מיר האָבן נישט גענוג טראַנספּאָרט מיטלען״.

אין „קלענערע״ אינצידענטן אַנטפּלעקט זיך נאָך בולטער די רשעות פון די ענגלישע רעגירונגס־קרייזן.

דער גורל פון דער „סטרומאַ״ איז באַקאַנט (געווען אַ גאַנצע רייע שיפן מיט טויזנטער ייִדישע פּליטים, געיאָגט און געפּלאָגט פון דעם בריטישן פלאָט, אונטערגעגאַנגען אין די ימים).

פאַראַן אַ דאָקומענט וואָס באַווייזט, אַז די ענגלענדער האָבן געוווּסט, אַז זייער דרוק אויף טערקיי אַרויסצושלעפּן די שיף צום שוואַרצן ים, וועט זיך פאַרענדיקן מיטן אונטערגאַנג פון דער שיף. דער ענגלישער פּאַספּאָרט־אָפיציר אין איסטאַמבול האָט ראַפּאָרטירט: די שיף (דער מאָטאָר איז קאַליע) וועט בלי ספק אונטערגיין אויסערהאַלב די טערקישע טעריטאָריאַלע וואַסערן״. אַזוי איז געשען. זי איז דערטרונקען געוואָרן קוים 12 קילאָמעטער פון די ברעגעס.

די בריטישע קאָרעספּאָנדענץ אַרום דער „סטרומאַ״ אילוסטרירט די אַנטי־ייִדישע היסטעריע. לאָרד מאָיען און מעקמייקל האָבן געוואָרנט קעגן „נאַצי־אַגענטן״ אויף דער שיף... „אויב מיר וועלן דערלויבן די פאָר הונדערט ייִדן צו לאַנדן אין פאַלעסטינע, וועט דאָס גורם זיין א מבול פון פּליטים״.

...„אויפן שיף זענען פאַראַן אומפּראָדוקטיווע פּראָפּע־

טערמינאַציע פון ידן אויף די געביטן אונטער דער דייטשער הערשאַפט.

פון דער דאָזיקער אַנטוויקלונג איז צו דרינגען, אַז אין די לעצטע חדשים פון 1941 זענען די נאַציס געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז די אַליאירטע מדינות זענען גלייכגילטיק צום גורל פון די ידן. אַ רייע אינצידענטן האָבן די דייטשן אויסגעטייטשט, ווי „סיגנאַלן“, אַז ענגלאַנד איז קעגן אַרויסלאָזן די ידן. אדרבא, די ידן זענען פאַר ענגלאַנד אַ פּראָבלעם און זי וועט זיין נישט אומצופרידן, אַז דייטשן וועט לייזן דעם ידן־פּראָבלעם.

וויכטיק צו דערמאָנען אַ פּאָר אינצידענטן, די „סיגנאַלן“:

דעם 2־טן סעפּטעמבער 1939 האָט אַן ענגלישע פּאַטראָל קריגס־שיף געעפנט פייער אויף אַ ציווילע שיף („טיגער היל“) באַלאָדענע מיט ידישע פּליטים („אומלעגאַלע“).

סימבאָליש, ווייל די ערשטע בריטישע קוילן נאָכן אויסברוך פון דער מלחמה זענען געווען געווענדעט קעגן ידן.

ענגלאַנד האָט אָנגענומען אַ שטעלונג, אַז ידן זענען נישט אַן „אַליאירט פאָלק“ („אַלייד פּיפּל“). די ידן זענען „דייטשן“, „טשעכן“, פּאָלאַקן“״. אויפן סמך פון אַזאַ שטעלונג האָט ענגלאַנד אינטערנירט אין קאָנצענטראַציע־לאַגערן ידישע פּליטים פון פיינטלעכע געביטן.

אין אַ מעמאָראַנדום צום ענגלישן אויסערן־מיניסטעריום פון 21־טן מאַי 1940 באַריכטעט דער בריטישער אַמבאַסאַדאָר אין מאַדריד, אַז „אַ פריינדלעכער אַמבאַסאַדאָר האָט אים געוואָרנט, אַז די ידישע פּליטים אין ענגלאַנד זענען אַ פינפטע קאָלומנע אין דינסט פון דער געשטאַפּאָ“... „דער פריינדלעכער אַמבאַסאַדאָר ווייסט, אַז 3000 פּליטים אין ענגלאַנד זענען שוין פאַרשפאַרט, אָבער ענגלאַנד וועט נישט זיין זיכער כל־זמן די גאַנצע 80.000 וועלן ניט ווערן פאַרשפּאַרט אין קאָנצענטראַציע־לאַגערן“.

דער מחבר פון דעם מעמאָראַנדום דערמאָנט נישט ווער עס איז געווען „דער פריינדלעכער אַמבאַסאַדאָר“, וואָס האָט אים געוואָרנט. אַזוי, אַז עס איז אָנצונעמען, אַז די גאַנצע מעשה איז ניט מער, ווי אַן אויסגעטראַכטער, ביזווייליקער, אַנטיסעמיטישער בלבול.

אָבער די היסטאָריע פון דער פינפטער קאָלומנע האָט זיך אָנגעהויבן און איז פאַרשפּרייט געוואָרן דורך די רעגירונגס־קרייזן. אין די נאָענטסטע פּאָר וואָכן נאָך דעם מעמאָראַנדום זענען 30.000 פּליטים געווען אין קאָנצענטראַציע־לאַגערן. צווישן זיי אַלטע ידן וואָס האָבן געוווינט אין ענגלאַנד זייט קינדער־יאָרן.

ריטשאַרד לאַטהאַם פון דער פּליטים־אָפּטיילונג ביי דער רעגירונג האָט באַשולדיקט, אַז די סקאַנדאַליעזע באַהאַנדלונג פון די פּליטים, ווערט אויסגענוצט דורך דער דייטשער פּראָפּאַגאַנדע: „די ליבעראַלע און די ידן זענען פיינט פון יעדן פאָלק. אפילו די ענגלענדער פאַרשפּאַרן די ידן אין קאָנצענטראַציע־לאַגערן“.

נישט אָנערקענענדיק, אַז אין דער אַנטי־נאַצי מלחמה פאַרדינען די ידן אויף אַ ספּעציעלער פריינדלעכער באַהאַנדלונג (זיי זענען „דייטשן“, „טשעכן“, „פּאָלאַקן“) האָט אָבער די ענגלישע רעגירונג געמאַכט אויסנאַמען (אין דער פּאָרקערטער ריכטונג).

ווען אין יולי 1940 איז אַראַנזשירט געוואָרן די עוואַקואַציע פון פּוילישע זעלנער פון דרום־מזרח אייראָפּעישע מדינות קיין פּאַלעסטינע, האָט דער הויך־קאָמיסאַר סער האַראָלד מעקמייקל טעלעגראַפירט צום קאָלאָניאַל־מיניסטעריום: „בלויז נישט ידן קענען אַקצעפּטירט ווערן“. ער האָט צוגעגעבן, אַז „די פּוילישע אויטאָריטעטן אין לאָנדאָן וועלן מסכים זיין, אַז נאָר נישט־ידן זאָלן עוואַקואירט ווערן“...

די עכטע־פּאָלאַקן עוואַקואירן, די פּוילישע זעלנער פון ידישער אָפּשטאַמונג איבערלאָזן פאַר דער געשטאַפּאָ...

צענדליקער טויזנטער יוגאָסלאַוון און גריכן זענען עוואַקואירט געוואָרן קיין צפון אַפריקע. וואָס שייך ידן האָט לאָרד מאָיען, דער שטעלפאַרטרעטער שטאַטס־מיניסטער אין מיטל־מזרח, געפּסקנט, אַז „דאָס אַריינלאָזן פון ידן קיין קירעניקע וואָלט געווען אַ קאַטאַסטראָפע“.

דער גורל פון די לוקסעמבורגער ידן. די געשטאַפּאָ האָט אויפגעפאָדערט די לוקסעמבורגער ידן, אַז זיי זאָלן שנעל, ווי מעגלעך, אַרויספאָרן. אויב נישט וועלן זיי דעפּאָרטירט ווערן קיין פּוילן. 150 ידן האָבן דערגרייכט פּאָרטוגאַל, ווייטערע 300 ידן אין פאַרזיגלטע וואַגאָנען זענען נישט אַריינגעלאָזן געוואָרן און דערנאָך צוריקגעשיקט קיין פראַנקרייך. דער לוקסעמבורגער אויסערן־מיניסטער (מיטן זיץ אין לאָנדאָן) האָט אין דעצעמבער 1940 געפאָדערט פון ענגלאַנד וויזעס פאַר די 2000 לוקסעמבורגער ידן — קיין טאַנגאַניקע. ענגלאַנד האָט אָפּגעזאָגט. די אָפיציעלע שטעלונג פון ענגלאַנד איז געווען: די לוקסעמבורגער ידן „זענען נישט קיין קריגס־פּליטים אין דעם זין, אַז זיי זענען נישט אין געפאַר, ווייל זיי האָבן געקעמפט קעגן די דייטשן. זיי זענען פּשוט ראַסן־פּליטים“... אַלס אַזעלכע קומט זיי נישט קיין וויזעס...

גלייכצייטיק האָט ענגלאַנד צוגעגרייט אַ פּלאַן אויפצונעמען 300.000 בעלגיער און האָלענדער.

ווען די אַליאירטע אַרמייען האָבן צעשמעטערט די ראָמעל־אַרמיי אין צפון־אַפריקע האָבן זיי גענומען אין געפאַנגענשאַפט 3.000 פּוילישע פאָלקס־דייטשן, וואָס האָבן אין דעם ראָמעל־קאָרפּוס געקעמפט קעגן די אַליאירטע. ענגלאַנד האָט אָנערקענט די פאָלקס־דייטשע זעלנער אַלס פּאָלאַקן, וואָס זענען „אונטער צוואַנג“ מאָביליזירט געוואָרן דורך די דייטשן... (ס'איז באַוווּסט, אַז די דייטשן אין פּוילן האָבן קיינעם נישט געצוווּנגען צו ווערן אַ פאָלקס־דייטש. זיי זענען אַלע געווען פרייוויליקע זעלנער פאַר היטלערן און זיין רייך). די דאָזיקע פרייוויליקע פאָלקס־דייטשן זענען טראַנספּאָרטירט געוואָרן קיין ענגלאַנד אַלס פּאָלאַקן.

ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַריבערטראַנספּאָרטירן פּליטים פון שפּאַניע קיין צפון־אַפריקע האָט רוזוועלט, אין אַ געשפּרעך מיט דעם פראַנצויזישן גובערנאַטאָר אין

ד"ר מ. פערשטענדיק

„געדענקען איז גאולה"...

(צום יום השואה)

„געדענקען און נישט פארגעסן". דערפאר איז דער אנגענומענער נוסח פון יום השואה: „זכור את אשר עשה לך עמלק".

וועגן דעם עמלק פון 20־טן יארהונדערט האט טשערטשיל אזוי געזאגט: „דאס איז ווארשיינלעך דאס גרעסטע און שוידערלעכסטע פארברעכן אין דער גאנצער געשיכטע פון דער וועלט — באגאנגען מיט דער הילף פון א וויסנשאפטלעכער מאשין דורך נאמינעל ציוויליזירטע מענטשן אין נאמען פון א גרויסער מלוכה".

אין דעם געדענק־טאג פון יום השואה קאנצענטרירן מיר זיך אין אונדזערע קינות אויף די שוידערלעכסטע מעשים, וואס דער דייטשער עמלק האט געטאן מיטן ציל פיזיש און גייסטיק אומצוברענגען דאס גאנצע פאלק ישראל אין דער גאנצער וועלט.

מיר דערמאנען אויך די פוילישע עמליקס. ד"ר זיגמונט קולאקאווסקי האט אין זיין טאגבוך פארצייכנט (דעם 26־טן נאוועמבער 1942) די ראל פון זיינע פאלאקן אין דער שחיטה פון פוילישן יידנטום: „...זיי פארגעסן, אז יידן זענען מענטשן ....„זיי באהאנדלען די יידן, ווי זיי וואלטן געווען משוגענע הינט, ערברים און שעדלעכע ווערים"... „זיי כאפן די יידן, ליפערן זיי אויס צו די דייטשן אדער הרגענען זיי אויפן ארט". (ציטירט לויט פ. קראקאווסקי: „דהי סלאטער אף פאליש דזשורי").

די רומענישע עמלקים זענען געווען נאך ערגער, ווי די פוילישע. אין הארבסט 1941 האבן די רומענער דעפארטירט 185.000 יידן קיין טראנסניסטריא (אקופירטער סאוויעטישער באדן). זיי האבן די יידן פארשפארט אין לאגערן אונטער זייער אויסשליסלעכער קאנטראל. אין מאי 1942 זענען צוויי דריטל געווען טויט. ווען די רומענישע דיוויזיעס האבן אקופירט אדעס (אקט. 1941), האבן זיי אריינגעיאגט 19.000 יידן אויף א פלאץ נעבן דעם פארט, זיי דערשאסן און אויפן ארט פארברענט די קערפערס. נאך דעם מאסן־מארד האבן די רומענער פארזאמלט 40.000 אדעסער יידן אויסערהאלב דער שטאט און זיי אויסגעשאסן מיט מאשין־געווער אין אנטי־טאנק גרובן. (הילבערג „דעסטראקשאן אף יוראפעאן דזשורי". זייט 201).

די אוקראינישע און ליטווינישע עמלקים זענען נישט געווען בעסער, ווי די רומענישע עמלקים.

יאר איין און יאר אויס מוזן מיר דערציילן און באקלאגן אין דעם יום השואה די אכזריותדיקע מעשים פון די עמלקים. די שואה פון 20־טן יארהונדערט מוז זיך אריינקריצן אין אונדזער פאלקס־זיכרון לעולם ועד. „געדענקן איז גאולה, פארגעסן איז גלות"... (ר' ישראל בעל שם טוב). אין דעם מאמר שטעקט א טיפער היסטארישער געדאנק.

אין דעם זין מוז אויך אויפגעקלערט ווערן מיט מערערע פרטים די טרויעריקע ראל פון אונדזער „פריינד" אין דער שואה. „אלע אירע גוטע פריינד האבן איר פארראטן, זיי זענען איר שונאים געווארן" (איכה).

מיר האבן געהערט און באקלאגט דעם טראגישן סוף פון דער שיף „סטרומא" (167 פליטים דערטרונקען), דעם גורל פון דער שיף „פאטריא", די קאלטע גלייכגילטיקייט און די תרוצים נישט צו ראטעווען די אונגארישע יידן, נישט צו באמבארדירן די גאז־קאמערן אין אוישוויץ א.א.וו. אבער ווען נאך 30 יאר זענען די געהיימע רעגירונגס־דאקומענטן דעקלאסיפיצירט געווארן, איז דער גרויזאמער אמת אנטפלעקט געווארן: די אקטיווע מיטפאראנטווארטלעכקייט פון ענגלאנד אין דעם חורבן פון אייראפעישן יידנטום.

אויפן סמך פון די דאזיקע דעקלאסיפיצירטע דאקומענטן זענען שוין דערשינען א רייע ביכער פון היסטאריקער, וואס סארטירן און פארשן די דאקומענטן.

די צוויי בעסטע ווערק, דערשינען אין ענגלאנד זענען: בערנארד וואסערשטיין „בריטיין ענד דהי דזשוס אף יוראפ 1939—1945": מארטין גילבערט: „אוישוויץ ענד דהי אלליס".

פון די דאקומענטן, וואס די היסטאריקער ציטירן, איז צו זען, אז אין אנבליק פון דער קאטאסטראפע פאר דער „ענדלייזונג" און בשעת דער „ענדלייזונג", האט דער ענגלישער רעגירונגס־אפאראט פארווארפן א נעץ מיט א באוווסטזיניקן ציל, אז יידן זאלן נישט קענען ארויסגיין פון דעם נאצישן גיהנום.

בכדי קלאר צו מאכן די דאזיקע באשולדיקונג דארף מען דערמאנען, אז אין די ערשטע צוויי יאר פון דער מלחמה האבן די דייטשן געשטרעבט פטור צו ווערן פון די יידן דורך עמיגראציע. פראנץ ארנאלד טוינבי. אין א ראפארט (פעברואר 1940) פאר דעם ענגלישן אויסערן־מיניסטעריום האט פעסטגעשטעלט, אז די יידישע אמטן אין פראג האבן באקומען די אויפגאבע צוצוגרייטן די עמיגראציע פון 120 יידן טעגלעך. אין סעפטעמבער 1940 האט אייכמאן ארגומענטירט קעגן דייטשע טראנזיט־וויזעס פאר אונגארישע יידן, ווייל דאס וועט באגרענעצן די מעגלעכקייט פאר דייטשע יידן צו עמיגרירן.

דעמאלט האבן די דייטשן נאך געגלויבט, אז אליאירטע מלוכות וועלן אקצעפטירן די פארטריבענע יידן אין לענדער אויסער אייראפע. אין די לעצטע חדשים פון 1940 האבן פארזיגלטע צוגן טראנספארטירט דייטשע יידן קיין שפאניע און ליזבאן. אין מאי 1941 האט גערינג פארארדנט צו פארשנעלערן די עמיגראציע פון יידן אין דייטשלאנד און פון דעם פראטעקטאראט בעהמען און מאראוויע „ווי ווייט מעגלעך טראץ די קריגס־שוועריקייטן". — אין אקטאבער 1941 האט הימלער איינגעשטעלט די עמיגראציע.. אין 20־טן יאנואר 1942 האט די קאנפערענץ אין וואנזע באשלאסן די „ענדלייזונג". די טאטאלע עקס־

מעגלעכקייט די באַשולדיקונגען צו וואַרפן דער וועלט אין פנים אַריין?

מיר מוזן מיט טיפן באַדויער אונטערשטרייכן דעם פאַקט, אַז פון די זעלבע רעכטן געניסן אויך די אַנטיסעמיטישע כוחות, וועלכע מערן זיך אָן אויפהער, און אַ פאַרצווייגטע פארלעגערישע טעטיקייט (צוזאַמען מיטן אַנטי־יידישן טעראָר) באַמיט זיך אַרויסצוואַרפן אויפן מאַרק צענדליקער ביכער, איינגעוויקלט אין „וויסנשאַפטלעכער אָביעקטיוויקייט" מיטן ציל אָפּצולייקענען דעם חורבן און באַשמוצן די קרבנות.

טוט די יידישע געזעלשאַפט גענוג צו פאַרקריצן דעם חורבן אין געוויסן פון דער וועלט?

זי טוט אפילו זייער ווייניק איבערצוגעבן די חורבן־מאַרטיראָלאָגיע דעם יונגן יידישן דור, וואָס זאָל שטיין אויף דער וואַך און נישט דערלאָזן, אַז דער אָנדענק פון די קדושים זאָל פאַרוואַקסן ווערן מיטן מאָך פון פאַרגעסונג; כדי דער יונגער דור, אונדזערע אַקאַדעמיקער זאָלן קאָנען אָפּוואַרפן מיט צעשמעטערדיקע באַווייזן די בייזוויליקייט פון די אַנטיסעמיטישע „וויסנשאַפטלער".

אַפילו מיר זענען צופיל אַריינגעטאָן אין קליינלעכע געזעלשאַפטלעכע רייבונגען און אַמביציעס. עס בלייבן נישט גענוג כוחות צו דערפילן דעם נאַציאָנאַלן חוב לגבי די קדושים און לגבי דער געשיכטע.

ביז היינט — למשל — עקזיסטירט אַפילו נישט קיין חורבן־פאַרלאַג. יעדע שטאָט, יעדע פארטיליקטע קהילה גיט אַרויס אירע אייגענע יזכור־ביכער. אָבער וויפל קהילות האָבן נישט ווער עס זאָל עס טאָן, אָדער האָבן נישט די מיטלען דערפאַר. דאַרפן זיי אריינפאַלן אין פאַרגעסנקייט?

קעגנווירקן די אַנטיסעמיטיש־פאַרסמנדיקע ביכער לאָזט מען אויך איבער צום געוויסן פון יחידים. עס פעלט אַן אַלוועלטלעכע, פלאַנירטע טעטיקייט. יעדער מאַכט שבת פאַר זיך.

און די צייט טוט ס'איריקע: עדות פון חורבן גייען אַוועק אין דער אייביקייט אָן איבערצולאָזן אַ ממשות־דיקע אויסווירקונג אויף דער סביבה אין וועלכער זיי האָבן געלעבט.

קערן מיר זיך אום צום 19־טן אַפריל, און מיר זענען נאָך אַלץ נישט זיכער, אַז אַט די דאַטע וועט גיין ווי אַ „פאַראַל פון דור צו דור", ווען מיר וועלן שוין נישט זיין. בולטע סימנים מערקן זיך, אַז שוין היינט באַמיען זיך פאַראַנטוואָרטלעכע יידישע קערפערשאַפטן דעם ענין מינימיזירן, אונטער פאַרשידענע אויסריידן...

ווער וועט צינדן דאָס יזכור־ליכט?

צוזאַמען מיטן טרויער און כבוד וואָס מיר גיבן אָפּ די העלדן פון אַלע אויפשטאַנדן, לאַגערן גאַז־קאַמערן און צעשיסונגען, דאַרפן מיר אויך אָנשטעקן אונדזער יוגנט מיט דעם טרויער און מיט די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַרן חוב וואָס מיר זענען שולדיק די קדושים.

אין אַ געוויסן טאָג וועלן מיר — דער נאָכן חורבן דור שטיין פאַרן משפט פון דער יידישער געשיכטע, וואָס וועט פרעגן די סאַמע פשוט'סטע און סאַמע פיינלעכסטע פראַגע:

— צו האָבן מיר — אין אונדזערע באַרעכטיקטע טענות צו דער וועלט — פאַרגעסן אין אונדזער אייגענער אחריות?

— וואָס וועלן מיר קאָנען ענטפערן?

דעם ענטפער דאַרפן מיר שוין צוגרייטן, אַן ענטפער פאַר וועלכן מיר זאָלן זיך נישט דאַרפן שעמען.

מ. א.

ברוך הבא יהודה עלבערג

אויף דער איינלאַדונג פון „קדימה" געפינט זיך איצט אין מעלבורן דער באַקאַנטער שרייבער יהודה עלבערג צוזאַמען מיט זיין פרוי.

הגם די עלבערגס וווינען אין קאַנאַדע — געהערט אָבער דער שרייבער יהודה — צום גאַנצן יידישן פאָלק וווּאַהין נאָר עס דערגייט אַ יידישע צייטונג און אַ יידיש בוך.

ווי אַ מענטש פון חורבן־דור, איז עלבערגס לעבן אָנגעלאָדן מיט דער טראַגעדיע פון יידישן פאָלק. דורכגעמאַכט דעם וואַרשעווער געטאָ; אַוועק אין די וועלדער; געדינט אין דער פוילישער אַרמיי, און באַלד נאָכן דעמאָביליזירן זיך, זיך אַריינגעוואָרפן מיט ברען צו העלפן אָרגאַניזירן דאָס יידישע געזעלשאַפטלעכע לעבן אין פוילן (1945); דערנאָך פאַריז (1947).

י. עלבערג איז פאַרבונדן מיט דער ציוניסטישער אַרבעטער־באַוועגונג און מיט אַלע אָרגאַניזאַציעס און אינסטיטוציעס, וועלכן האָבן אַ שייכות מיט יידישער קולטור און שרייבערישער טעטיקייט.

יהודה עלבערג האָט געדרוקט זיינע שאַפונגען אין אַלע יידישע צייטונגען און זשורנאַלן, וועלכע דערשיינען ביי יידן. אַחוץ דעם האָט ער אויף זיין חשבון עטלעכע דראַמעס, ראָמאַנען און דערציילונגען אין בוך־פאָרם, ווי „אונטער קופערנע הימלען", „אויפן שפיץ פון אַ מאַסט", „צעוואָרפענע זאַנגען".

מיר ברענגען אַן אויסצוק פון דער קריטיק וועגן עלבערגס שאַפן.

י. ראַפּאָפּאָרט האָט געשריבן:

„אין אַ מעת לעת אין מיין הויף" איז ווי אַריינגעפרעסט געוואָרן דאָס גאַנצע גרויליקע געטאָ־לעבן מיט זיין שוידערלעך דערנידעריקנדיקן אינדערוואָכן און מיט זיין גאַנצער אומפאַרגלייכלעך דערהויבענער שבת־קודש־דיקייט".

יהודה עלבערג האָט געהאַט עטלעכע אינטערעסאַנטע און באַלערנדע רעפעראַטן, און וועט זיך באַטייליקן אין די אַלגעמיינע געטאָ־אַקאַדעמיעס אין מעלבורן און סידנעי.

באַגריסן מיר האַרציק אונדזער גאַסט און זיין פרוי, און באַדויערן בלויז די קורצקייט פון דעם וויזיט.

מעלבורנער בלעטער

ליטעראַריש־געזעלשאַפטלעכע אויסגאַבע

אַדרעס פון רעדאַקציע : "KADIMAH", 7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria, 3185, Australia.

אַפּריל־מאַי 1982 נומער 2 (31) מעלבורן־אויסטראַליע

נײַנצנטער אַפּריל

איז נויטיק אונטערצושטרייכן דאָס יאָר?

אין אָט דעם טאָג פון חודש אַפּריל איז **פאַרקערפערט נישט נאָר די טראַגעדיע (און די העלדישקייט) פון אַ פאָלק; עס איז דער** מאַסט־בוים, ווו מיר לאָזן **פלאַטערן אונדזער פאָן אין האַלב־מאַסט, ווי אַ צייכן** פון טרויער. אין דמיון זעען מיר עס ווי דעם לייכטטורעם, וואָס באַגלייט דעם וועג פון אונדזער היסטאָרישן גאַנג צווישן פעלקער.

פאַר יעדן פון אונדז מיינט אָט די דאַטע — קודם די דערמאָנונג פון דער פערזענלעכער טראַגעדיע. יעדער ייד האָט אַ חלק אין דער דאַטע, ווייל אַלע אונדזערע קרבנות, פאַרטיליקטע אין מזרח־אייראָפּע האָבן זיך דעם טאָג פאַרזאַמלט אין וואַרשעווער געטאָ און האָבן זיך געשטעלט אין די רייען פון די געטאָ־קעמפער. די געטאָ־קעמפער האָבן געפילט, אַז זיי פירן אויס דאָס שליחות פון גאַנצן פאָלק.

חורבן פוילן איז אונדזער אייגענער, אינטימער בית־עולם און יעדער פון אונדז טראָגט דעם קבר פון דיינע **נאָענטע אין זיך, וואָס צוזאַמען שאַפן זיי די קאָלעקטיווע טראַגעדיע פון אַ פאָלק, וואָס איז אומגעקומען אין מיטן** פון 20־טן י״ה — **אַ יאָרהונדערט וואָס פאַרלאַנגט מען זאָל אים אָנערקענען ווי דעם יאָרהונדערט פון די העכסטע מענטשלעכע דערגרייכונגען נישט נאָר אויפן געביט פון** טעכניק, נאָר אויך אין מענטשלעכקייט, הומאַניטאַריזם, **אָנערקענונג פאַר די באַמיאונגען די אידייען פון מענטשנרעכט דורכצופירן אין לעבן.**

אונדזער טראַגעדיע האָט זיך אָבער נישט פאַרענדיקט מיטן זיג איבערן היטלעריזם. די טראַגישקייט פון דאָס געשעענע — די פאַרטיליקונג פון 6 מיליאָן יידן — באַשטייט אין שטעלן אונטערן צווייפל דאָס געשעענע.

וויטאַגלעך קלאָר האָט עס אַרויסגעזאָגט פּראָפ. איטשע גאָלדבערג, אין אַ רעדע צום אָנדענק פון 19־טן אַפּריל.

„נישט בלויז אין גערעדנקען גייט עס. עס גייט אין פאַרטיידיקן און אָפּהיטן דעם טאָג, מחמת די יידישע געשיכטע פון די לעצטע עטלעכע און־פערציק יאָר באַוועגט זיך אין שאָטן פון צוויי קאָנספּיראַציעס. פריער, די קאָנספּיראַציע פון איגנאָרירן און פאַרשווייגן דעם גרויל פון אונדזערע פאָלקס יסורים אין די ערגסטע יאָרן פון זיין געשיכטע. און איצט, די קאָנספּיראַציע פון פאַרלייקענונג און פון פאַרגעסן".

אין די טעג, ווען די וועלט צייכנט אָפּ מיט אָנערקענונג פרעז. רוזוועלטס הונדערטסטן געבוירן־טאָג, וואָלט נישט געשאַדט צו ציטירן אויסצוגן פון אַ באַריכט, וועלכן דער פינאַנס־מיניסטער הענרי מאָרגענטאו האָט **צוגעשטעלט דעם פרעזידענט, דעם 13־טן יאַנואַר 1944:**

„דאָס אַמעריקאַנער שטאַטס־מיניסטעריום האָט נישט נאָר זיך נישט באַנוצט מיט דעם רעגירונגס־אַפּאַראַט וואָס זיי האָבן געהאַט צו ראַטעווען יידן פון היטלערן, זיי זענען געגאַנגען אַזוי ווייט, ווי נוצן דעם רעגירונגס־אַפּאַראַט נישט צו דערלאָזן, אַז אַנדערע זאָלן ראַטעווען יידן.

זיי האָבן באַהאַלטן און מיסרעפּרעזענטירט פאַקטן, געגעבן פאַלשע אויסטייטשונגען פאַר זייער פאַסיווקייט און פאַר לייגן שטיינער אין וועג פאַר דער הילפס־אַקציע און אַרויסגעגעבן ליגנערישע און פאַרפירנדיקע דעקלאַראַציעס וועגן דעם, וואָס זיי האָבן כלומרשט געטאָן".

פּראָפ. גאָלדבערג דערמאָנט פאַקטן, וועלכע ריידן מיט טראַגישער קלאָרקייט וועגן דער גלייכגילטיקייט און דער ביוראָקראַטיע וואָס האָט געהערשט אין די מלחמה־יאָרן.

„אין מיטן מלחמה האָבן אַמעריקאַנער שיפן געבראַכט 400 טויזנט מלחמה געפאַנגענע קיין אַמעריקע, און אַ געזעץ־פּראָיעקט אַריינצולאָזן עטלעכע טויזנט יידישע קינדער קיין אַמעריקע האָט מען נישט געקאָנט דורכפירן, און שיפן מיט יידישע פליטים האָבן פון די ברעגן פון קובאַ זיך געמוזט אומקערן קיין דייטשלאַנד אויף אומקום און פאַרטיליקט ווערן.

און זאָלן אונדז די פּאָלאַקן נישט דערציילן, אַז זיי האָבן געראַטעוועט יידן — יחידים פּאָלאַקן, יאָ! — די אַרמייען אי די לודאָוואַ און אי די קראַיאָוואַ — האָבן נישט געהאָלפן.

און זיגעלבוימס זעלבסטמאָרד אין לאָנדאָן האָט קיינעם נישט אויפגעציטערט, און קיין פאָנדן, קיין געווער צום אונטערגרונד אין וואַרשע האָט קיינער נישט געשיקט".

אפשר זוכן אַ טרייסט אין דעם, וואָס מיר האָבן אַ

אינהאלט:

מ. א. — נײַנצנטער אַפּריל 1
ברוך הבא — יהודה עלבערג 2
ד"ר. מ. פערשטענדיק — געדענקען איז גאולה 3
י. ראָזענבערג — פאַר וועמען? (ליד) 6
וו. יאַבלאָנסקי — געטאָ־קעמפער פאַראייניקט אין קאַמף קעגן נאַציזם . 7
ליזאַ לוריאַ־קלעבאַנאָוו— די נקמה פון באַבי יאַר 8
לאה זילבער — גבורה 9
י. אָרבאַך — טיפן און געשטאַלטן 11
אלגעמיינע פאַרזאַמלונג פון „קדימה" 13
יודל מאַרק — די אומאויסמיידלעכקייט פון צוויי קולטורן 14
י. מ. לעווין — צוליב אַ יאָרצייט (דערציילונג) 15
אַ. ציקערט — איבערבלייב (לאַגער־בילד) 18
מ. אייזענבוד — ווייטער פון דאָרטן (דערציילונג) 20
ה. גלעזער — אַרום דעם סאָוועטישן יידישן טעאַטער 23
ב. כהן — וועגן דעם מילואים־באַנד
צום לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור 24
ל. אָלשינאַ — האָט אַ ייד אַ שוויגער 25
„אַ ביסל פאַרגעניגן" 26

פרייז 1 דאָלאַר

ISSN 0155-0128

מעלבורנער בלעטער

1943 — געטאָ-נומער — 1982

געדענק די 6 מיליאָן קדושים

אוישוויץ בלאָק 6, „הונגער" — סקולפּטור פון מ. סטאַביערסקי

אַרויסגעגעבן דורך דער „קדימה" אין מעלבורן, אויסטראַליע

מעלבורן נר. 2 (31) אַפּריל-מאַי 1982